

”אסור להיות הומוסקסואל” : כיצד הומואים והעיתונות הכתובה חשבו וכתבו על החוק ”האוסר הומוסקסואליות”

מאת

יובל יונאי*

בהוקרה לתיאו, למשה, לרפאל, ולדני ז”ל ולשאר
המרואיינים יבל”א, החלוצים שחייהם היו את
אבן הפינה של הקהילה ההומואית בישראל.

א. מבוא

הציטוט שבכותרת פרק זה לקוח מדברי אחד ההומואים שרואיינו במחקר על ההיסטוריה ההומואית בישראל. הציטוט מבטא אמונה שהייתה רווחת שנים רבות בקרב הציבור כולו, שהומוסקסואליות אסורה. אמונה זו הייתה מרכיב יסודי בחיים של ההומואים, מרכיב שהכתיב את האופן שבו הם ניהלו את חייהם ואת יחסייהם עם הסובבים אותם. לפי התפיסה הרווחת, איסור זה הוא עתיק יומין, ומקורו בציוויים התנ”כיים של העם היהודי ובעקרונות הנצרות והאסלאם שהתפתחו בהמשך. ידע על יחסי מין חופשיים בין גברים בתרבויות ילידיות “אקזוטיות” רק העצים את התפיסה שאיסור היחסים הללו הוא סימן של “תרבותיות” בחברות מפותחות.

בפרק זה אני רוצה להאיר תפיסה זו משלושה כיוונים שונים. ראשית, אני רוצה לספר בקיצור רב מאוד על ההיסטוריה של האיסור, לשים אותו בהקשר השוואתי, לדון בסוגיית אכיפתו ולהסביר את

* ד”ר יובל יונאי (דוקטורט מאוניברסיטת נורת’ווסטרן, 1986) מלמד בחוג לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה באוניברסיטת חיפה. הוא מתמחה בסוציולוגיה של ידע ושל תרבות, ועסק, בין השאר, בתפיסות שונות של הכלכלה, בשניוניים בדפוסי העבודה של נשים פלסטיניות אזרחיות ישראל וביחסים בין פלסטינים ליהודים בישראל. במחצית השנייה של שנות ה-90 הוא היה פעיל בסניף החיפאי של האגודה לשמירת זכויות הפרט והיה מחלוצי ההוראה והמחקר בתחום הסוציולוגיה של מיעוטים מיניים בארץ. הוא פרסם מספר מאמרים על הפוליטיקה של המאבק לשוויון זכויות של הומואים ולסביות וחוקר כרגע את ההיסטוריה של ההומואים בישראל. פרק זה נכתב בעקבות הרצאות רבות שבהן הצגתי חלקים שונים מן התזה המופיעה כאן. אנשים רבים מדי מכדי לזכור ולהזכיר נתנו עצות טובות והעירו הערות חשובות, ואני רוצה להודות לכולם. פרק זה נקרא על ידי ארנה אליגון-דר, דבורה ברנשטיין, דלית שמחאי, דפנה הירש, עופר נור, סמדר שרון, עורכי כרך זה ושופט אלמוני. ההערות שלהם עזרו מאוד בניסוח מדויק ובהיר יותר של הסיפורים ההיסטוריים והטעונוניים התאורטיים.

ההבדל בין מה שנאסר מבחינה חוקית לבין מה שנתפס על ידי הציבור כאסור. שנית, על סמך המחקר שהוזכר לעיל, אני רוצה לדבר על מה שידעו ההומואים שחיו בפלסטין-ישראל בסוף תקופת המנדט על האיסור, וכיצד הוא השפיע על חייהם. לבסוף, אני רוצה גם להאיר את האיסור על ידי תיאור האופן שבו נכתב עליו בעיתונות העברית, על סיבותיו ועל המאבק סביב ביטולו (בעיקר באנגליה) בשנות ה-50 וה-60.

אלו שלוש מטרות שונות שמצדיקות שלושה חיבורים שונים. אני כורך את שלושתן יחד גם כי הן קשורות באופן הדוק זו לזו וגם מתוך תחושת דחיפות. יש חור עמוק בידע ההיסטורי שלנו על מיניות בכלל, על יחסי מין בין בני אותו מין בפרט, ואנו יודעים מעט מאוד על חיי האנשים והנשים שהגדירו את עצמם כהומואים וכלסביות. חור זה מצדיק פרק שאפתני זה למרות הליקויים ושטחיות מסוימת ובלתי-נימנעת. אני מקווה שמחקר זה ישמש קרש קפיצה למחקרים יותר קונקרטיים ויותר מעמיקים שיוכלו לתקן את הטעון תיקון, למלא את החורים בתמונה, לחדר את הראייה ההיסטורית ולהעמיק את התובנות לגבי המשמעות של מיניות בין בני אותו מין ולגבי חייהם של אלו המעורבים בכך.

ב. החוק הישראלי בהקשר היסטורי ומנקודת מבט השוואתית: גרסה מקוצרת

1. החקיקה נגד מין אנאלי לפני העידן המודרני

השיח בישראל ובארצות אחרות סביב ביטול האיסורים הפליליים על יחסי מין בין גברים יוצר לעתים קרובות רושם שמדובר בחוקים עתיקי יומין ובמסורות מחופרות עמוק, במנהגים ובאמונות עממיות. זהו רושם מוטעה. ההפללה של יחסי מין בין גברים אמנם נשענת על איסורים דתיים עתיקים, אך המעבר מאיסור דתי לחוק פלילי לא היה חלק ומובן מאליו, ובחלק מהמדינות לא התרחש כלל. בהיסטוריה הארוכה של הנצרות באירופה היו תקופות שהכנסייה הייתה מעורבת בענייני המדינה ואכפה חוקים דתיים ביתר קפדנות, והיו תקופות ומקומות שהמעורבות הייתה מינימלית. למעשה, רוב הזמן המדינה לא התעניינה בנעשה בחדרי המיטות, ובתקופה הטרנס-מודרנית גם לא היה לה מנגנון כדי לפקח ולהעמיד לדין אנשים שהתנהגו בצורה "לא מוסרית". סביר להניח שגברים רבים קיימו מגעים מיניים עם גברים כדי לממש תשוקות שהיום היו נקראות "הומוסקסואליות" או כתחליף ליחסי מין עם נשים, שמגעים מיניים עמן היו קשים יותר או יקרים יותר להשגה. אין זה אומר שלא היה סיכון ביחסי מין בין גברים, ויש עדויות רבות על גברים שהוצאו להורג באשמה זו, אבל לא נראה שהיה חיפוש פעיל של עבריינים לשם ענישתם, ואם היו מי שנענשו, היה זה מכיוון שהם נתפסו בעת ביצוע עברות מין ולא בשל "נטיותיהם" או "זהותם המינית"¹. איסור "מעשה הסדום" ורדיפת מבצעיו היו קשורים לתפיסה דתית שראתה ביחסים כאלו ערעור של הסדר הטבעי, והכינוי "מעשה סדום" עצמו שימש בתקופות שונות לציון עוד הפרות בוטות של סדר הדברים ה"טבעיים": קיום יחסי מין בין גבר

1 ראו מישל פוקו תולדות המיניות: הרצון לדעת (גבריאל אש מתרגם, 1996); עופר נורדהיימר נור "מין ומיניות גאה: סקירה היסטורית" בספר זה; BERND-ULRICH HERGEMOLLER, SODOM AND GOMORRAH: ON THE EVERYDAY REALITY AND PERSECUTION OF HOMOSEXUALS IN THE MIDDLE AGES (2nd ed. 2001); MICHAEL GOODICH, THE INMENTIONABLE VICE: HOMOSEXUALITY IN THE LATER MEDIEVAL PERIOD (1979).

נוצרי לאישה יהודייה או בין גבר יהודי לאישה נוצרייה או על ידי כומר, למשל, נקראו גם הם "מעשי סדום".² המושג "מעשה סדום" לבש משמעויות ופירושים חדשים בתקופות היסטוריות שונות ובמקומות שונים בהתאם לתפיסות מוסריות ודתיות. החל מהמאה ה-16, בימי הנרי השמיני, החוק האנגלי אסר מגע מיני אנאלי, בין שמדובר בשני גברים ובין שמדובר בגבר ואישה. זה הבסיס לחוק האנגלי שבוטל ב-1967, וזה גם מקור ההשראה שהביאה לאיסור מגעים כאלו גם בחקיקה המנדטורית.³ למרות זאת, רוב הזמן המדינה לא עשתה כל מאמץ להביא את מפרי החוק לדין. באנגליה, שהיא כנראה חריגה מבחינה זו,⁴ יש עלייה בהליכים פליליים בשל עברות "הומוסקסואליות" כבר מסוף המאה ה-18, אבל ברוב המדינות באירופה העיסוק המשפטי הדיסציפלינרי בהומוסקסואליות החל רק באמצע המאה ה-19, בד בבד עם יצירת הקטגוריה הרפואית-פסיכולוגית של "הומוסקסואל" ו"לסבית" כטיפוסים ייחודיים, שכל הווייתם כרוכה במיניותם.⁵

2. הולדת ההומוסקסואלים והלסביות

למרות הרציפות בחקיקה האנגלית, במאה ה-19 חל שינוי מהפכני באופן שבו הקהילה האינטלקטואלית תפסה יחסי מין בין גברים. התפיסה החדשה גרמה לשינוי במשמעות של החוק וביחס כלפיו מצד רשויות החוק והמשפט. כדי להבין שינוי זה ביחס לחוק, חשוב להבין את המהפכנות ביחס למיניות בכלל ולמגעים מיניים בין גברים בפרט. יש דעות שונות לגבי מקור השינוי וסיבותיו. אני אציג בסכמטיות את התהליך כפי שאני מבין אותו.

- 2 Margaret Hunt, *Afterword*, in *QUEERING THE RENAISSANCE*, 359 (Jonathan Goldberg ; שם; GOODICH ed., 1994); KIM M. PHILLIPS & BARRY REAY, *SEX BEFORE SEXUALITY: A PREMODERN HISTORY* 60 (2011); BYRNE FONE, *HOMOPHOBIA: A HISTORY* (2000)
- 3 לפני החקיקה של המדינה יש עדויות לאכיפה על ידי הכנסייה, אבל מנגד קיימות גם עדויות לפרקטיקה די שכיחה של יחסי מין בין גברים. החקיקה של הנרי ה-8 קשורה לרצון לקבוע את סמכות המדינה מעל הכנסייה בהקשר לחקיקה פלילית. מרי ביטלה את החוק ב-1553, אבל אליזבת ה-1 החזירה את החוק, בין היתר כדי להדגיש את זכותה על הכתר כממשיכת הנרי ה-8. Robert Mills, *Male-Male Love and Sex in the Middle Ages, 1000–1500*, in *A GAY HISTORY OF BRITAIN: LOVE AND SEX BETWEEN MEN SINCE THE MIDDLE AGES I* (Matt Cook et al. eds., 2007) (הספר להלן: *A GAY HISTORY OF BRITAIN*); Randolph Trumbach, *Renaissance Sodomy 1500–1700*, in *A GAY HISTORY OF BRITAIN*, *ibid*, at 45; Rictor Norton, *A History of Homophobia – The Medieval Basis of Modern Law* (15 Apr. 2002, updated 15 June 2008) <http://rictornorton.co.uk/homopho5.htm>
- 4 H.G. COCKS, *NAMELESS OFFENCES: HOMOSEXUAL DESIRES IN THE 19TH CENTURY* (2003); אני מתייחס לאנגליה ולא לבריטניה כי החוק הפלילי והפרקטיקות המשפטיות באנגליה (וויילס) היו נפרדות מסקוטלנד ומצפון אירלנד. ההשפעה העצומה של בריטניה בעולם, באופן ישיר דרך שליטתה במושבותיה הרבות ובאופן עקיף בשל היותה המעצמה החזקה ביותר ובשל הפיכת האנגלית לשפה הדומיננטית בעולם, הפכה את היחס המחמיר למיניות לא נורמטיבית בכלל וליחסי מין בין גברים בפרט בתרבות האנגלית הרשמית לנחלת הקהילה העולמית כולה; HUMAN RIGHTS WATCH, *THIS ALIEN LEGACY: THE ORIGINS OF "SODOMY" LAWS IN BRITISH COLONIALISM* (2008) (הגישה האנגלית, והדומיננטיות האמריקנית במאה ה-20 עזרה לבסס את היחס המחמיר כנורמה בסיסית. יחס יותר ליברלי בארצות ארופיות אחרות היה פחות מוכר בעולם.
- 5 *CRIMINALLY QUEER: HOMOSEXUALITY AND CRIMINAL LAW IN SCANDINAVIA 1842–1999* (Jens LESLIE J. MORAN, ; (CRIMINAL LAW IN SCANDINAVIA) Rydström & Kati Mustola eds., 2007) (להלן: *THE HOMOSEXUAL(ITY) OF LAW* (1996)

פוקו מדבר על יצירת הסובייקטיביות המינית, ה"מיניות" כדבר חדש, והוא מתאר את הגנאלוגיה של תהליך זה. התוצר של תהליך זה הוא שהאדם המודרני מתחיל לחשוב על עצמו ועל הזולת כבעלי "מיניות" – מערך של תאוות ותשוקות שהן חלק מהמהות של הפרט.⁶ החוקרים שהושפעו מפוקו דיברו על כך שמיניות היא מושג חדש. זה לא שלבני אדם קודם לא היו תשוקות מיניות שונות, אלא שהם לא הפכו את התשוקות הללו למקור לזהות שלהם, למה שמבחינת אותם מאחרים ומארגן את החברה בהתאם למיניות השונות.⁷ הלפרין מזהיר מההנחה שלפני העידן המודרני לא זיהו אנשים בעלי מיניות שונות. החשוב הוא שהמשמעות של המיניות עצמה הייתה שונה לחלוטין מזו שהתפתחה בעולם המודרני בהשפעתם של הפסיכולוגיה המודרנית והארגון והזיהוי של "טיפוסים מיניים".⁸

המרכזיות של המיניות בתפיסת נפש האדם קשורה להתפתחויות בחשיבה המדעית של המאה ה-19. הרצון המודרניסטי לתאר את העולם, להסביר אותו ולשפר אותו במידת האפשר הביא לעיסוק בטיפוסים "לא-נורמליים" כדי להבין את המנגנונים הנפשיים באופן כללי ואת ה"תקלות" במקרים של התנהגות לא-תקינה. בעולם הידע שבו התאוריה הדרוויניסטית מעסיקה את דמיונם של ביולוגים, פסיכולוגים ורופאים, יחסי מין בין בני אותו מין נראית תקלה חמורה, מחלה שפוגעת בתפקוד התקין של הגוף ומשהו שראוי לתקן לטובת החברה כולה, אבל גם לטובת ה"חולים" המתאווים לפרקטיקה זו. חלוצי הפסיכולוגיה מתעסקים אפוא באותם טיפוסים מוזרים שמחפשים סיפוק מיני במקום ה"לא-נכון". בתחילה המונח הרווח הוא "ההפוך", the invert, סוג מסוים של אישיות שבה עקב שיבוש במנגנונים הטבעיים, נפש גברית משתכנת בגוף נשי או להפך. ההבניה הזו כרכה נטייה מינית ומגדר יחד; ה"הפוך" הגברי כלפי חוץ הוא בעצם אישה, ולכן נמשך מינית לגברים, וה"הפוכה" הנשית היא בעצם גבר בגוף נשי הנמשך לפיכך לנשים. ב-1869 נטבע המונח "הומוסקסואליות" בחיבור בשפה הגרמנית, וב-1892 חלחל המונח לשפה האנגלית דרך תרגום ספרו של אחד מחלוצי הפסיכיאטריה והמחקר על "פתולוגיות מיניות" ריכארד פון קראפט-אבינג.⁹

כדי להבין את השיח האינטלקטואלי על ה"הפוכים" צריכים להבין את ההקשר החברתי של מוסריות בורגנית שמתפתחת באירופה המערבית המתועשת במאה ה-19. הליברליזם של האליטה הבורגנית שאף לעצב עולם מסודר, מהוגן, שבו אינדיבידואלים נורמליים מפתחים את עצמם ומקדמים את החברה דרך הפעולה האישית שלהם בתחום הכלכלי, האינטלקטואלי והמוסרי. ה"הפוכים" שמשכו

6 פוקו, לעיל ה"ש 1, כרך 2: השימוש בתענוגות.

7 אייל גרוס ועמליה זיו "בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית" מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית 9 (יאיר קדר, עמליה זיו וארון קנר עורכים, 2003); דייוויד הלפרין "הומוסקסואליות": קונסטרוקט תרבותי, דיאלוג עם ריצ'ארד שניידר", שם, בעמ' 135; DAVID M. HALPERIN, ONE HUNDRED YEARS OF HOMOSEXUALITY AND OTHER ESSAYS; ON GREEK LOVE (1990); DAVID M. HALPERIN, SAINT = FOUCAULT: TOWARD A GAY HAGIOGRAPHY (1995).

8 DAVID M. HALPERIN, HOW TO DO THE HISTORY OF HOMOSEXUALITY (2004).

9 Jeffrey Weeks, *Inverts*, ; Halperin, ONE HUNDRED YEARS OF HOMOSEXUALITY *Preverts and Mary-Annes: Male Prostitution and the Regulation of Homosexuality in England in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, in AGAINST NATURE: ESSAYS ON HISTORY, SEXUALITY AND IDENTITY 46 (1991).

את חוקרי הנפש האנושית היו הטיפוסים השוליים הביזריים, בדרך כלל גברים נשיים מאוד מסוג אלו שהסתופפו בבתי מולי (molly houses) בלונדון או נשים גבריות מאוד.¹⁰ ההוגים לא ידעו, או העמידו פנים שאינם יודעים, שבפועל אנשים רבים מעורבים בסיטואציות כאלו ואחרות במגעים מיניים עם בני מינם, ולכן השיח המדעי יכול היה להניח הנחות מופרכות כאילו מדובר בקבוצה קטנה של אנשים לא נורמליים. ממצאים על התנהגות מינית בין בני אותו מין בחברות פשוטות נתפסו כעדות לנחיתות של אותן חברות, וממצאים על התנהגות כזו בקרב בעלי חיים שונים לא זכו לתשומת לב, כיוון שהם נתפסו כמשהו מקרי וחריג שלא יכול לקרות, מכיוון שהוא מנוגד לעקרון הישרדות הכשיר ביותר של דרווין.¹¹ חשוב לעמוד על חשיבותו של המהלך האינטלקטואלי שתואר בפסקאות הקודמות, כי זהו המהלך שהביא בעצם ללידתם של הומואים ולסביות. זהו טיעון מרכזי בתאוריית הקווירית שרבים מבינים לא נכון וחוששים שהוא חותר תחת המאבק ההומוולסבי להכרה ולשוויון זכויות. הטיעון של התאוריה הוא שעד למחצית השנייה של המאה ה-19 לא היו הומואים ולסביות, כלומר לא היו אנשים שזוהו על פי אובייקט המשיכה המינית שלהם. אין זה אומר שלא היו אנשים שהמשיכה המינית שלהם הייתה בעיקר לבני מינם, ושאלו גם הפרקטיקה המינית שלהם עירבה בעיקר את בני מינם, אלא שהידע החברתי לא הציע קטגוריות למיון אנשים על פי מושא המשיכה העצמית, ולכן אלו שנמשכו לבני מינם לא נחשבו – לא על ידי עצמם ולא על ידי אחרים – כשייכים לקבוצה חברתית נפרדת. מי שהיה מעורב במגעים מיניים כאלו לא אימץ סגנון חיים מיוחד. לרוב הוא או היא היו נישאים, ואת הקשרים האינטימיים עם בן או בת אותו מין היו מקיימים באופן דיסקרטי. בניגוד למצב כיום שבו התוויות המיוחדות של "הומוסקסואל" ו"הטרנסקסואל" דורשות מהפרטים להכריע (עבור עצמם ולא רק עבור הסביבה החברתית) מה הם "באמת" (עם אופציה להכריז שהם "בי-סקסואלים", אם הם נמשכים לשני המינים), לפני המהפכה הקונספטואלית הפרטים לא נדרשו להכריע בדבר זהותם המינית, וסביר להניח¹² שרבים קיימו מגעים מיניים עם בני שני המינים לפי ההזדמנויות והתשוקות האישיות.¹³ מעט מדי נחקר ונכתב על התקופה שבמהלכה הקטגוריות של "הומוסקסואל", "לסבית" ו"בי-סקסואל" עברו מדפי הספרים של הוגים וחוקרים שונים לתודעה של ההדיוטות. תהליך זה מתחיל

- RANDOLPH TRUMBACH, 1 SEX AND THE GENDER REVOLUTION: HETEROSEXUALITY AND THE THIRD 10
 PETER N. STEARNS, ; 14–13 פרקים 2, לעיל ה"ש 2, FONE; GENDER IN ENLIGHTENMENT LONDON (1998)
 .SEXUALITY IN WORLD HISTORY ch. 6 (2009)
- BRUCE BAGEMIHL, BIOLOGICAL EXUBERANCE: ANIMAL HOMOSEXUALITY AND NATURAL DIVERSITY 11
 (1999).
- 12 אני משתמש במודע בביטוי "סביר להניח" כי קשה מאוד לשחזר מנהגים מיניים דיסקרטיים שהתיעוד עליהם בדיעבד ביצירות ספרותיות, במכתבים וביומנים או בכתבי אישום פליליים כבר מעבד ומסתיר חלק מהמציאות. ברור שאופיין של פרקטיקות אלו ושכיחותן היו שונים מחברה לחברה ומתקופה לתקופה, אבל ההצטברות של מידע היסטורי ואנתרופולוגי מבסס את הטענה שהן היו שכיחות רוב הזמן ברוב המקומות גם אם אין מידע ישיר המוכיח זאת.
- 13 JOHN D'EMILIO, SEXUAL POLITICS, SEXUAL COMMUNITIES: THE 7 ו-9 ראו
 MAKING OF A HOMOSEXUAL MINORITY IN THE UNITED STATES, 1940–1970 (1983); JEFFREY WEEKS,
 SEX, POLITICS & SOCIETY: THE REGULATION OF SEXUALITY SINCE 1800 (1981); NIKKI SULLIVAN, A
 CRITICAL INTRODUCTION TO QUEER THEORY (2003); ANNAMARIE JAGOSE, QUEER THEORY: AN
 INTRODUCTION (1996); SEAN BRADY, MASCULINITY AND MALE HOMOSEXUALITY IN BRITAIN, 1861–
 1913 (2005).

בכרכים הגדולים של מערב אירופה ממש בסוף המאה ה-19 ומתפשט בהדרגה לפריפריות הכפריות, למזרח אירופה ולאזורים בהשפעות מערביות בשאר העולם.¹⁴ ההתפשטות לא הביאה לביטול תבניות ידע ישנות יותר, וההתאבכות של משטרי הידע השונים בקשר למיניות וההתנגשות של משמעויות שונות בנוגע ליחסי מין בין בני אותו מין (בעיקר בין גברים) יצרו מתחים, סתירות ופטרונות שונים, נושא שרק לאחרונה מתחיל להיחקר ולהתברר בצורה מעמיקה.¹⁵

3. הולדת ההומופוביה

אחת ההשלכות המידיות של המהפך הקונספטואלי היא, אולי בניגוד למה שהורגלנו לחשוב, שגם ההומופוביה – אותה שנאה תהומית להומואים, ללסביות (לסבופוביה) ולבי־סקסואלים המלווה באלימות פיזית, בהשפלה, בהפליה בוטה, בפיתורין מעבודה ועוד – היא תופעה חדשה. עד למהפך זה מעשה סדום היה חטא חמור כפי שהיו גם אוננות, ניאוף או עברות לא-מיניות רבות בין אדם למקום ובין אדם לאדם. אנשים אדוקים ניסו להקפיד על קלה כחמורה, אבל אפילו הם ידעו שאי-אפשר לשמור על כל המצוות (ואין זה משנה באיזו דת מדובר, לפחות לא בין שלוש הדתות המונותאיסטיות הגדולות). לא שנאו את ההומואים ואת הלסביות כי עוד לא היו – במפה הקוגניטיבית של הפרטים – "הומואים" ו"לסביות", ולא שנאו את שוכבי משכב זכר כפי שלא שנאו את מי שהדליק אש בשבת (טיעון שאינו אומר שלא הסתכלו בחומרה על העברה וכיבדו פחות את מי שביצע אותה). רק כאשר נטבעו הקטגוריות של "הומואים" ו"לסביות" (ומאוחר יותר, "בי־סקסואל") והפכו להיות חלק

14 המחקר הקלאסי בתחום זה הוא GEORGE CHAUNCEY, GAY NEW YORK: GENDER, URBAN CULTURE AND THE MAKING OF THE GAY MALE WORLD 1890–1940 (1994). מחקר חשוב נוסף הוא MATT HOULBROOK, QUEER LONDON: PERILS AND PLEASURES IN THE SEXUAL METROPOLIS, 1918–1957 (2005). ראו גם KEVIN PORTER & JEFFREY WEEKS eds., BETWEEN THE ACTS: LIVES OF HOMOSEXUAL MEN 1885–1967 (1991).
 15 הנושא הזה עולה בעיקר במחקרים בחברות לא מערביות, ולאחרונה מצטברות עבודות מרתקות על הבניה של מיניות בין גברים (בעיקר) לבין נשים והשינויים שקורים בהבניות אלו בעקבות המפגש עם המערב. מספר דוגמאות הן: TOM BOELLSTORFF, THE GAY ARCHIPELAGO: SEXUALITY AND NATION IN INDONESIA (2005); MANUEL FERNANDEZ-ALEMANY & STEPHEN O. MURRAY, HETEROGENEITY AND HOMOSEXUALITY IN HONDURAS (2002); MARK McLELLAND, QUEER JAPAN FROM THE PACIFIC WAR TO THE INTERNET AGE (2000); MARK McLELLAND, QUEER JAPAN FROM THE PACIFIC WAR TO THE INTERNET AGE (2005); JOSEPH A. MASSAD, DESIRING ARABS (2007); JAMES N. GREEN, BEYOND CARNIVAL: MALE HOMOSEXUALITY IN TWENTIETH-CENTURY BRAZIL (1999). גם בחברות מערביות יש קבוצות אתניות, גאוגרפיות ומעמדיות שבהן ההבניה של חד-מיניות שונה מאוד ממה שמקובל במערב, אבל בשל המטען הערכי הרגיש, הבניות אלו כמעט שאינן מדוברות. דוגמה לכך היא מיניות בין גברים אפריקנים-אמריקנים. ראו KEITH BOYKIN, ONE MORE RIVER TO CROSS: BLACK & GAY IN AMERICA (1996); RODERICK A. FERGUSON, ABERRATIONS IN BLACK: TOWARD A QUEER OF COLOR CRITIQUE (2004); E. PATRICK JOHNSON, SWEET TEA: BLACK GAY MEN OF THE SOUTH: AN ORAL HISTORY (2008). על הייחודיות של הומואים ולסביות אמריקנים היספניים ראו WILL FELLOWS, FARM BOYS: LIVES OF GAY MEN FROM THE RURAL MIDWEST (1996); JOHN HOWARD, MEN LIKE THAT: SOUTHERN QUEER HISTORY (1999); JAMES T. SEARS, GROWING UP GAY IN THE SOUTH: RACE, GENDER, AND JOURNEYS OF THE SPIRIT (1991).

מהעולם החברתי המדומיין, אפשר היה להציב אותם כיעדים לבזו, לשנאה ולאיבה מוסרית. זה לא היה מובן מאליו. בתחילת המאה התרבות הקאמפית של מועדונים ובארים ששירתו הומואים נתפסה כחלק מהקסם של ערים גדולות כמו לונדון וניו-יורק,¹⁶ ואנשים בעלי נטיות וטעמים מיניים בילו במסיבות משותפות בלי להקפיד על ההפרדה המוכרת לנו מהחצי השני של המאה ה-20. אבל עם חדירת המושגים החדשים ("הומוסקסואלים", "לסביות") לשיח היומיומי וההתגבשות של סדר מיני חדש, מפגשים מיניים בין שני גברים הפכו להיות עדות להשתייכות לסוג חדש וסוטה של אנשים.

אין תשובה ברורה מדוע הפכו ההומואים והלסביות ליעד לאיבה כה עזה. יש תאוריות פמיניסטיות הקושרות איבה זו לשינוי במעמד האישה בחברה התעשייתית ובמשפחה הגרעינית. אחרים מציעים תאוריות פסיכואנליטיות שונות. אם תשוקה של גבר לגבר היא דבר נפוץ, יכול להיות שגברים רבים שבחרו להיות "הטרוסקסואלים" (בין בשל התשוקה החזקה יותר לנשים ובין בשל הפחד והחשש להיות שונה) היו צריכים לאמץ איבה כזאת כדי לדכא את היצר ה"הומואי" שבתוכם (נימוק שאולי, אבל לא בהכרח, תקף גם לנשים ולצורך להוכיח את נשיותן).¹⁷ אולי הזיהוי של ההומואים עם קבוצה קטנה אבל בולטת של גברים בלבד נשי ותרבות הקאמפ שהם פיתחו בערים גדולות כמו לונדון ופריז כבר במאה ה-18 השפיעו על היחס השלילי להומואים. ייתכן שזה קשור גם ליחס הפוריטני לפעילות מינית בכלל, לרבות אוננות, ואפילו ליחסי מין נורמטיביים בין גברים לנשים בחברות הפוריטניות הפרוטסטנטיות של צפון-מערב אירופה.¹⁸ בכל מקרה, צריך להבין שזהו דבר הדורש הסבר. הדיכוי של היצורים החדשים, של ההומואים, ובמידה פחותה, של הלסביות, איננו המשך ישיר של יחס חברתי מסורתי, אלא היה דבר חדש שצמח.

יתרה מזאת, קשה להסביר את צמיחת ההומופוביה, כי היא סותרת, לפחות לכאורה, את עצם המהלך הקוגניטיבי שיצר מלכתחילה את ההומואים ואת הלסביות. החשיבה המדעית הפסיכולוגית-רפואית של מיניות חד-מינית הייתה אמורה לבוא במקום תפיסה דתית. במקום לראות במיניות כזו חטא ועדות להידרדרות מוסרית, ראתה בכך החשיבה המדעית שיבוש הנובע מסיבות פיזיולוגיות, דבר שבעיקרון אפשר היה "לתקן". תפיסה כזו הייתה אמורה להיטיב עם אנשים שנמשכים לבני מינם או לבנות מינם. אם מדובר בתוצאה של כוחות טבעיים, פיזיולוגיים או אחרים, הרי שאין מדובר בבחירה מוסרית שגויה, וגם אם זה שיבוש של התהליך הנורמלי, הרי שהפרט הוא קרבן ולא עבריין. כך לפחות חשבו חלוצי המאבק לקבלה של הומואים ושל לסביות במאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20. דמויות כמו אדוארד קרפנטר, הסוציאליסט והמשורר האנגלי, ומגנוס הירשפלד, חלוץ המחקר על מיניות ופעיל במאבק לדה-קרימינליזציה של יחסי מין בין גברים בגרמניה, נשענו על טיעון זה כדי לדרוש יחס צודק

16 CHAUNCEY, לעיל ה"ש 14.

17 DAVID PLUMMER, ONE OF THE BOYS: MASCULINITY, HOMOPHOBIA, AND MODERN MANHOOD (1999)

18 הספרות על מיניות לקחה את ההומופוביה כמשהו כל כך מובן מאליו ולכן לא עסקה בנושא זה כמשהו שמצריך הסבר. רק לאחרונה התפתחה ההבנה שמדובר בתופעה חדשה, שעצמתה עולה בהרבה על התנגדויות מוסריות בחברות מסורתיות שונות, ושיש צורך בתאוריות חדשות כדי להסביר אותה. ראו למשל: ; (2009); GAY SHAME (David M. Halperin & Valerie Traub eds., 2009); LEO BERSANI, HOMOS (1995); GUY HOCQUENGHEM, HOMOSEXUAL DESIRE (Daniella Dangoor trans., 1993); PREVENTING HETEROSEXISM AND HOMOPHOBIA (Esther D. Rothblum & Lynne A. Bond eds., 1996); ; HOMOPHOBIAS: LUST AND LOATHING ACROSS TIME AND SPACE (David A. B. Murray ed., 2009)

; BRADY, לעיל ה"ש 13; ג'ורג' ל' מוסה לאומיות ומיניות באירופה המודרנית (להד לזר מתרגם, 2008).

וקבלה, ונלחמו בניסיונות להפיל את האקט המיני.¹⁹ אוגוסט בבל, מנהיג המפלגה הסוציאל-דמוקרטית בגרמניה בסוף המאה ה-19, למשל, הצטרף לדרישה של הירשפלד וחבריו לבטל את סעיף 175 שאסר יחסים אנאליים לא בשל קבלת ההומוסקסואליות כנורמלית, אלא מתוך תפיסה שמדובר בבעיה רפואית, שהפרט אינו שולט בה, ולכן אין להענישו.²⁰ בפועל, מה שקרה הוא שהפיכת המגע המיני מעניין מוסרי של בחירה לתוצאה של תהליכים נפשיים-פיזיולוגיים סימנה את הפרטים המעורבים ביחסי מין כאלו כטיפוסים מסוג מיוחד, מהלך שיצר חשד לגבי הנורמליות של שאר תכונותיהם. למי שמעשן בשבת או חומד אשת איש אפשר לסלוח, כי הוא לא עמד בפיתוי שמוכר לכולם. אבל ממי שהוא במהותו שונה וסוטה צריך להתרחק ולהרחיק מהצעירים כדי שהוא לא יקלקל אחרים. אין מדובר במהלך לוגי של חשיבה. התאוריות הרפואיות-פסיכולוגיות לא הובילו לצורך להגן על החברה מההומואים, אבל הסימון שלהם כשונים, בצירוף המשמעויות הדתיות הישנות, תרם לסטיגמטיזציה שלהם וליחס שלילי חמור כלפיהם.²¹ זהו הסבר חלקי. כאמור, זו עדיין שאלה לא פתורה – מדוע הופנה כלפי הומואים ולסביות יחס כה חמור.

4. החמרת החוק והגברת האכיפה

ההומופוביה לא הייתה אך ורק נחלת ציבור ההדיוטות. היא גם הנחתה את יחסן של רשויות המדינה כלפי אנשים שזוהו כ"הומואים" (בעיקר) וכ"לסביות" (לפעמים), והחוקים הישנים שאסרו פרקטיקות מיניות שימשו פלטפורמה למערכה זו. כאמור, הפעלת סנקציה משפטית נגד אלו שנתפסו בשעת קיום מגע מיני אינה המשך טבעי וברור של האיסורים הדתיים על הומואים, והיא מחייבת הסבר. ידוע שאחרות רפואית-ביולוגית אינה מגנה על פרטים הסובלים ממוגבלות או מחריגות כלשהי מפני הפליה ומתחושת דחייה. ובכל זאת, חירשים, קטועי גפיים ואוטיסטים לא הוצאו אל מחוץ לחוק. אף שהם סובלים מצורות שונות של דחייה, התעלמות והפליה, בעלי מוגבלויות אלו אינם נתפסים כסכנה לציבור; אדרבה, התפיסה הרווחת היא שהם זקוקים לאמפתיה ולהגנה מפני הפליה וקיפוח. היחס כלפי ה"חולים" בהומוסקסואליות היה שונה, ובחלק מהמדינות ניתן לאתר החמרה של הפעולה המשפטית נגד מיניות אסורה, בעיקר בין גברים הנתפסים מעתה כ"הומוסקסואלים". המקרה

19 על חלוצים אלו ואחרים ראו JOHN LAURITSEN & DAVID THORSTAD, THE EARLY HOMOSEXUAL RIGHTS MOVEMENT (1864–1935) (1974); נימוק זה היה מרכזי בוויכוח סביב החקיקה האנטי-סדומית כפי שאפשר לראות להלן בחלק ד' על העיתונות, והוא עדיין מהדהד במאבקים של הומואים ולסביות ברחבי הגלובוס כיום.

20 http://en.wikipedia.org/wiki/Paragraph_175; על פי מוסה, לעיל ה"ש 18, בעמ' 218. בבל וחבריו הסוציאליסטים היו בעלי עמדות די שמרניות בנושאי משפחה ומגדר, והם ראו בהומוסקסואליות תוצאה של תנאי החיים המעוותים של החברה הבורגנית, ובכל זאת לא חשבו שענישה פלילית היא הכלי לפתור את הבעיה. צריך לזכור גם שברוב מדינות גרמניה שלפני האיחוד של 1871 לא היה איסור פלילי על יחסי מין אנאליים. על פי מוסה, גם בברית-המועצות העמדות כלפי מיניות נעשו חופשיות יותר לאחר המהפכה, אבל סטלין חזר לנורמות קונבנציונליות. על ביטול האיסור הפלילי בברית-המועצות והחזרתו ראו DAN HEALEY, HOMOSEXUAL DESIRE IN REVOLUTIONARY RUSSIA: THE REGULATION OF SEXUAL AND GENDER DISSENT (2001).

21 מוסה, לעיל ה"ש 18; פוקר, לעיל ה"ש 1; GARY KINSMAN, THE REGULATION OF DESIRE: SEXUALITY IN CANADA (1987).

הבולט ביותר הוא באנגליה, שבה חוקק ב-1885 חוק האוסר כל פעילות מינית בין גברים (מה שמכונה בחוק "gross indecency"). שני גברים המביאים זה את זה לידי סיפוק מיני, פעילות שקשה לדעת על תכיפותה בעבר, אבל מותר לנחש שהיא לא הייתה נדירה כל כך, יכלה לפתע להפלייל שני גברים שחיפשו סיפוק לצורך מיני, וכלל לא שמעו על הומוסקסואליות ולא חשבו על עצמם כעל חריגים מבחינה מינית.²² החמרה ברוח דומה הייתה, למשל, גם בגרמניה ב-1935, כאשר תיקון לסעיף 175 המפורסם אסר כל פעולה מינית בין שני גברים. חקיקה נאצית זו נשארה בתוקף עד הרפורמה בחוק ב-1969.²³ ההומופוביה הביאה גם לפעולה אקטיבית לאיתור ה"סוטים" ולהבאתם למשפט. יש מעט מאוד מחקרים על שאלת הרדיפה והאכיפה של האיסור הפלילי באירופה ובאמריקה של סוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20.²⁴ קוקס עוקב אחר מגמה של תלונות מצד אנשים פרטיים באנגליה, המתלוננים על פעילות מינית לא-נורמטיבית ומחייבים את רשויות החוק לפעול כבר מסוף המאה ה-18. עם זאת, בתקופה זו המטרה היא הקפדה על המוסר ולא מלחמה בקבוצה מסוימת של אנשים.²⁵ פרשת אוסקר ווילד והמשפט שלו ב-1895 הפכו לאירוע מכונן לא רק בהקשר האנגלי, אלא בשיח הגלובלי המתפשט על הומוסקסואלים. מעניין לשים לב להתגלגלותה של פרשה זו. אוסקר ווילד הוא המגיש תביעת דיבה נגד אביו של מאהבו, לורד דוגלאס, שהאשים אותו במעשה סדום. ווילד לא הסתיר את הקשר הנפשי שהוא חש ללורד דוגלאס הצעיר, אבל הכחיש שזיקה רגשית זו קשורה בהכרח למשיכה למגע הגופני האסור. רק כאשר האב, הנאשם, מביא "הוכחות" לקיום מגע מיני אסור, העמידה התביעה את ווילד למשפט. תגובותיו של ווילד מראות שהוא לא חשש מתביעה, כי עד לאותה תקופה קשרים רגשיים בין גברים והערכה ליופיים לא העידו על סטייה.²⁶ לקראת סוף המאה ה-19 משהו השתנה בתפיסת הגבריות והמיניות, ופרקטיקות שהיו לגיטימיות קודם הפכו ללא-נורמטיביות. המחקר של מאט האולברוק, ששחזר את חיי ההומואים בלונדון שבין מלחמות העולם על סמך מכתבים ויומנים שהוחרמו על ידי משטרת לונדון מגברים שנחשדו והובאו למשפט באשמת מגע מיני עם גברים אחרים, חשף את המאמץ שהשקיעה המדינה ברדיפה אחר קבוצת אנשים ואחר פעילות שאולי בעבר נחשבה לא-מכובדת, אבל גם לא נחשבה כאיום, ושלא הטרידה יותר מדי את רשויות השלטון.²⁷

- 22 HOULBROOK, לעיל ה"ש 14; BETWEEN THE ACTS, לעיל ה"ש 14; FONE, לעיל ה"ש 2; לפי COCKS, לעיל ה"ש 4, כבר מסוף המאה ה-18 הייתה באנגליה עלייה בתביעות נגד גברים שקיימו מגע מיני כלשהו, לא בהכרח אנאלי, והמגע נתפס כ"ניסיון למעשה סדום". באנגליה היה עונש מוות על מין שלא כדרך הטבע עד 1861, וב-1835 הוא הופעל בפעם האחרונה כאשר James Pratt ו-John Smith הוצאו להורג באשמת יחסים סדומיים. BRADY, לעיל ה"ש 13, גורס שהמניע לחקיקה המחמירה משנת 1885 היה קשור לשאיפה רחבה יותר "לטהר" את המרחב הציבורי ממיניות לא הולמת, לאו דווקא בקשר ליחסים בין גברים, אבל נראה שבהמשך נעשה בה שימוש בעיקר בהקשר זה.
- 23 סעיף 175 בוטל רק ב-1994 תוך כדי איחוד החוקים של שתי הגרמניות, אבל מ-1969 האיסור היה רק על מגע מיני עם קטינים או נתונים למרות; PAUL JOHNSON, HOMOSEXUALITY AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS 22 (2014).
- 24 נושא נוסף המחכה למחקר הוא השימוש בחוקים האוסרים על התנהגות מגונה בפומבי. סעיפים כאלו מותירים תמיד מרחב גדול לשיקול דעת של רשויות האכיפה, וייתכן שמפעילים אותו נגד גברים (ונשים?) המגלים חיבה לבני-מינם או מקיימים סוג מסוים של מגע גופני שלא נאסר במפורש.
- 25 COCKS, לעיל ה"ש 4.
- 26 MORRIS B. KAPLAN, SODOM ON THE THAMES: SEX, LOVE, AND SCANDAL IN WILDE TIMES (2005).
- 27 HOULBROOK, לעיל ה"ש 14.

שינוי דומה התרחש בארצות-הברית. צ'ונסי, שחקר את התרבות ההומואית והלסבית בניו-יורק, מספר שבתחילת המאה ה-20 הייתה תרבות זו תוססת וגלויה, אבל בשנות ה-40 חל מפנה לרעה, העיתונות החלה להביע דאגה מההדרדרות המוסרית, והמשטרה החלה לחפש הומואים ולהביאם לבתי משפט.²⁸ במאמר אחר הוא מתאר כיצד בעשור השני של המאה ה-20 הצי האמריקני מתחיל להיות מודאג מיחסי מין בין ימאיו ושולח בלשים לאזורי שיטוט (cruising)²⁹ בקרבת בסיסי הצי כדי לתפוס את "התפוחים הרקובים" העלולים להשחית את כל הימאים התמימים. המאמצים הללו מעידים עדיין על מבוכה ובלבול בין קטגוריות, שכן מה שהחוק אוסר הוא פרקטיקה מינית מסוימת, אבל מה שמדאיג את הקברניטים הוא סוג מסוים של אנשים שהם מתחילים לחשוב על קיומו.³⁰ המאבק בהומואים הגיע לשיאו בתקופת המלחמה הקרה, כאשר הומואים נתפסו כחוליה החלשה של החברה שניתנת לניצול בקלות על ידי הקומוניסטים, ומאות פקידי ממשלה פוטרו בארצות-הברית ובאנגליה בשל נטיותיהם המיניות.³¹ גם בקנדה ובסקנדינביה הייתה החמרה דרסטית באכיפה של חוקים נגד יחסי מין בין גברים,³² ובכמה מן המדינות אף של נשים שקיימו יחסי מין עם נשים אחרות.³³

חשוב לזכור שלא בכל המדינות היה איסור פלילי של מגעים מיניים בין גברים. המהפכה הצרפתית הפרידה בין המדינה לכנסייה, והאיסור הדתי של יחסי מין אנאליים בוטל כבר ב-1791. קוד נפוליון, שהיה במידה רבה ספר החוקים המודרני הראשון, לא התערב בחיי המין של האזרחים, ובארצות שנכבשו על ידי צרפת המהפכנית והיו תחת השפעתה (בלגיה והולנד, חלק מאיטליה, מדינות גרמניות שונות) לא הייתה חקיקה שקבעה מה מותר ומה אסור ביחסי מין בין פרטים בוגרים. בהשראת הקוד גם מדינות רבות באמריקה הלטינית שקיבלו עצמאות בעשורים הראשונים לא חוקקו איסורים של מין

28 CHAUNCEY, לעיל ה"ש 14.

29 Cruising הוא חיפוש במקום ציבורי כגון פארק, חוף או רציף נהר אחר שותף לפעילות מינית חד-פעמית. במקור, המילה הזו הייתה חלק מהסלנג ההומואי המחתרתי; כיום משתמשים במושג גם אנשים בעלי מיניות אחרת; אזורי קרוזינג מוכרים מערים שונות בארופה מהמאה ה-18, אבל גם על נושא זה אין הרבה מידע, וסביר להניח שבצורה זו או אחרת היו אזורים כאלו בתקופות שונות ובמקומות שונים בעולם. בארץ רווח המונח "שיטוט", אבל הוא פחות מקובל בקרב ההומואים מאשר "קרוזינג".

30 George Chauncey, *Christian Brotherhood or Sexual Perversion? Homosexual Identities and the Construction of Sexual Boundaries in the World War One Era*, 19. J. SOC. HISTORY 189 (1985); עוד ניתוח של החמרת היחס להומואים באמצע המאה ה-20 נמצא ב- WILLIAM N. ESKRIDGE, *GAYLAW: CHALLENGING THE APARTHEID OF THE CLOSET* (1999).31 DAVID K. JOHNSON, *THE LAVENDER SCARE: THE COLD WAR PERSECUTION OF GAYS AND LESBIANS IN THE FEDERAL GOVERNMENT* (2004).32 על הדיכוי של הומואים ולסביות בקנדה ראו GARY KINSMAN & PATRIZIA GENTILE, *THE CANADIAN CRIMINAL LAW ON QUEERS: NATIONAL SECURITY AS SEXUAL REGULATION* (2010); על סקנדינביה ראו LAW IN SCANDINAVIA, לעיל ה"ש 5.33 על הגדרות שונות ההופכות מגעים מיניים בין שתי נשים לעברה פלילית בארצות-הברית ראו Ruthann Robson, *Crimes of Lesbian Sex*, in *LESBIANS, GAY MEN, AND THE LAW* (William B. Rubenstein ed., 1993); רובסון מסבירה שבחלק מהמדינות עצם הקשר בין שתי נשים מספיק להרשעה, באחרות ההרשעה תלויה בקיום מגע בין איברי המין לפה או לפי הטבעת, ובאחרות היא תלויה בהגדרה של מה מפורש כ"פשע נגד הטבע"; על הפללת מין בין נשים סקנדינביה ראו Kati Mustola & Jens Rydström, *Women and the Laws on Same-Sex Sexuality*, in *CRIMINAL LAW IN SCANDINAVIA*, supra note 5, at 41.

אנאלי.³⁴ בגרמניה ובאיטליה השתנה המצב עם איחוד המדינות ואכיפת החוק של המדינות הדומיננטיות, פרוסיה בגרמניה וסרדיניה ופידמונט (בית סבוי) באיטליה. סעיף 175 של הקוד הפלילי הגרמני מ-1871 השליט את אסור יחסי המין האנאליים שהיה קיים קודם בפרוסיה על גרמניה המאוחדת.³⁵ באיטליה ניתן לדרום ("מלכות שתי הסיציליות") מעמד חוקי נפרד עם האיחוד, ולכן יחסי מין בין גברים נותרו שם חוקיים והפכו אסורים רק בצפון.³⁶

האימפריה העותמאנית הושפעה אף היא מקוד נפוליון. במסגרת הרפורמות של אמצע המאה ה-19, התנוזמאת, ערכה המדינה שינויים יסודיים גם בחוק הפלילי (1858) וארגנה אותו בהשפעת קוד נפוליון. אחד השינויים היה ביטול האיסור על מגע אנאלי.³⁷ בפועל, גם לפני ביטול החוק נראה שהוא לא יושם. החוק האסלאמי דורש שני עדים שיעידו שגברים קיימו מגע אסור כדי להרשיע אותם, וכל עוד הפרקטיקה בוצעה בהסתר, לא היו עדים.³⁸ כמו באירופה של עד סוף המאה ה-19, גם באימפריה העותמאנית לא היה אף שחקן פוליטי, שהיה לו אינטרס להתערב בפרקטיקות המיניות של הנתינים, ופעילות מינית בין גברים המשיכה, כנראה, להיות די נפוצה. הכתיבה של אנשי המערב על הנושא

34 על השפעת החקיקה הצרפתית אחרי המהפכה והשפעת קוד נפוליון בברזיל ראו GREEN, לעיל ה"ש 15; לגבי השפעת קוד נפוליון בקוסטה ריקה ראו Paul Kutsche, *Two Truths about Costa Rica*, in *LATIN AMERICAN MALE HOMOSEXUALITIES* 111, 111–112 (Stephen O. Murray ed., 1995). כפי שכותבים רבים מעידים, היעדר איסור חוקי לווה לעתים קרובות ביחס שלילי מאוד לגברים שהיו בתפקיד הנחדר ביחסי מין אנאליים. יחסי מין אוראליים או משחקים מיניים אחרים בין גברים לא זכו לגינוי מיוחד, ו"כיבוש" גברים וחדירה אנאלית יכלה גם להיות דבר להתגאות בו. תפיסות מיניות אלו תלויות במיקום מעמדי ובעומק החדירה של תרבות מערבית-אמריקנית. ראו: רוג'ר נ' לנקסטר "הבניית ההומוסקסואליות ומבנה הכוח בניקרגואה" החוויה הבין-תרבותית 210 (משה שוקד ושלמה דשן עורכים, 1998); STEPHEN O. MURRAY, *LATIN AMERICAN MALE HOMOSEXUALITIES* (1995). ביפן, הריכוזיות של השלטון בתקופת מייג'י אפשרה חוק מרכזי אחד, ותחת השפעות סיניות ומערביות הביאה ב-1872 לחקיקה נגד מין אנאלי (כנראה בין גברים), אבל הענישה הייתה רכה יחסית למדינות מערביות. 8 שנים אחר כך החוק הפלילי שונה לחלוטין ובהשפעת קוד נפוליון בוטל האיסור על מין אנאלי בהסכמה. ראו GREGORY M. PFLUGFELDER, *CARTOGRAPHIES OF DESIRE: MALE-MALE SEXUALITY IN JAPANESE DISCOURSE 1600–1950* ch. 3 (1999).

35 ראו GOODICH; לעיל ה"ש 1, בעמ' x.

36 שימוש בוויקיפדיה מחייב אמנם זמירות, אבל בהקשר של זכויות מיעוטים מיניים זהו לפעמים המקור הנגיש היחיד באנגלית.

37 Ishtiaq Hussain, *The Tanzimat: Secular Reforms in the Ottoman Empire: A Brief Look at The Adoption of Secular Laws in the Ottoman Empire with a Particular Focus on the Tanzimat Reforms (1839–1876)* Published on behalf of Faith Matters (2011) available at <http://faith-matters.org/images/stories/fm-publications/the-tanzimat-final-web.pdf>.

38 ירון בן-נאה "משכב זכר בחברה היהודית העותמאנית" ציון 171–200 (התשס"א). שלקני טוען שבאימפריה העותמאנית, כמו גם באימפריות המוסלמיות שקדמו לה, הייתה נאמנות רשמית לחוקי השריעה ולדיון סכולאסטי בהם, אבל בפרקטיקה השיפוטית נעשה בהם שימוש מועט. ראו Amr A. Shalaky, *Islamic Legal Histories*, 1 BERKELEY J. MIDDLE E. & ISLAMIC L. 1 (2008). להראות פרדוקסלי, הלגליזציה של סדומיות לוותה באבדן הלגיטימציה של יחסי מין בין גברים במאה ה-19, אבל בפועל הן השינוי החוקי והן השינוי התרבותי היו השפעות מערביות. ראו İrem Özgören Kinli, *Reconfiguring Ottoman Gender Boundaries and Sexual Categories by the mid 19th Century*, 50 *POLITICA Y SOCIEDAD* 381 (2013).

הייתה נגועה בהתחסדות או ברומנטיזציה, ואילו הכותבים המקומיים למדו מהר מאוד על המשמעות השלילית שיוחסה לפעילות מינית כזו והפסיקו לשתף מערביים בסודותיהם.³⁹ בן-נאה, שחקר ספרות של שו"ת בקהילות יהודיות עותמאניות, טוען שעל פי שכיחותן של פניות בנושאים הקשורים למגעים מיניים בין גברים, נראה שפעילות כזו נתפסה כמשהו שכיח שיש לפעול באופן אקטיבי כל הזמן כדי למנוע ככל האפשר, למשל על ידי מניעת מצב שבו שני גברים לא נשואים נשארים לבד. התפיסה הייתה שיש חשש סביר מאוד שכל גבר שאינו נשוי יתפתה לחפש מוצא מיני עם גבר אחר, בין היתר בגלל המציאות שבה לא ניתן כמעט לקיים יחסי מין עם נשים לפני הנישואין.⁴⁰

יצירה של ה"הומוסקסואל" וה"לסבית" כסוגים חדשים של אנשים השפיעה גם על מדינות שבהן לא היה איסור פלילי של יחסי מין בין גברים. היעדר חוקים נגד יחסי מין בין גברים אינו אומר היעדר סנקציות חברתיות ומשפטיות על גברים ונשים המעורבים ביחסי מין עם בני מינם, ושינוי בתפיסה החברתית בעולם המערבי הביא גם לתגובות ולפרקטיקות הומופוביות בארצות כמו צרפת והולנד.⁴¹ תגובות שליליות וסטטוס חברתי נמוך מוענקים לגברים הנחשבים נשים הממלאים את תפקיד הנחדר בחברות תרבותיות רבות מבלי שהדבר מלווה בענישה פלילית או בנידוי חברתי.⁴² במדינות מערביות שבהן בוטל האיסור הפלילי, נשאר לעתים קרובות הבדל בגיל ההסכמה, שלפיו ניתן לקיים קשר מיני חוקי עם גבר אחר רק לאחר גיל 18 או 21 (ואילו לנשים גיל ההסכמה הוא 16 או 18, תלוי מתי ואיפה). פער זה משקף את הדעה שיחסים בין גברים הם מזיקים ושליליים, שכדי להסכים להם חייבים להיות בוגרים. במקרים רבים מדובר בשלב מעבר בין ביטול האיסור הפלילי לבין השוואת גיל ההסכמה, דבר הנובע, אולי, מהצורך להתפשר בשלב הראשון עם גורמים שמרניים.⁴³

39 הטיעון האחרון הוא פרשנות ספקולטיבית שלי על סמך הכתיבה המעטה על היחס ליחסי מין בין גברים, לאהבה בין גברים ולהומוסקסואליות (שלושה נושאים נפרדים!) בעולם המוסלמי ובעולם הערבי. לגבי היחס לקשר בין גברים לפני חדירת המודרניות לעולם המוסלמי ראו KHALED EL-ROUAYHEB, BEFORE HOMOSEXUALITY IN THE ARAB-ISLAMIC WORLD, 1500–1800 (2005); לקובץ מאמרים על תופעות שונות הקשורות לקשרים בין גברים ובין נשים בחברות מוסלמיות היסטוריות ועכשוויות ראו STEPHEN O. MURRAY & WILL ROSCOE, ISLAMIC HOMOSEXUALITIES: CULTURE, HISTORY, AND LITERATURE (1997). SEXUALITY AND EROTICISM AMONG MALES IN MOSLEM SOCIETIES (Arno Schmitt & Jehoeda Sofer eds., 1992). הוא אוסף רשמים של עיתונאים ותיירים הומואים במדינות מוסלמיות בצפון אפריקה, המזרח התיכון ודרום אסיה. אף שהוא אינו מבוסס על מחקרים אקדמיים, הוא מכיל אינפורמציה חשובה. שני ספרים העומדים על המורכבות של המפגש בין תפיסות מסורתיות בחברות מוסלמיות לתפיסות מודרניות הם ספרו של MASSAD, לעיל ה"ש 15 ו-1 THE MAGHREB (2000).

40 בן-נאה, לעיל ה"ש 38.

41 על היחס להומואים והפיקוח עליהם בתקופות שונות ערב המהפכה הצרפתית ולאחריה ראו HOMOSEXUALITY IN MODERN FRANCE (Jeffrey Merrick & Bryant T. Ragan eds., 1996). על היחס ליחסי מין בין גברים בהולנד ראו Gert Hekma, *Homosexual Behavior in the Nineteenth-Century Dutch Army*, 2 J. HIST. OF SEXUALITY 266 (1991).

42 דוגמאות מאמריקה הלטינית ניתן למצוא במקורות שאליהם הפניתי לעיל בה"ש 34.

43 Jens Rydström, *Introduction: Same-Sex Sexuality and the Law in Scandinavia 1842–1999*, in PAUL JOHNSON; CRIMINAL LAW IN SCANDINAVIA, supra note 5, at 13–14, לעיל ה"ש 23, בעמ' 34–39, באוסטריה, לאחר ביטול החוק ב-1971, המשיכו לנקוט הליכים פליליים כלפי גברים מגיל 19 ומעלה שקיימו יחסי מין עם נערים מגיל 18 ומטה בלי קשר להפרש הגילאים ובניגוד ליחס כלפי מין בין גבר לנערה. ההפליה בוטלה רק בהחלטה שיפוטית ב-2002; Matti Bunzl, *Outing as*

5. החקיקה בפלסטין-א"י ומדינת ישראל

החוק הפלילי שחודש במסגרת התנוימאת הסיר את האיסור הפלילי של יחסים אנאליים בין גברים בשטחי האימפריה העותמאנית כולל פלסטין-א"י. עם הכיבוש הבריטי נקבע בסעיף 46 של דבר המלך במועצתו כי החוק העותמאני יעמוד בתוקפו כל עוד לא שונה או בוטל על ידי חקיקה מקומית, וכי לגבי עניינים שאינם מוסדרים בחקיקה המקומית יוחלו עקרונות המשפט המקובל ודיני היושר האנגליים, וזאת בסייג שיתאימו לתנאי הארץ ולתושביה ולתחום השיפוט של הממלכה האנגלית, ובהתחשב בתנאי המקום.⁴⁴ ב-1927 הוכנס המונח "סודומי" לחוק, אך יוחס רק לאונס של גבר על ידי גבר אחר, כך שיחסי מין בהסכמה בין גברים המשיכו להיות חוקיים עד החקיקה הפלילית של 1936, שבמסגרתה החליטו האנגלים להחדיר נורמות "תרבותיות" למערכת החוקית בטרטוריה שנמסרה להשגחתם ולאסור גם על הילידים בפלסטין-א"י לקיים מגע מיני אנאלי.⁴⁵

חוק זה, סעיף (152)2) בפקודת החוק הפלילי, תואר בהרחבה במאמר קודם.⁴⁶ החוק כרך בנשימה אחת יחסי מין "שלא כדרך הטבע" בין שני אנשים, לאו דווקא גברים, ומגע מיני עם בעלי חיים, והטיל עונש חמור מאוד על שתי הפעולות הללו – עשר שנות מאסר.⁴⁷ החוק הפריד בניסוח בין "השוכב עם אדם שלא כדרך הטבע" לבין "המרשה לזכר לשכב עמו (או עמה)", כלומר בין החודר לבין הנחדר או הנחדרת, אבל השית על שני הצדדים אותו עונש חמור. הניסוח מראה שאין מדובר בסעיף נגד הומוסקסואליות; גם לגברים ולנשים הטרנססקסואליים אסור היה לקיים מגע אנאלי.⁴⁸ בניגוד למצב החוקי במטרופולין, במושבה לא נחקק חוק המפליל כל מגע מיני וסיפוק מיני בין גברים פרט לחדירה אנאלית (בניגוד לחוק האנגלי מ-1885), אולי בהנחה שהילידים אינם כשירים לרמה כה גבוהה של

Performance/Outing as Resistance: A Queer Reading of Austrian (Homo)sexualities, in SAME-SEX ; CULTURES AND SEXUALITIES: AN ANTHROPOLOGICAL READER 212 (Jennifer Robertson ed., 2005)
 החלטה G6/02 של בית המשפט לחוקה, 21.6.2002, http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Vfgh/JFR_09979379_02G00006_01/JFR_09979379_02G00006_01.html
 בין גברים התמקדה באיסור הכללי על מין אנאלי בהסכמה. חסרה כתיבה משפטית השוואתית לגבי גיל ההסכמה ופערים בגיל זה ביחס למין בין בני אותו מין לבין מין הטרנססקסואלי.

Orna Alyagon-Darr, *Male-on-Male Sexual Offences in Mandate Palestine* (unpublished manuscript) 44

שם. 45

יובל יונאי ודורי ספיבק "בין שתיקה לגינוי: הבניית הזהות של ההומואים בשיח המשפטי בישראל 1948–1988" *סוציולוגיה ישראלית* א 257 (1999). 46

מין אנאלי ומגע מיני עם בעלי חיים הופיעו הרבה פעמים בכפיפה אחת בכתיבה הכנסייתית על סדומיות והשפיעו, למשל, גם על החקיקה הבריטית מימי הנרי ה-8 ואילך (Rictor, לעיל ה"ש 3) וגם על החקיקה בגרמניה המאוחדת (http://en.wikipedia.org/wiki/Paragraph_175). 47

לעומת זאת, בסעיף 152(1) העוסק בכפייה יש טעות מעניינת בתרגום העברי. החוק בניסוחו האנגלי אוסר, כמוכן, אונס אבל מפריד בין בעילה כפויה של אישה לבין "act of sodomy" עם כל אדם, התרגום העברי לעומת זאת התייחס ל"שוכב עם זכר משכבי אישה נגד רצונו", ובכך כאילו פטר מעונש מי שביצע אונס אנאלי של אישה. אותה טעות מופיעה בסעיף הקשור למין עם קטינים, האוסר "אקט של סדומיות" בקטינים מכל מין בנוסח האנגלי, אבל התרגום מתייחס רק לבנים. טעות תרגום זו מעידה על התפיסה של המתרגם, שיחסי מין אנאליים, "סדומיים", הם עניין של גברים בלבד, ורק של גברים המשתוקקים לגברים אחרים. הטעות, אגב, תוקנה בחוק העונשין, תשל"ז–1977, ס"ק 350(א)–(1)–(2), שבהם מדובר על "מעשה סדום באדם" ו"מעשה סדום בקטין". 48

”ציוויליזציה“.⁴⁹ עד 1977 היה חוק מנדטורי זה תקף (בנוסחו האנגלי במקרים של סתירות עם הניסוח העברי) גם במדינת ישראל.

בניתוח של החוק ושל השיח המשפטי עליו טענו יונאי וספיבק שהשיח יצר “זיהוי חד-חד-ערכי של הומואיות ומין אנאלי, כאילו אין הומואיות בלי מין אנאלי, ואין מין אנאלי בלי הומואיות”.⁵⁰ הנחה זו זוהתה על ידי כל הדוברים בשיח, וגם ההומואים עצמם קיבלו אותה כתקפה. אבל אף שזו הייתה הדעה הרווחת, בפועל הומוסקסואליות לא הייתה אסורה. כל מה שנאסר הוא פעילות מינית מסוימת, שיכולה להתבצע גם על ידי גבר ואשה או על ידי שני גברים שאינם “הומוסקסואלים”, כלומר, שאינם נמשכים כלל לגברים, או שנמשכים בעיקר לנשים. מדובר בפעילות מינית שהרבה אנשים התופסים את עצמם כ”הומואים” אינם מבצעים, ובכל זאת ההבניה החברתית הייתה שהחוק “אוסר על הומוסקסואליות”.⁵¹ אפשר כמובן לומר בדיעבד, שאי-אפשר לאסור הומוסקסואליות כמו שאי-אפשר לאסור להיות בן הגזע היהודי או השחור. אפשר לאסור לבצע פרקטיקות המעידות על שייכות לקבוצה אתנית אבל לא את עצם השייכות. טענה זו היא, כמובן, נכונה. אבל טיעון לוגי זה רק מדגיש את הייחודיות של הקיום ההומואי ואת עצמת ההומופוביה של אמצע המאה ה-20, כאשר גם אנשים פרטיים וגם אנשי-ציבור ואינטלקטואלים דיברו כאילו הומוסקסואליות היא משהו שניתן לאסור. תפיסה אבסורדית זו לא הייתה ייחודית לישראל. בשיח על מה שמכונה חוקי סדום (sodomy laws) כותבים רבים מתייחסים לחוקים אלו כחוקים “האוסרים הומוסקסואליות” ומבלבלים בין אקט מיני לבין זהות מינית.⁵²

בפועל המדינה לא ניסתה לאכוף את החוק על בגירים המקיימים יחסים מיניים בהסכמה במרחב פרטי. נראה שזו הייתה המדיניות גם של השלטון המנדטורי וגם של מדינת ישראל. לגבי תקופת המנדט, רק לאחרונה חקרה את הנושא אורנה אליגון-דר, והממצאים עדיין לא פורסמו. על פי מחקר זה, המשטרה הבריטית לא יזמה חיפוש של עבריינים שקיימו יחסי מין בהסכמה, והמקרים שהגיעו לבתי משפט היו תוצאה של תלונה של עדי ראיה, שאילצו את המשטרה להתערב. במקרים אחרים היה מדובר ביחסי מין כפויים או ביחסים עם קטינים, ונעשה שימוש בסעיף שלא כלל כפייה, כי היה קשה להוכיח שימוש בכוח.⁵³ סיפור אחד בראיונות שערכתי (ראו להלן) על מקרה שבו גבר הועמד לדין על קיום מגע מיני בהסכמה עם גבר אחר תומך בטענה זו. מדובר בסיפור על חבר לעבודה של המרואיין, שערב סיום המנדט, ותוך כדי תקופת המאבק בבריטים, קיים מגע מיני עם בחור ערבי על חוף תל-אביב בסמוך למחנה של המשטרה הבריטית. הבריטים הבחינו בפעילות חשודה בקרבת הבסיס וחששו מהתקפת טרור ולכן יצאו לבדוק במה מדובר, וגילו את שני הגברים כשהם מקיימים מגע מיני. הם נאלצו לפתוח בהליכים פליליים שהסתיימו לפני הכרעה בשל סיום המנדט זמן קצר אחר כך. מקרה זה מתאים לטענה של אליגון-דר, שלפיה המשטרה לא ניסתה לחפש את מפריו של איסור המגע האנאלי, אבל נאלצה לנקוט הליכים כאשר נתקלה במקרים כאלו באקראי.

Michael Kirby, *The Sodomy Offence: England's Least Lovely Criminal Law Export?* 2 J. COMMONWEALTH CRIM. L. 61 (2011).

יונאי וספיבק, לעיל ה"ש 46, בעמ' 265.

שם.

Janet E. Halley, *Reasoning About* זה בלבול זה ראו *Sodomy: Act and Identity in and After Bowers v. Hardwick*, 79 VA. L. REV. 1721 (1993).

ראו Alyagon-Darr, לעיל ה"ש 44.

ב-1953 היועץ המשפטי לממשלה, חיים כהן (לימים שופט עליון) הוציא הוראה מפורשת לתביעה הכללית לא להגיש כתבי אישום על הפרת סעיף (152)(2), וב-1956 הוא העביר הנחיה למשטרת ישראל להימנע מפילול מחקירה על הפרת סעיף זה כאשר מדובר בבגירים, ביחסים בהסכמה ובאקטים המבוצעים במרחב הפרטי. ב-1972 היועץ המשפטי דאז, ולימים שופט עליון אף הוא, מאיר שמגר, קיבע הנחיה זאת בקובץ הנחיות היועץ המשפטי ונימק את ההנחיה בחוסר עניין לציבור.⁵⁴ הנחיה דומה יצאה מטעם מפקדת הפרקליט הצבאי הראשי בשנת 1977.⁵⁵ ספיבק אמנם מצא בין פסקי הדין של בית המשפט העליון מקרים ספורים שבהם נאשמים הורשעו על פי הסעיף האוסר יחסי מין אנאליים בהסכמה (152)(2), אבל בדומה לטענה של אליגון-דר, כולם עסקו במגע מיני עם קטין או בשימוש בכפייה. במקרים כאלו יכלה התביעה לבקש הרשעה בעברה החמורה יותר (152)(1), אבל העדיפה את הסעיף החמור פחות, אולי בשל קושי להוכיח את אלמנט הכפייה או כחלק מעסקת טיעון.⁵⁶

יש מקרה אחד המתועד בספרות של העמדה לדין במדינת ישראל של שני גברים שקיימו מגע מיני בהסכמה, אבל מדובר באירוע שהתרחש בצבא ונשפט בבית דין צבאי. המקרה, שנחשף על ידי אייל גרוס, התרחש בשנת 1956. שני חיילים שנתפסו בעת קיום יחסים נדונו לשנת מאסר, אך עונשם הופחת בצורה ניכרת (ליום אחד ול-70 יום) בבית הדין הצבאי לערעורים לאחר שמיעת חוות דעת רפואית בנוגע להומוסקסואליות.⁵⁷ רמז למקרה אחר ניתן למצוא בידיעה קצרה ביותר שהופיעה במעריב ב-19.3.1951. בידיעה מסופר על "2 גברים שנתפסו בשעת מעשה סטייה מינית" והועמדו לדין "באשמת מעשים מגונים". "השנים נתפסו בקלקלתם" בשדרות נורדאו. המבוגר שביניהם, בן 37, נדון לחצי שנת מאסר, והצעיר בן ה-19 נדון לחודש מאסר. פרטי המקרה והדיבור על סטייה רומזים שמדובר במגע כלשהו בהסכמה בין שני הנאשמים ולא באונס. לא ברור מה הם עשו; זה היה בשדרה ציבורית וייתכן שהמקום שימש לשיטוט (קרוזינג), או שזה היה קשר מזדמן בעקבות מפגש אקראי. האשמה במעשה מגונה מעידה שהשניים לא נתפסו בעת מגע אנאלי, אבל אי-אפשר לדעת אם הם ליטפו זה את זה, התנשקו או קיימו מין אורלי. בכל מקרה, גם אם האקט נעשה בהסכמה, הוא נעשה במקום ציבורי, ולכן הנחיית היועץ המשפטי לא חלה עליו.

למרות המקרים המוזכרים לעיל, נראה שאפשר לומר די בביטחון כי הן בתקופת המנדט והן בתקופת המדינה לא היה מאמץ משטרי ומשפטי לגלות גברים שקיימו מגע מיני עם גברים בהסכמה ולהעמידם לדין. חיפוש אחר המקרים המועטים, אם היו, שלא הגיעו לעליון הוא בגדר חיפוש מחט דקיקה בערמת שחת ענקית, אתגר שעד כה לא אימץ אף חוקר,⁵⁸ אבל בעדויות הרבות שהצטברו אין

54 יונאי וספיבק, לעיל ה"ש 46, בעמ' 268–273.

55 אייל גרוס "מיניות, גבריות, צבא ואזרחות: שירות הומואים ולסביות בצה"ל במשפיים השוואתיים" פלילים ט 95, 143 (2000).

56 המאמר של יונאי וספיבק מבוסס על עבודה סמינריונית של דורי ספיבק במסגרת לימודיו לתואר ראשון במשפטים (בקורס על ההיסטוריה המשפטית של ישראל של סנדי קידר) ועבודת הבילוש בתיקי בית המשפט נעשתה על ידיו.

57 גרוס, לעיל ה"ש 55, בעמ' 142. לגבי עצם ההרשעה, יש לזכור שעל פי חוקי הצבא גם מגע מיני הטרסקסואלי אינו חוקי, אף שלא נראה שנעשה אי פעם ניסיון ממשי לאכוף איסור כזה.

58 עבודתה של Alyagon-Darr, לעיל ה"ש 44, על הפרקטיקה המשפטית בהקשר של קיום יחסי מין בין גברים בהסכמה או בכפייה, הנמצאת כרגע בכתובה, היא אולי המחקר הראשון שאוסף ומנתח מקרים כאלו באופן שיטתי.

תימוכין לפרקטיקה גרתית של חשיפת הומואים והעמדתם למשפט בדומה למבצעים של משטרת באנגליה, בקנדה, בארצות-הברית ובארצות אחרות.⁵⁹ בראיונות העומק שקיימתי עם הומואים שהיו פעילים בסצנה ההומואית של שנות ה-40, ה-50 וה-60 (שעליהם אני מדווח בהמשך פרק זה) שמעתי סיפורים רבים על חוויות מיניות בין גברים, לרבות בצבא, אבל אף אחד מהמרוויינים לא הזכיר שהוא או מישהו שהוא הכיר הועמד לדין בשל מגע מיני עם גבר אחר. היעדר סיפורים על מעצרים ומשפטים של גברים בהאשמה של משכב זכר מחזק את הטענה שהרשויות לא מצאו עניין בחשיפה ובכיעור של יחסי מין בין גברים.

היעדר ציד מכשפות נגד הומואים או לסביות אינו אומר שהחוק היה חסר משמעות. ראשית, לשימוש בסעיף ה"אנטי-הומואי" כאשר מדובר באנשים שביצעו עברה חמורה של אונס (כולל מגע בהסכמה עם מי שאינו כשיר להסכים) יש השלכות גם על הומואים שמקיימים יחסים בהסכמה. השימוש בחוק להרשעת אנסים במקרה שקשה להוכיח שימוש בכוח מעידה על כך שמי שמקיים מגע אנאלי, כלומר, במידה רבה הומואים, חשוף יותר ממי שמקיים יחסי מין הטרוסקסואליים לתביעות אינוס, מכיוון שגם אם לא יוכח שימוש בכפייה, עצם המגע מספיק כדי להרשיעו.⁶⁰ העובדה ששלטונות החוק לא רדפו אחר ההומואים באופן יזום, גם אינה אומרת שהם חיו בשלווה ובתחושת ביטחון שהם מוגנים מפני סנקציות משפטיות. בפרק הבא אני עוסק בשאלה, באיזו מידה ידעו ההומואים על החוק, על ההנחיה המשפטית שלא להעמיד לדין גברים בגירים המקיימים יחסים בהסכמה ועל מקרים שונים שבהם ננקטה פעולה משפטית בהקשר של יחסים כאלו. אני גם אתאר את התחושות שלהם הקשורות למעמד המשפטי ואת ההשלכות שהיו לחוק על תפיסתם העצמית.

ג. "היית מחוץ לחוק"

בחלק זה אני מתבסס על סדרת ראיונות שקיימתי עם הומואים, שחיו בארץ בשנים שקדמו להתארגנות הרשמית של הומואים ולסביות, כלומר לפני הקמת האגודה לשמירת זכויות הפרט ב-1975. מדובר בהומואים שנולדו בין 1924 ל-1948, והכוונה הייתה להציל משכחה את הזיכרון שלהם, שפעמים רבות לא הועלה על הכתב.⁶¹ ראיינתי את כל ההומואים שאיתרתי באמצעות קשרים אישיים ופרסום מודעה ב"הזמן הוורוד", שיכלו להעיד על התקופה הזו, והיו מוכנים להעיד. מדובר ב-23 הומואים, את חלקם ראיינתי פעמיים או שלוש בשל העדויות המקיפות שהם נתנו. 12 מהמרוויינים נולדו בארץ, ארבעה עלו כילדים או כנערים לפני 1948, ועוד חמישה עלו כנערים או מבוגרים צעירים בעלייה ההמונית

59 הפרקטיקה של שליחת בלשים לאתרי שיטוט הומואים ותפיסת הומואים ש"מתחילים" עם השוטרים מתוארת בעבודות היסטוריות רבות. דוגמאות מניו-יורק ראו CHAUNCEY, לעיל ה"ש 14; Chauncey, לעיל ה"ש 30. לגבי לונדון ראו HOULBROOK, לעיל ה"ש 14. לגבי קנדה ראו KINSMAN & GENTILE, לעיל ה"ש 32.

60 Alyagon-Darf, לעיל ה"ש 44, בעמ' 25; ראו השערה דומה לגבי אנגליה, COCKS, לעיל ה"ש 4, בעמ' 33. אף שראיינתי גם שש לסביות, המחקר שלי התמקד בהומואים, כי סברתי שהיסטוריה לסבית צריכה להיכתב על ידי לסביות הרגישות לנושאים שהעסיקו ומעסיקים לסביות. על ההיסטוריה הלסבית של ישראל ראו חנה ספרן, רחלי הרטל ואורנה ששון-לוי "הינא]סטוריה לסבית מקומית: פעילות, מאבקים והישגים" בספר זה.

לאחר הקמת המדינה; שניים בלבד עלו בשנים מאוחרות יותר. רוב המרואיינים, 18, הם אשכנזים, אחד ס"ט דור חמישי בארץ, אחד ממוצא תימני שעלה לפני 1948, ועוד שלושה שעלו מתורכיה ומעירק ב-1948–1949. הרוב האשכנזי מקרב ילידי הארץ משקף את הרכב האוכלוסייה היהודית בישראל לפני 1948; לא ברור למה בין המרואיינים יש תת-ייצוג של עולים. האוכלוסייה היהודית בארץ שילשה את עצמה בתוך מספר קטן של שנים לאחר 1948, וניתן היה לצפות שגם בין ההומואים נמצא רבים שהגיעו בזמן העלייה הגדולה. מבחינה מקצועית, רוב המרואיינים הם ממעמד בינוני-גבוה: מרצה, שני מורים, שני מהנדסים, שניים מחלוצי ענף המחשבים בארץ, שלושה אמנים, תזונאי, פרסומאי, עיתונאי וארבעה פקידים, כנראה די בכירים, בבירוקרטיה הציבורית (אחד בביטוח לאומי, אחד בחברת הבנייה רסקו, ושניים שחששו מאוד לתת כל פרט מזהה). בנוסף, היו בין המרואיינים בעל חנות, בעל מספרה וחייט-מעצב אופנה. לא היו במדגם נציגים מובהקים של מעמד הפועלים, וזה בוודאי אינו מקרי. עובדה זו משקפת הן את הקשרים החברתיים שלי והן את הנטייה של חברי מיעוטים מיניים ממעמד הפועלים שלא לדבר על מיניותם. חלק גדול מהמרואיינים היו בעת הריאיון מתנדבים בארגונים של הקהילה ההומואית, ולאחרים הגענו בעיקר דרך אותם מתנדבים. אין ספק שהממצאים מוטים לכיוון הפעילים, אבל זו הייתה מגבלה שאי-אפשר היה לעקוף. בכל מקרה, ניתן להניח שהדברים שהם אמרו שיקפו במידה רבה מצב שכל ההומואים היו חשופים אליו, ודבר זה נכון במיוחד לגבי החשש מסנקציות פליליות, שהיה, מן הסתם, חזק עוד יותר אצל אלו שלא הגענו אליהם, כיוון שהם חיו עמוק בארון. הממצאים שלנו לגבי הפחד והצורך להסתיר ולהעמיד פנים הם, אם כבר, בגדר הערכת חסר של עצמת הדיכוי של אנשים בעלי משיכה לבני מינם.⁶²

אחד הנושאים המרכזיים בראיונות היה הידע שהיה למרואיינים לגבי הומוסקסואליות כמושג רפואי-פסיכולוגי, כבסיס להזדהות אישית וכבסיס להתארגנות חברתית. רוב המרואיינים סיפרו שהם לא הכירו את המונח בצעירותם, או שהם שמעו עליו אבל לא ידעו מה בדיוק הוא אומר, ופעמים רבות לא קישרו אותו לתחושות שהם עצמם חשו. ההבנה מה זה "הומוסקסואליות" הפציעה בהם תוך כדי הבנה שהם חלק מהתופעה הזו, וההבנה צמחה מתוך פיטות מידע ממקורות מגוונים. אחד ממקורות אלו היו האנציקלופדיות והמילונים. בשל השאיפה המודרניסטית להציג את הידע האנושי בשלמותו באנציקלופדיות ואת השפה בשלמותה במילונים, שני סוגים אלו של פרסומים כתובים שברו את חומת השתיקה שעטפה את הדיבור על מיניות חד-מינית והציגו את העמדה המקובלת בחוגים מקצועיים על הומוסקסואליות ולסביות בכרכים פופולריים שהיו בהישג ידם של מתבגרים. כך קורה שתיאו מינץ, מוותיקי הקהילה בתל-אביב שנולד בפרנקפורט ב-1924 והגיע לארץ בשל עליית הנאצים, נתקל במונח "הומוסקסואל" בגיל 15–16, כאשר קרא באנציקלופדיה גרמנית שמשפחתו הביאה ארצה. הוא זוכר רק ש"שם היה כתוב מה זה נטייה לאנשים מאותו מין, ואחר כך היה כתוב מה העונש בחוק בארצות [שונות]". האיסור החוקי תפס חלק מרכזי במאמר – או לפחות בזיכרון של תיאור מינץ 60 שנה לאחר מכן. אין זה חריג. בספר העוסק בפתולוגיות מיניות מוקדשים להומוסקסואליות גברית ונשית יחד שני עמודים בקושי, ובתוך זה מצא המחבר לומר ש"ההומוסקסואליות (משכב זכר) אסורה על פי החוק

62 הראיונות עסקו במגוון נושאים שונים. הדיווח להלן ממוקד בתפיסות של הומואים לגבי מעמדם החוקי.

ודינם של אלה כדין פושעים תחת לראותם כאנשים חולים". אפשר להבין ברמז שדעת המחבר אינה נוחה מכך שמתייחסים להומוסקסואליות כאל פשע ולא כאל מחלה, אך הוא אינו מסביר למה.⁶³ המרואיינים נשאלו אם הם ידעו על האיסור הפלילי, וכולם השיבו בחיוב. התחושה הרווחת בקרבם, כמו גם בקרב סטרייטים, הייתה ש"הומוסקסואליות" אינה חוקית, והם לא נתנו לעצמם דין וחשבון מה בדיוק לא־חוקי, מה מותר ומה אסור; מבחינתם, עצם קיומם כהומואים היה אסור, והיה צריך להתגבר על הנטייה או להסתיר אותה. במחקר אחר שאלתי פעילים באגודה למען שמירת זכויות הפרט – הארגון הראשון ובמשך זמן רב היחיד של הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסים – למה האגודה נקראה בשם אניגמטי זה. התשובה הייתה שהם חששו שרשם העמותות לא יאשר אגודה המנוגדת לחוק; אם הומוסקסואליות היא "לא־חוקית", אז "אגודת ההומוסקסואליים" היא לכאורה גוף לא־חוקי כמו ארגון טרוור. אפשר היה, לכאורה, להתווכח עם טענה זו ולומר, שעל פי החוק, הרשם לא יכול היה לפסול הומוסקסואלים כשלעצמם; הוא רק יכול היה לסרב לאשר אגודה לקידום יחסי מין אנאליים. אבל ההתפלפלות הזו אינה במקומה, שכן השיח המשפטי יצר זהות בין הומוסקסואליות על פניה הרבים (משיכה, אהבה, חיים משותפים של שני גברים וכדומה) לבין מגע מיני אנאלי,⁶⁴ ולכן גם פקידים ממשלתיים יכלו לחשוב, כמו המרואיינים שלי, שהומוסקסואליות, קשר כלשהו בין גברים, הוא לא־חוקי ולאסור אגודה של הומואים.

המרואיינים תפסו אפוא את עצמם כחיים מעבר לחוק. אחד המרואיינים, למשל, ענה על השאלה אם הוא ידע על החוק באופן הבא:

"בשנים האלה כל העסק הזה היה נעשה בהסתר, [...] כאילו אתה פושע; יכולת להסתובב בחוף הים, ובאו כמה פושטקים ומרביצים לך, ואין לך מה לדבר, רק לברוח, לא חשבנו בכלל ללכת למשטרה, דברים כאלה. אז בעצם אתה כבר היית מחוץ לחוק. [...] כמה פעמים חטפתי מכות ודברים כאלו [...], אז הקונספציה שאתה נרדף ואין לך זכות קיום. ידעתי שקיים החוק ודברים כאלו... לא חשבתי בכלל שיש לי זכות להתלונן. [...] (יעקב).

סיפורים דומים הופיעו בעדויות של מרואיינים רבים. איציק, למשל, אומר שהוא לא התלונן על האלימות הקשה שממנה סבל בביקוריו המועטים בגן החשמל, אחד מאתרי השיטוט המוכרים משנות ה-60 ואילך: "ידעתי שזה לא חוקי, ידעתי שזה מסוכן; לא מסרתי לעצמי הבחנה בין חוק לבין נורמה. זה היה דבר שלא ייעשה; אסור היה שיתפסו אותי שם; אסור היה שיידעו שאני שם". איציק מצביע על עובדה חשובה. האיסור החוקי היה משמעותי מאוד בקיבוע מעמדם החשוף של ההומואים, אבל זה לא היה רק עניין של חוק, והסנקציות החברתיות יכלו להיות חמורות לא פחות מהסנקציות המשפטיות: ניתוק מהמשפחה, פיטורין, אבדן חברים, ובמקרה של נשואים אף גירושין ואולי אבדן משמורת על הילדים.

לא זו בלבד שהומואים נמנעו מלהתלונן במשטרה על אלימות שהופעלה נגדם ולבקש הגנה, אלא ששוטרים היו בין אלו שניצלו את חולשתם והטרידו אותם. איציק מספר על השוטרים:

63 יעקב נורמן פתולוגיה מינית יח-יט (1929).

64 יונאי וספיבק, לעיל ה"ש 46, בעמ' 265.

"המשטרה [...] בד"כ הייתה באה להטריד; הרבה יותר [מאשר] לשמור [...] גם בגן החשמל היא בד"כ באה לרדוף, לרדות, זה היה אסון. זה גם כן אחד מהפחדים הגדולים, פתאום out of the blue שוטרים עם פנסים, מבקשים ממך להזדהות, מתעללים בך, ואתה חושב שזה סוף העולם, [...] ושהם יכולים להרוס את חייך; נראה לך, כי הם יכולים להרוס את חייך ולו רק עם [...] איזה מעידה שלך, שאם תראה להם חצוף, הם יכולים להחליט [...] שהם מספרים, שהם מודיעים; זה היה מחוץ לחוק, יכלו לעצור אותך; יכלו להכניס אותך לבית-סוהר".

איציק לא הרבה להסתובב באתרי השיטוט, בין השאר בשל אלימות בריונים והטרדות השוטרים, אבל מדי כמה חודשים, כשהפיתוי היה גדול מכדי להתנגד לו, הוא פקד אתרים אלו. ביקורים אלו תמיד לוו בחשש כבד ובמקרים לא מעטים גם באלימות. הוא פיתח טקטיקה איך להגיב על איומים והצליח בעזרתה להימלט מכמה תקיפות, אבל באחת הפעמים הוא נפל קרבן למארב של שני גברים, שהרביצו לו בצורה איומה. הוא מספר היום שזה היה יכול להסתיים במותו, אבל למרות זאת, לא (רק) האלימות הפיזית וסכנת החיים הן שנשארו צרובות בזיכרונו, אלא התגובה של עובר אורח שנתר אדיש לסבל שלו בשל היותו הומו:

"הסתבר שזה היה מארב, באה התגבורת, והתגבורת נתנה לי מכה פה, מכה פה שמוטטה אותי מייד, ברקה, מייד מוטטה אותי, [...] אני לא יודע אם אי פעם קיבלת מכה ברקה, [...] זה משהו שפוגע בשיווי-משקל שלך, ואתה נופל כמו שק; [...] אז אני, כמובן, מייד מתאושש, וקם עוד פעם, מקבל עוד בצד השני, עוד פעם נופל כמו שק, ואז באה התמונה המדהימה; עובר שם בחור טוב, בחור טוב, 'חסיד אומות העולם', רוצה להתערב, רואה שמרביצים לי, רוצה להתערב, והם אומרים, 'עזוב, זה הומו', אומר 'אה' והולך. את התמונה הזאת אני בחיים לא אשכח; אתה מבין, זה תת-אדם, ז"א, הנה הבחור הטוב, אריסטוקרט, שבא לעזור למוכה, אבל ברגע שהוא הומו – או קרא, יהודי – זה מותר".

לקראת סוף הריאיון איציק שוב מזכיר את האירוע, שהוא ללא ספק אירוע מכוון בחייו:

"אני אומר לך, החוויה הכי טראומטית שלי הייתה אותן מכות שקיבלתי, ומה שעוד יותר גרוע, שלא יימחק ממני, זה התגובה של ה-good guy. זה משהו (בהתרגשות) – חוויה שאי אפשר למחוק אותה. שפתאום – [ש: הרגשת יותר הזדהות עם זה שאתה הומו אחרי זה?] הבנתי [...] שאני מעבר לעולם המכובד, ז"א שאני לא נחשב לראוי להגנה, [...] שאוקי, הוא בא להגן על האנדרדוג, אבל אם האנדרדוג הוא יהודי או הומו, אז מותר".

ההשוואה בין הומואים ליהודים אינה מקרית; היא מהדהדת ברבים מהדיונים הציבוריים על מעמד ההומואים והלסביות (ולאחרונה גם של טראנסים וטראנסיות) ועל זכויותיהם, לרבות הזכות לכבוד ולביטחון. היא מעידה, ללא ספק, על התודעה הקולקטיבית הישראלית-יהודית התופסת את היהודי כקרבן האולטימטיבי בהיסטוריה, כאחד שעלול להיות מגורש בכל רגע, מותקף או אף מושמד. איציק מכיר את זה מההיסטוריה (כולל ההיסטוריה האישית שלו טרם עלייתו ארצה כילד), אבל חווה את

הקרבות הזו, את מצב ההפקרה, דווקא בלב העיר העברית הראשונה בשל נטייתו המינית, ולכן הזיכרון הזה הוא כה מרכזי בכינון זהותו.

במחקר שלי ראייתי 25 גברים שנולדו בין 1924 ל-1948. בשל טבעו של המחקר, הראיונות היו לא ממוקדים; ניסיתי לתעד כמה שיותר סיפורים על כמה שיותר נושאים. המרואיינים סיפרו בהתרגשות על מפגשים רומנטיים ומיניים שהתרחשו בשנות ה-40 וה-50, ועל אירועים במרחב המשפחתי או בעבודה. כפי שהסיפורים לעיל מראים, הם זכרו גם אירועים אלימים. מן הסתם אירועים כאלו השאירו את חותמם. אני מדגיש נקודה זו כי לאחר ניתוח כל הסיפורים התחוויר לי שלמעט מקרה אחד, אף אחד מהסיפורים על אירועים אלימים נגד הומואים לא התרחש לפני סוף שנות החמישים; כולם התרחשו משנות ה-60 ואילך.

על סמך עובדה זו אני מבקש לטעון שהמשמעות של האיסור הנורמטיבי והפילי של מגע מיני בין גברים בחברה היהודית בישראל השתנתה, ורק באמצע המאה ה-20 הפכה את ההומו לקרבן שמותר לפגוע בו. בעשורים שקדמו לכך היה איסור של אקט מסוים, ואנשים ידעו שאם הם מבצעים אותו, הם צריכים לעשות זאת בחשאי, כפי שעשו במקרה של פרקטיקות מיניות לא-תקניות רבות אחרות (יחסי מין עם אישה נשואה, מין אנאלי או אורלי בין בני מינים שונים ועוד). גם גברים "סטרייטים"⁶⁵ זיינו⁶⁶ גברים; אולי הם אפילו התנסו בחוויית ההיחדרות, אבל הם עשו זאת בחשאי ובלי לחשוב שזה אומר משהו חריג על אישיותם, על ה"עצמי" שלהם. ב-1936, כאשר יחסי מין בין גברים נאסרו על ידי השליט הקולוניאלי בפלסטינה-א", ברור שיש כבר משכילים בריטיים, מהגרים וילידים, ש"יודעים" שיש "הומוסקסואלים", אבל נראה שרוב הציבור המקומי, ערבי כיהודי, ואולי גם חלק מהבריטים הפחות משכילים, עדיין אינו חושב במושגים כאלו. רק לקראת סוף שנות ה-50 "הומוסקסואלים" הופכים להיות קטגוריה חברתית מוכרת בדמיון החברתי, ואנשים שקודם היו "מוזרים" – נשיים, חריגים בחלק מתנועותיהם, לא מקובלים אבל גם לא מנוודים – הופכים להיות "הומואים", בני מין סוטה שצריך להרחיק מהשורות.⁶⁷ גם אנשים תקינים, במראם ובהתנהגותם, שנתפסים בקיום יחסי מין עם גברים, ולא משנה באיזה תפקיד מיני, מזוהים מיד כשייכים לאותו מין. התנהגות שכלל הנראה הייתה קודם מקובלת גם אם לא מדוברת, הופכת להיות מסוכנת, וגברים שחוששים למעמדם צריכים להתרחק מהסכנה.

המרואיינים דיברו רבות על חששותיהם מפני חשיפה, על ההבנה שמדובר במשהו חריג שיש להסתירו. היו כאלה שנמנעו ככל האפשר מקיום קשרים מיניים. מרואיין אחד סיפר שהמשיכה המינית לגברים הייתה בעיניו כמו יבלת מציקה, שפעם בחצי שנה הוא צריך להגיע במיוחד לעיר הגדולה כדי לספק אותה ואחר כך לשוב לקיבוץ, למשפחה ולילדים ולהתעלם מקיומה. רבים מההומואים קיימו חיי

65 אני שם "סטרייטים" במירכאות, כי מדובר בעולם שעדיין אינו מחולק ל"הומואים" ול"סטרייטים"; הכוונה כאן לגברים שאין להם תשוקה מינית הממוקדת בעיקר או באופן בלבדי בגברים.

66 אני משתמש במונח "זיין" כדי להדגיש את תפקיד החודר בקשר המיני. לומר "ביצעו את תפקיד החודר בעת המגע המיני" זו אופציה מסורבלת מדי, כאשר השפה מעמידה לרשותנו מלה שאמנם לא נחשבת מכובדת אבל פשוטה וברורה לקוראים.

67 מתי הפך "הומו" לקללה, שכל ילד בבית ספר יסודי כבר מכיר? בימי המרואיינים שלי בבית הספר, כלומר עד שנות ה-50 המונח לא היה שגור כקללה. ניסיתי לבדוק עם אנשים צעירים יותר, אבל אף שכולם מכירים את הקללה הזו, אנשים מתקשים לזכור ממתי הם מכירים אותה. אני חושב שזה עוד נושא מרתק למחקר.

משפחה מאושרים, מי יותר מי פחות, ושמרו בקנאות על סודם. צריך לומר שגם הומואים אלו לא העידו על חשש מרדיפה מאורגנת וחיפוש אחריהם בחייהם הרגילים. אף אחד לא ידע על הנחיית היועץ המשפטי לא לפתוח בהליכים נגד גברים בוגרים המקיימים יחסים מיניים מרצון, אבל הם לא שמעו על מקרים שבהם ניהלו הליכים משפטיים נגד הומואים באשמה זו. הם ידעו שה"גנים", אתרי השיטוט, הם מקומות מסוכנים והתלבטו אם ללכת לשם, אבל לא חששו ממסע טיהור במקומות העבודה שלהם. היו מעטים שדיווחו שהם נרתעו מטיפוס בהיררכיות ביורוקרטיות, משום שהם חששו שהתקדמות כזו בקריירה תמשוך תשומת לב ותביא לחשיפת הצד ה"רגיש" בחייהם האישיים, אבל לא שמעתי מאף אחד עדות שמישהו ניזוק בשל התבלטותו המקצועית.⁶⁸ באותה תקופה התפרסמו ידיעות על פיטורי הומוסקסואלים מתפקידים ממשלתיים רגישים בארצות-הברית (חרות, 24.5.1950; על המשמר, 5.2.1953; דבר, 24.11.1961), אבל בארץ לא מצאתי רמזים לטיהורים מעין אלו. סיפור חייהם של ההומואים בתקופה זו עדיין צריך להיכתב. יש לומר שהיו גם הומואים אחרים, ש"יצאו מהארון" במושגים של אז, לא בהצהרות ולא בהנפת דגלים. עליהם אכתוב כמה מילים לקראת סיום הפרק. לפני כן ברצוני לתאר את השיח על החוק בעיתונות הכתובה.

1. הדין בעיתונות על החוק "האוסר הומוסקסואליות"

העיתונות הכתובה הייתה המנגנון שאפשר לחברות מודרניות לדמיין את עצמן כקהילות; קוראים ביישובים רחוקים זה מזה קראו את אותן חדשות וכתבות ונעשו שותפים ל"מה שצריך לדעת" בחברה.⁶⁹ למרות הפופולריות של הרדיו בתחילת המאה ה-20, ושל הטלוויזיה באמצע המאה, העיתונות אפשרה זרימת מידע בכמויות גדולות בהרבה מאשר בעיתונות המשודרת, והיא זו שחשפה את האדם המודרני למידע על מציאות החיים היומיומית בארץ מגוריו ובעולם כולו. שידורי הרדיו בישראל היו בשליטת המדינה ועסקו בנושאים ציבוריים מרכזיים.⁷⁰ הטלוויזיה בישראל החלה לשדר רק בסוף שנות ה-60, ושעות השידור היו מעטות ביותר.⁷¹ לנוכח השתיקה שעטפה את נושא

68 מדובר בהומואים שלא היו נשואים, ועובדה זו כשלעצמה כבר היה בה כדי להחשיד. מי שחי עם בן זוג ידע שהוא לא יוכל להסתיר עובדה זו אם יפגשו קצת בחייו הפרטיים.

69 בנדיקט אנדרסון קהילות מדומיינות: הגיגים על מקורות הלאומיות ועל התפשטותה (דן דאור מתרגם, 1999); אורן סופר תקשורת המונים בישראל 29–35 (2011).

70 שם, בעמ' 149. מרואיין אחד בלבד סיפר שקצת אחרי שירותו הצבאי בסוף שנות ה-60 הוא שמע תכנית רדיו, שבה עוברים ושבים בירושלים נשאלו: "הייתם משכירים להומו את הדירה שלכם"? לטענתו, הם ענו שלא, אבל אחר כך אמרו שהם לא יודעים מה זה הומו. קשה לדעת אם המרואיין צודק בעייתי השידור בתקופה כה מוקדמת.

71 שם, בעמ' 244–256. אחד המרואיינים הזכיר את התכנית "השעה השלישית" שהוקרנה בשנות ה-70 בארץ. בתכנית בהנחיית פרופ' ירמיהו יובל, הוקרן סרט שעסק בבעיה חברתית, ובעקבות הסרט נערך דיון באולפן. ב-2.2.1976 התוכנית עסקה בנושא של הומוסקסואליות. לאחר הקרנת סרט בריטי, הנחה יובל דיון מהאולפן (בהשתתפות שני פסיכולוגים, ח"כ שולמית אלוני וידידיה בארי ורב) ודיון של חברי האגודה לשמירת זכויות הפרט, שרובם הופיעו רק בצללית ותוך עיוות קולם. אחד המשתתפים, תיאור מינץ, סיפר לי בריאיון שחבריו לעבודה זיהו אותו בשל קולו, ומאז הוא חי מחוץ לארון. על פי הידיעות של האגודה, זוהי התכנית הראשונה שהוקדשה לנושא בטלוויזיה הישראלית, והמרואיין שהזכיר אותה דיבר על כך שהשלכות היו מוגבלות: "הסטרייטים לא דיברו על זה. הם סגרו את הטלוויזיה, הם לא רצו לשמוע. דיברו על זה קצת, ובטח שאנחנו נשארנו בבית בשביל לראות את זה, אין ספק, אבל זה לא עשה

ההומוסקסואליות והלסביות (כפי שהמחקר שלי מראה בהמשך), קשה להניח שהמונחים האלו הוזכרו ברדיו בעשורים הראשונים של המדינה או בטלוויזיה בשנותיה הראשונות, ואם המונחים הוזכרו יהיה קשה מאוד למצוא אותם. לעומת זאת, העיתונים היו מצרך נפוץ בארץ, והציבור הישראלי היה ידוע כציבור שקורא עיתונות בהיקף רחב ביותר. היו עיתונים בשפות רבות ששירתו את המהגרים הרבים, אבל קריאת עיתון בעברית הייתה אחד מכרטיסי הכניסה לחברה היהודית בישראל.⁷² בשל כך, ובשל מיעוט העיסוק בהומוסקסואליות בפורומים אחרים, ניתן לשער שהעיתונות הייתה צינור המידע העיקרי על כל הקשור בהומואים ובלסביות בתקופה שנסקרת כאן.

בחלק זה אני מדווח על ממצאים ממחקר שבדק את כל המופעים של המונחים הנגזרים מ"הומוסקסואל" ומ"לסבית" מראשית העיתונות העברית בארץ ועד 1970.⁷³ כפי שנראה מדובר באזכורים מעטים ביותר – היו שנים שלא נמצאה שום מילה הנגזרת מהומוסקסואל או מלסבית בעיתונים מרכזיים כמו מעריב ודבר – אבל זה מה שאנשים, לרבות הומואים ולסביות, קראו, ועל סמך זה הם גיבשו דעות על הומוסקסואליות ולסביות.⁷⁴

האזכורים של הומוסקסואליות (בדרך כלל "הומוסקסואליות" בכ"ף עד שנות ה-60) ולסביות (הרבה פחות) החלו כבר בשנות ה-20, אבל מדובר באזכורים בודדים פה ושם בקשר לפסיכולוגיה. ב-21.5.1935 הופיע הספד לד"ר מגנוס הירשפלד, רופא יהודי גרמני מחלוצי המחקר על מיניות בכלל ועל

לנו התרוממות רוח". לדיווח על התכנית ועל התגובות העיתונאיות עליה ראו עלון האגודה מס' 5 מפברואר 1976, עמ' 5, www.glb.org.il/he/history/articles.php?articleID=905.

72 סופר, לעיל ה"ש 69, בעמ' 47-54, 74-78, 82-83.

73 המחקר מבוסס על פרויקט "עיתונות יהודית היסטורית", פרויקט המאפשר חיפוש של מילים מסוימות בחלק גדול של העיתונות העברית בארץ ובעולם מסוף המאה ה-19. מערכת החיפוש של הפרויקט עובדת על זיהוי ויזואלי, ולכן אינה מוצאת את כל המופעים, ופעמים רבות מביאה פריטים שאינם רלוונטיים בשל דמיון חיצוני במילים. למשל, החיפוש אחר "לסביות" הביא מאות פריטים, כי בדפוס מלה זו דמתה מספיק למילה "למכירה", כך שהחיפוש העלה עמודים שלמים של לוח מעריב. כיוון שהכתיב של המונחים "הומוסקסואל" ו"לסבית" עדיין לא היה מוסכם, חיפשתי צורות כתיב שונות כמו, למשל, "לאסבית", "הומוסקסואליסט" או אפילו "הומוסקסואליסטן". פרויקט העיתונות היהודית נמצא בעיצומו, וחסרים עיתונים מרכזיים בתקופת די ארוכות, אבל יש כיסוי מלא של דואר היום, דבר, חרות ומעריב עד 1970, ודיווח חלקי של על המשמר והצופה. היעדרם של "ידיעות אחרונות" ו"הארץ" לא נראה קריטי, כי בנושאים של מיניות, לא נראה שהיה לעיתונים אלו קו מיוחד שאינו מיוצג בשאר העיתונים המכוסים. יותר קריטי למחקר היעדרם של "עתון מיוחד" ו"העולם הזה". הראשון, שיצא בתל-אביב בשנות ה-30 וה-40, היה מקור חשוב לידיעות בנושאים הקשורים לאירועים פליליים, כולל עברות מין, ולשערוריות מיניות. על אזכורים של הומוסקסואלים בעיתון זה ראו: עפרי אילני "נגע נפוץ במזרח": תיאורים של משכב זכר בתקופת המנדט" זמין ב- www.academia.edu/6398868/%D7%A0%D7%92%D7%A2_%D7%A0%D7%A4%D7%95%D7%A5_%D7%91%D7%9E%D7%96%D7%A8%D7%97_%D7%AA%D7%99%D7%90%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%9D_%D7%A9%D7%9C_%D7%9E%D7%A9%D7%9B%D7%91_%D7%96%D7%9B%D7%A8_%D7%91%D7%AA%D7%A7%D7%95%D7%98%D7%A4%D7%AA_%D7%94%D7%9E%D7%A0%D7%93%D7%98; דבורה ברנשטיין נשים בשוליים: מגדר ולאומיות בתל אביב המנדטורית (2008). העולם הזה שילב גם כתיבה סנסציונית בנושאי מין וגם קווים רדיקליים בנושאי חברה ופוליטיקה. בפרק אגע בכמה כתבות בולטות שהופיעו בו. לגבי חשיבות העיתונים והומואים ולסביות ראו עמית קמה העיתון והארון: דפוסי תקשורת של הומואים (2003); קמה עומד על חשיבותם הרבה של דימויים של הומואים במדיה הישראלית על הומואים ישראלים הצורכים מדיה זאת, וממחקרו אפשר להבין עד כמה קריטיים הם המאמרים והכתבות על הומואים, אפילו כאשר מדובר במאמרים ספורים בלבד בשנה.

הומוסקסואליות בפרט, הומו בעצמו, וחלוץ גם במאבק לביטול האיסור הפלילי בגרמניה. בשנות ה-40 יש אזכורים המקשרים בין הומוסקסואליות לנאצים ומוזכרים (בעיקר בהצופה) מעשי התעללות מינית בגברים. גם אזכור של הומוסקסואליות בלגיון הערבי הופיעה תוך כדי מלחמת 1948. יש לאורך כל התקופה דיווחים רבים על "מעשי סדום" אבל כמעט אף פעם בלי המונח "הומוסקסואליות", ולכן הגעתי אליהם רק דרך החיפוש של "סדומיות" או "מעשה סדום". במקרים אלו דובר במעשי אונס, הרבה פעמים של קטינים, או בהטרדות מיניות, ובהקשרים אלו לא עלו, כמובן, תהיות לגבי ההצדקה לחוק.⁷⁵

(א) שנות ה-50: כתבנו בלונדון מדווח

רק באמצע שנות ה-50 העיתונים בישראל (מעריב, חרות ודבר) בחומר שכלול בפרויקט על עיתונות יהודית) מתחילים לעסוק בהצדקה לקיום איסור פלילי, אבל הם עושים את זה דרך הדיווח שלהם על הוויכוח המתנהל בבריטניה. בריטניה הייתה אז מוקד המבט הישראלי החוצה, וליומונים רבים היה שם כתב מיוחד, שדיווח על אירועים חשובים בחברה הבריטית. שערוריות הקשורות להומואים, לריגול ולוויכוחים על ביטול החוק תופסים מקום רחב בסיקור. דוגמה לכך היא מאמר שהופיע במעריב ב-13.11.1953 תחת הכותרת "מעשי סדום ועמורה מסעירים את בריטניה". הכותרת שאובה מדבריו של לורד הרברט סמואל, הנציב העליון לשעבר, שדיבר בבית הלורדים נגד המצב המוסרי הקשה בחברה הבריטית, אבל לפני הדיווח על נאום הלורד מדווח על משפטו של השחקן הדגול סיר ג'ון גילגוד (כך במקור; הכוונה ל-John Gielgud), שנטפל כמה פעמים "אל ילד קטן מתוך כוונה לבצע פשע על רקע הומוסקסואלי".⁷⁶ השחקן קיבל 10 ליש"ט קנס, כי זו הייתה רק הטרדה, אבל השופט גינה אותו בחומרה והציע לו לפנות לרופא. השופט, על פי העיתון (וחשוב לשים לב אילו פריטים בחרו הכתב והעורך להכליל בסיפור), "הביע את המשאלה, שהחוק יתן לשופטים אפשרות לגזור גזרי-דין קשים יותר על הומוסקסואלים". אמנם מדובר ב"חדשות-חיוץ", אבל אין ספק שהתבטאויות כאלו, גם אם אינן עוסקות בישראל, משפיעות על הקוראים הישראליים, הן הסטרייטים והן ההומואים, שמבינים מהן שהמערכת המשפטית והממסדית לא תגן עליהם; אדרבה, היא עלולה להיות בין הרודפים והמדכאים. הדיווח על משפטו של ג'ון גילגוד כולל עוד נקודה שעולה כמה פעמים בדיווחים העיתונאיים של התקופה. השופט באותו מקרה מציין שרק בבית המשפט שלו יש 600 מקרים דומים בשנה. העיתון

75 ניתוח של כל המופעים של "מעשה סדום" בעיתונות מחייב מחקר נפרד. החיפוש הממוחשב שעשיתי בתור ניסיון העלה תוצאות רבות שאינן רלוונטיות בשל התייחסויות למקום הגאוגרפי ולמפעלים בסדום, ולכן בדקתי רק מספר קטן של אזכורים ממגוון שנים. אין ספק שמחקר על הופעת מושג זה וההתייחסויות אליו יעלה נקודות חשובות. היו מקרים ספורים שבהם נעשה שימוש הן במונח "הומוסקסואל" והן ב"מעשה סדום" בנוגע לאותו אירוע, ואני חושב שאלו הם יוצאים מן הכלל המעידים על הכלל. אני חושב ש"הומוסקסואליות" נתפסה כמחלת-נפש מינית מערבית הפוגעת באנשים מעטים, ואילו "מעשה סדום" היא "נגע נפוץ במזרח"; ראו מאמרו של אילני, לעיל ה"ש 73. הבלבול בין המושגים מאפיין, לדעתי, את החדירה של שיח חדש ואת ההתאבכות המושגית הנוצרת כאשר משטרים אפיסטמיים מתחלפים, אבל זהו נושא שצריך לפתח במקום אחר.

76 Sir John Gielgud (1904–2000); ע"פ ויקיפדיה, הוא was convicted of "persistently importuning male persons for an immoral purpose" (cottaging) in a Chelsea mews, having been arrested for trying to pick up a man in a public lavatory. ראו http://en.wikipedia.org/wiki/John_Gielgud, 7.2.2014.

מוסיף: "מספר זה זעזע את דעת הציבור הבריטית", כי משמעות הדבר שיש רבבות או מאות אלפי הומוסקסואלים בבריטניה. מספר ההומוסקסואלים הוא קריטי, כי אם מדובר במספרים גדולים כאלו, קשה להחזיק בעמדה שההומוסקסואלים הם יצורים מגוונים מוסרית, מושחתים ומסוכנים, ולכך נחזור מאוחר יותר. בינתיים צריך להוסיף ולומר, שאחרי דיווח באותה כתבה על עוד פרשה שבה לורד אנגלי צעיר בן 27 וידיד שלו נאשמו בביצוע מעשים מגונים בצופים ליד אחוזת הלורד,⁷⁷ העיתון עובר לדווח על ויכוח ער שהתעורר בבריטניה בעקבות פרשות אלו. הוויכוח, מדווח העיתון, הוא בשאלה "באיזו מידה יש לראות את ההומוסקסואליזם כסכנה לחברה, ומה הן השיטות הטובות ביותר לנקוט כלפיו". לורד סמואל בן ה-83 תוקף את רמת המוסר בבריטניה, ו"כופר בדעה, שהומוסקסואליזם הוא תוצאת סטייה ביאלולוגית באדם", כותב העיתון ומרחיב על מעמדו הרם של סמואל כמורה דרך מוסרי בממלכה המאוחדת.

אבל מעריב מוסיף שיש גם דעה אחרת, "שעבירות ההומוסקסואליזם הן תופעה מדאגת, אך אינה סבורה שיחס קשה אל המעורבים בדבר יוכל להביא תועלת"; כליאה בכתו סוהר שהם "קנים של הומוסקסואליזם" רק תחמיר את הבעיה, ולכן יש להעניש רק על עברות עליהן מענישים "נורמליים" (מירכאות במקור – י.י.): יחסי מין עם קטינים, שימוש בכוח והטרדה. "עצם היות אדם הומוסקסואלי", מוסיף העיתון לצטט את הדעה ה"ליברלית", "הוא עונש גדול לו, בגלל החרפה הכרוכה בכך בעיני הציבור, והגורמת לאנשים כאלו צרות מרובות". האסכולה הזו "תולה את תקוותה במידה מרובה ברפואה ובפסיכולוגיה המודרנית, שאולי יוכלו להביא תקנה להומוסקסואליים רבים". הכתב מזדהה עם הדברים הללו ומוסיף שההצעה לשינוי החוק לא תעבור, כנראה, בפרלמנט, כי חברי הפרלמנט לא יסכנו את כסאם, "וההמונים הרחבים מגנים הומוסקסואליזם ככל גילוי מיני בלתי-רגיל אחר". מנימת הדברים עולה שהכותב מזדהה עם העמדה ה"ליברלית" המסתפקת בחרפה הלא-רשמית ומלין על חוסר הנאורות של הציבור, אבל גם הוא אינו מביע אמפתיה להומואים; הוא רק סבור שהחוק הפלילי אינו תורם לקידום הרמה המוסרית.

מאמר זה הוא הראשון שמצאתי בארץ שדן בביטול חקיקה אנטי-הומואית, ונראה לי שראוי להוסיף אותו כנקודת זמן חשובה בהיסטוריה ההומואית של ישראל. לא משנה שמדובר בדיווח על מחלוקת בריטית. חוק דומה קיים בישראל, והקורא הלומד על גישות התומכות בביטול החוק מבין שאותם טיעונים תקפים גם לישראל. לפיכך מצאתי לנכון להרחיב ולתאר את מה שהקורא הישראלי לומד על הוויכוחים הבריטיים.

ב-4.12.1953 מופיע גם ב"דבר" מאמר קצר המדווח על כך ש"כמה מעיתוני בריטניה מנהלים מזה מספר שבועות מסע למען תיקון החוקים המיושנים נגד ההומוסקסואליות". המאמר ב"דבר" מסכם מאמר מהאבוזרוור שנכתב על ידי "רופא-פסיכולוג":

"הגיעה השעה להבדיל ברורות בין פשעים מיניים, שיש בהם משום פגיעה באחרים, לבין יחסים הומוסקסואליים בין אנשים מבוגרים, בהסכמה הדדית. [...] תהיה ההומוסקסואליות דבר דוחה, בלתי-מובן ומכוער בעיני אדם נורמאלי כאשר תהיה,

77 מדובר בלורד מונטאגני, שהואשם ב-1953 ביחסים עם נער בן 14, ולאחר שהאשמה לא הוכחה, הואשם ב-gross offences, הורשע וישב שנה בכלא. מקרה זה נחשב כאחד הגורמים להקמת ועדת וולפנדן. ראו http://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Douglas-Scott-Montagu,_3rd_Baron_Montagu_of_Beaulieu

הרי היא מבחינה חברתית תופעה שלילית הרבה פחות מניאוף. אף על פי כן אין לנואף מה לחשוש מפי החוק הפלילי, ואילו האדם ההומוסקסואלי הוא קרבן טבעי למעשי סחיטה. [...] יהיה זה סימן לגישה אנושית ובעלת-מעוף, אם החוק הקיים מימי הביניים יתקן, על האכזריות שבו."

ב-28.5.1954 הופיעה במעריב כתבה גדולה של הכתב בלונדון, יואל צאנג, על השינוי באווירה ביחס להומוסקסואליות ועל הקמת ועדה ממשלתית, ועדת וולפנדן, לדון בחקיקה בנושא. צאנג מזכיר שוב את המקרה של סיר ג'ון גילגוד, שהשופט רק הציע לו להתייעץ ברופא לאחר שהורשע בשידול זכרים, ואחר כך התקבל בתשואות על ידי הקהל, וכן את פרשת הלורד שהוזכרה לעיל. הכתב ממשיך בטענה שה"הומוסקסואליות מתרבה בשיעור מדאיג", ומ-165 מקרים לשנה בראשית המאה ה-20, הייתה עלייה ל-2,063 מקרים ב-1952. הכתב מדבר על ממדי ה"זנות של זכרים" במקומות כמו ווסט אנד, שהם "בגדר שערוריה", ומזכיר דעה בקרב "משקיפים" מאירופה, הסבורים "כי בבריטניה נפוצה ההומוסקסואליות יותר מבשאר כל ארצות אירופה, פרט לגרמניה, [...] [בשל] ריכוז נערים בפנימיות גדולות, והאוניברסיטאות האנגליות נחשבו למרכזי מנהגים הומוסקסואליים". למרות טענה מגוחכת זו (מפרספקטיבה של ימינו), המאמר מעלה נימוקים רציניים. הכותב טוען שיש הסכמה שהחקיקה החמורה מימי הביניים גורמת לשופטים לא להרשיע נאשמים על פי סעיפים אלו, ושזה גם משמש תמריץ למעשי סחיטה רבים. הכתב מזכיר, למשל, שהתובע הכללי לשעבר באנגליה אמר בדיון ש-95% ממקרי הסחיטה באנגליה היו קשורים להומוסקסואליות. הכנסייה האנגליקנית מתוארת כאחד הכוחות הדוחפים לשינוי והדורשים "גישה נאורה על פי ידיעותינו הרפואיות והפסיכולוגיות". אבל כמו שבכתבה הקודמת צוטטה התנגדותו של לורד סמואל לגישה המודרנית, גם הפעם יש ציטוט של לורד אחר, לורד וינטרון בן ה-71,78 וכמו לורד סמואל, גם הוא "יצא חוצץ נגד התיאוריה המודרנית, שאנשים אלו [ההומוסקסואלים] אינם אחראים למעשיהם". הוא טען, למשל, שבשל העונש הכבד על אוסקר ווילד, בימי לימודיו באוקספורד, כעשור אחרי המשפט של ווילד, "לא היו מדברים כלל על מידת שחיתות זו, והיא היתה כ'בל ייזכר'".⁷⁹ הכתב מסכם: "מים רבים זרמו בתמוזה למן ימי אוסקר ווילד."

באמצע שנות ה-50 יש עוד כמה אזכורים של הוויכוח באנגליה. ב-21.12.1955 סופר ב"חרות" על דו"ח שנכתב על ידי רופאים ופסיכולוגים בכירים, שהעריכו ש"מספר ההומוסקסואליסטים גדל בהתמדה, וייתכן שכבר עכשיו הוא מגיע להרבה מאות אלפים", והם נמצאים גם "בין אנשים בעלי תפקידים חשובים בכנסיה, בפארלמנט, בשירות הציבורי, בכוחות המזוינים, בעיתונות, בין שחקני התיאטרון והקולנוע החשובים וכו'", וזה "עורר דאגה חמורה". הדיווח מסתיים ב"מבוכה הגדולה" שהשתררה ב"חוגים רבים בבריטניה", ואולי בנימה הומוריסטית חבויה מסכם ש"אם יוסיף מנהג זה

78 Edward Turnour, 6th Earl Winterton, 1883–1962, חבר פרלמנט בריטי (1904–1951), מילא תפקידים זוטרים בממשלה בשנות ה-20 וה-30; קשור גם להיסטוריה יהודית של התקופה בתפקידו כראש המשלחת הבריטית לוועידת אויאן, שדנה, ללא הצלחה רבה, בבעיית הפליטים היהודים מגרמניה. ראו http://en.wikipedia.org/wiki/Edward_Turnour,_6th_Earl_Winterton

79 אפשר, כמובן, לגחך על דברי הלורד ועל תמימותו, אבל אני מפרט דברים אלו רק כאתנחתה קומית, אלא בעיקר מכיוון שזה מזכיר לנו את האווירה באותם ימים ואת סוג הטיעונים שגם אם לא היו מוסכמים, נחשבו כלגיטימיים ורציניים.

להתפשט, אולי לא ירחק היום שאפשר יהיה לומר כי השלטון בבריטניה הוא בידי הומוסקסואליסטים". קשה לדעת מה חשב הכתב, אבל ניתן להבחין, לדעתי, בנימה דקה של שמחה לאיד הכובש הקולוניאלי, כאילו מדובר בצרה בריטית ולא במשהו שצריך להטריד אותנו כאן, בישראל. ב-20.9.1957 יש ב"דבר" כתבה קצרה על בחירות משנה באנגליה, אבל עיקר הכתבה הוא דיווח על כך שהתקשורת הבריטית עסוקה ב"נושא מרתק הרבה יותר": הגשת מסקנות ועדת וולפנדן, שהמליצה לבטל את החוק האוסר יחסים מיניים בין גברים בהסכמה. הכתב אומר בקיצור, כי רוב הציבור תומך, שיש התקפות של ארגונים דתיים ושל כמרים נגד היו"ר וולפנדן, ומסיים באזכור של אחד העיתונים, שמי שדורש להחמיר הכי הרבה, הוא מי שמרגיש דחף לבצע מעשה דומה. סיום זה שוב רומז שהכתב מזדהה עם הגישה המקלה בנושא.

" צאנג ממעריב עוסק אף הוא בדו"ח וולפנדן ומגדיר אותו כ"אחד המסמכים השנויים במחלוקת חריפה ביותר, שבאו לפני [הפרלמנט הבריטי] מעודו" (16.10.1957). הכתב מספר שגם הכנסייה הפרוטסטנטית וגם הקתולית, המועצה הרפואית וארגוני הפרקליטים תומכים בהמלצות. "הוועדה הגדירה עבירה זאת כחטא ולא כפשע, כנהוג בכל ארצות אירופה המערבית". הכתבה מספרת על שיטפון של מכתבים למערכת ועל משאל דעת קהל שמצא שרק 38% תומכים בהמלצות, ואילו 47% מתנגדים. הכתב אינו מסתיר את דעתו: "דו"ח וולפנדן הוא נסיון אמיץ להכריח את דעת הציבור הבריטי להסתלק ממשפטים קדומים של הצטנעות, ולראות נכוחה את המציאות". העונש החמור של מאסר עולם גורם לשופטים לזכות נאשמים, והחוק יוצר רווחים קלים לסחטנים. הוועדה ממליצה על גיל 21 כגיל בגרות ומציעה צעדים "למניעת מנהגי הומוסקסואליות בצבא, למען שמירת הסדר והמשמעת, ולמען הגנה על הפקודים". הכתבה מצטטת מהדו"ח, ויש חשיבות רבה לכך שציטוט זה מופיע בעברית:

"לדעתנו אין זה תפקיד החוק להתערב בחייהם הפרטיים של האזרחים, או לבקש לכפות עליהם דפוסי הנהגה מסויימים. [...] צורות מסויימות של התנהגות מינית נחשבות בעיני רבים כחטא, כמסולפות מבחינה מוסרית, או כמעוררות התנגדות מטעמי מצפון או מטעמי מסורת דתית או תרבותית. מטעמים כאלה ייתכן לצאת נגד התנהגות כזאת. אך החוק הפלילי אינו מתייחס כיום לכל הפעולות הללו; למשל ניאוף ויחסים מיניים בין רווקים [...] אינם עברות הגוררות עונש [...] אם אין החברה עושה נסיון מדעת, באמצעות החוק, לזהות את תחומי הפשע והחטא, בהכרח יישאר תחום של מוסריות והפקרות פרטיים, שהוא – בלשון קצרה – אינו מעסקיו של החוק".

הכתבה מספרת על המאבק הציבורי להביא לתיקון החוק, על החופש שניתן לחברי שתי המפלגות להצביע על פי שיקול דעתם ועל פער דורי בנושא:

"כל הסימנים מוכיחים, כי הדור הצעיר בבריטניה אינו שותף למשפטים הקדומים הפורייטאניים של דור הורים. מערכת ההסברה מכוונת איפוא דווקא אל הדור הישן, כדי שיבוערו השרידים האחרונים של אי-הסובלנות והצביעות הוויקטוריאניות, והחוק והגישה הנפשית של העם יותאמו אל המציאות של ימינו".

בישראל אין כלל דיון על החוק המקומי, אבל אין ספק שהכתב ועורך העיתון חושבים גם על המצב בישראל כשהם מביאים דברים אלו. ב-26.1.1958 מדווח סופר "דבר" בלונדון ח' גליקשטיין על פרשה

אחרת. שופט בריטי קבע שהזרעה מלאכותית אינה בגדר ניאוף, ולכן הבעל, שלא ידע על ההזרעה, אינו זכאי לגט. הארכיבישוף מקנטרברי, ד"ר פישר, טען שמדובר בחטא, ולכן זו פעולה ראויה לעונש, והכותב תמה על הסתירה בין עמדה זאת לבין עמדת הארכיבישוף, שהומוסקסואליות היא חטא ולא פשע. אותו כתב עמדה גם מאחורי מאמר ארוך שהופיע בשני חלקים בגיליונות יום-השישי של "דבר" בראשית 1959 ("הומוסקסואליזם – חטא או פשע?", 9.1.1959, 23.1.1959). המאמר פורסם למעלה משנה אחרי פרסום דו"ח וולפנדן, אך הוא מבוסס לגמרי על הדו"ח. המאמר מדגיש, כנראה בעקבות הדו"ח, שיש גישות שונות לתופעה; יש סנקציות שליליות על יחסי מין בין גברים בגרמניה, אנגליה ואוסטריה, אבל אין ענישה בדנמרק, הולנד, בלגיה וצרפת.

"נמצא איפוא שהדעה המקובלת, כי מעשים הומוסקסואליים הם בחזקת פשע בכל מדינה אינה מתאימה למציאות. מדינות רבות מתייחסות היום להומוסקסואליזם כאל תופעה מכוערת, בלתי נעימה, אך תופעה, שכל עוד אינה פוגעת בשלום הזולת ובטובת הציבור היא בחזקת עניין פרטי, שאין החוק חל עליו".

המאמר חוזר על הטענות, ולא ברור אם זה תרגום מהדו"ח או מילות הכתב, שיש גם אקטים מיניים בין גברים לנשים שהם "מבחילים ומעוררים שאט-נפש אצל אנשים בריאים ונורמאליים לא פחות מיחסי-מין בין הומוסקסואליסטים, ואף-על-פי-כן אין המדינה מתערבת בהם". טענות מהדו"ח שלא הופיע במאמרים קודמים הוא "שקיימת באנשים מסויימים נטייה הומוסקסואלית" שעוצמתה יכולה להשתנות במשך החיים; אין מדובר בתכונה של "הכל או לא כלום", כלומר "ניתן למצוא בבני-אדם כל הדרגות האפשריות החל בהומוסקסואלים גמורים [...] וכלה בבעלי נטייה לשני המינים או נטייה חולפת ממין למין (תופעה שהיא די שכיחה בגיל ההתבגרות)". דו"ח וולפנדן מסיק מקיום הדרגות השונות של הומוסקסואליות "שאינן לראות בהומוסקסואלים משהו נבדל לחלוטין משאר האנושות"; הדו"ח גם קובע שסולם קינסי "מעיד על אפשרות מסוימת של ריפוי וטיפול בצורות מסוימות" (שני הציטוטים הם מהדו"ח, כפי שתורגמו והובאו בעיתון).⁸⁰ הכתב מסכם ואומר:

80 Kinsey scale הוצע על ידי אלפרד קינסי ושותפיו בשני כרכים מפורסמים על התנהגות מינית של גברים (1948) ושל נשים (1953). בחיבורים אלו טענו המחברים שניתן למיין גברים ונשים לפי מידת משיכתם לבני מינם ולבני המין השני. הם דיווחו שחלק גדול מהנחקרים והנחקרות שלהם נמשכים לשני המינים. מסקנה זו הייתה חשובה ביותר במאבק בתפיסה שההומואים והלסביות הם מיעוט קטן ולא-נורמלי. הדו"ח של מיניות הגברים הוא גם זה שאחראי למספר המיתולוגי של 10% כשיעור ההומואים באוכלוסייה. זה היה המספר של גברים שהגיעו לסיפוק מיני עם גבר אחר בחמש השנים שקדמו לריאיון אתם. למרות הבעיות המתודולוגיות במחקר של קינסי וחבריו, ולמרות הבעייתיות בקביעה מיהו הומו, גם לממצא זה, לעובדה שמדובר במספר כה רב של גברים שהתנסו בחוויה מינית עם גברים אחרים, הייתה השפעה עצומה הן על ההומואים עצמם, שהבינו שמספרם הרבה יותר גדול ממה שחשבו עד אז, וגם על עמדות בקרב הציבור הרחב, שהחל להבין שאין מדובר במיעוט קטן של אנשים הסובלים מהפרעה כלשהי. ראו ALFRED C. KINSEY, WARDELL B. POMEROY & CLYDE E. MARTIN, SEXUAL BEHAVIOR IN THE HUMAN MALE (1948). מעניין שהדוח על מיניות הגבר לא תורגם לעברית ואילו זה על מיניות האישה כן הופיע בעברית אלפרד קינסי, אלפרד צ'רלס, וארדל ב' פומריו, קלייד א' מרטין ופאול ה' גבהארד התנהגותה המינית של האישה (נחמן בן-עמי ויצחק לבנון מתרגמים, 1954). על קינסי ראו גם רוני ליבוביץ אלפרד ק. קינסי והיחס למיניות בראשיתה של המלחמה הקרה (עבודת גמר, אוניברסיטת חיפה – החוג להיסטוריה כללית, 1996); מיכאל בקמן היסטוריה של המחקר האקדמי על הומוסקסואליות (עבודת גמר

"אמירה ברורה זו יש בה כדי להפריך הרבה דעות קדומות לגבי הומוסקסואליסטים המצטיירים בעיני מרבית בני-אדם כעדה שפלה של פושעים מנוונים העושים מעשיהם באפלה והמוכנים לבצע כל פשע שהוא למילוי זממם. אמת נכון הדבר, שהתנהגותם של הומוסקסואליסטים בארצות שהחוק מטיל עונשים כבדים על מעשיהם דומה מאוד להתנהגות תנועות מחתרת: הם מתכנסים בקבוצות, יש להם שפת רמזים משלהם, לעתים אף צבע לבוש, טבעת או תנועות ידים. אך רבים מהם אין בהם שום סימן מן הסימנים החיצוניים שההמון מונה בהם בדרך כלל: נשיות מופרזת או גנדרנות כרוכית".

החלק הראשון של המאמר מסתיים בהבהרה, ש"הכרה בקיום התכונה ההומוסקסואלית" אינה צריכה להביא "לידי מסקנה מוטעה [...] כי וולפנדן וחבריו 'התירו' או מתירים מעשים הומוסקסואליים ואינם רואים עוד בכך משום גנאי". המאמר נשען על דעתו של פסיכיאטר אנגלי, יוסטאס צ'סר,⁸¹ שכתב בעקבות הדו"ח, ש"כל אדם נולד לא רק עם נטיה להומוסקסואליות, אלא גם עם נטיה לכל מיני פארוארסיות מיניות וכן לגילוי עריות, רצח והתאבדות", אלא שרוב האנשים מתגברים על דחפים כאלו, כך שהעובדה שנטייה הומוסקסואלית "טבעית", אין משמעה שהתנהגות הומוסקסואלית רצויה. החלק השני של המאמר מתחיל באמירה, שהטענות מדוע יש לשלוח הומוסקסואלים למאסר "אינן חסרות משקל" אך "ברובן הן מופרכות". המאמר מסביר בהתחלה מדוע אין מדובר במחלה, ומביא כאסמכתה את העמדה היוונית הקדומה, שלפיה הומוסקסואליות מגבירה גבורה בקרב. בעקבות הספר של צ'סר, המאמר קובע "כי ההבדל בין יחסם [של היוונים] מיחסנו נובע [...] לא מתכונות טבעיות אלא מאמונות ועמדות קניות". דוגמאות נוספות של אינדיאנים בצפון אמריקה, טיבטים ובני סיביריה, וגם מעולם בעלי החיים, מפריכים את העובדה שזו מחלה. "אין הוא [הומוסקסואליזם] מחלה יותר מגבנות או פסחות או שאר מומים, וכשאר מומים זקוק הוא לטיפול, ואולי אף לבידוד, אך מכל מקום לא לעונש, שכן אין להעניש אדם על עוורונו, חרשותו או פסחותו, אף ששלוש תכונות אלו גם הן 'מכבידות' על החברה". המאמר מצטט מחקר של הומוסקסואלים שיש להם אח תאום, ולפי המאמר, כנראה בעקבות צ'סר, ב-37 מקרים של תאומים זהים, גם האח התאום היה הומוסקסואל. לדעת המאמר, הדבר מחייב שינוי ביחס. צריך לשפוט אם אקט מיני, הומוסקסואלי או הטרוסקסואלי, לגיטימי או לא (כמו אונס וכפייה). "אולם מעשים הומוסקסואליים הנעשים בין מבוגרים מתוך הסכמה הדדית, [...] יהיו מאוסים בעינינו מבחינה אסתטית או מוסרית כאשר יהיו, אין הם מעשים שאדם חייב ליתן עליהם את הדין". המאמר סוקר נימוקים שונים שהועלו נגד הדה-קרימינליזציה, ובעזרת הדו"ח מפריך אותם אחד אחד: הומוסקסואליות אינה מחלה מדבקת. לא היא שגרמה לשקיעת האימפריות היוונית והרומית, היא לא מערערת את המשפחה יותר מחוסר נאמנות של בני הזוג, ביטול החוק לא יגרום לעלייה במספר העברות כלפי ילדים (על ידי השוואה למדינות שבהן החוק בוטל), וביטול החוק לא ייתן לגיטימציה, כי "תמיד יהיו כוחות חברתיים חזקים שיתנגדו להתנהגות הומוסקסואלית". מי "שהתנהגות הומוסקסואלית מבחילה אותו, [לא] ימצא אותה פחות מבחילה משום שהחוק מתיר אותה". לסיכום,

לתואר מ.א, אוניברסיטת תל אביב – המכון להיסטוריה ולפילוסופיה של המדעים והרעיונות ע"ש כהן, (2007).

81 במאמר שמו מופיע כ"צ'סטר". ראו http://en.wikipedia.org/wiki/Eustace_Chesser

כותב הכתב, "לא זו בלבד ש[הוועדה] הצליחה לנסח דו"ח ענייני מלא אינפורמציה חשובה על אחת הבעיות הקשות, אלא שהעיזה לחולל מהפכה במושגים המקובלים אצל רוב בני-אדם לגבי כמה עניינים שאיש, להוציא כמה סופרים וכמה פסיכולוגים ופסיכיאטרים, בעולם הרשמי לא העיז לפניה"; זוהי "תעודת בגרות לבריטניה", כי אף שעדיין לא קיבלו את המלצות, הממשלה, הפרלמנט והעיתונות עיינו בדו"ח ולא הזדעזעו.

הדיון בעיתונות העברית בנעשה בבריטניה לא המשיך בשנות ה-60, והחיפוש הממוחשב לא העלה מאמרים העוסקים בביטול החוק האנגלי ב-1967 ובדיונים שקדמו לכך. גם אירועי סטנוול ביוני 1969 – 4 ימים של מהומות סוערות בגריניץ' ווילאג' בניו-יורק – לא דווחו בעיתונות הישראלית (במקרה זה בוצע גם חיפוש ידני של ארבעת העיתונים הראשיים, מעריב, ידיעות אחרונות, דבר, הארץ כדי לוודא שאכן לא נכתב כלום על המהומות). נראה שסדר היום של העיתונות השתנה. בשנות ה-60 האזכורים של הומוסקסואליות ולסביות בעיתונות הישראלית היו בעיקר בהקשרים של ריגול, ועוד יותר מזה בהקשרים של אמנות, ספרות, תאטרון וקולנוע. בהקשר של ריגול וביטחון, לא היו שערוריות ריגול "על רקע הומוסקסואלי" בארץ, אבל כאשר עובדי משרד מבקר המדינה התבקשו בחורף 1960 למלא שאלונים אישיים (כלי לשאול על נטיות מיניות), הדבר חולל סערה, ויואל מרכוס, שכבר אז כתב בעיתונות הישראלית, הגן על הדרישה. הוא הסביר שיש מדינות שלא שולחות רווקים לשירות דיפלומטי כדי שלא יסבכו אותם עם נשים מרגלות, ויש מדינות "המונעות מהומוסקסואליים לקבל תפקידים שיש בהם משום גישה לסודות, שכן אנשים כאלה נוה לסבכם בקשרי ריגול" (דבר, 29.11.1960). כאשר נעצר ד"ר ישראל בר ב-1961 באשמת ריגול, מרכוס כתב שוב על סכנת הריגול ומדגיש, שיש אנשים בכירים שהסתאבו "אם בגלל הסתבכות כספית או סיבות אחרות (כגון עסקי נשים או נטיות הומוסקסואליות)" (דבר, 21.4.1961), וזאת אף שסיבות אלו לא היו רלוונטיות במקרה של בר. בהקשר של אמנות כדאי להזכיר כאן את סרטו של בזיל דירדן, "קורבן" מ-1961 בכיכובו של דירק בוגארד, שהגיע לארץ באיחור-מה (אולי בשל הנושא) ב-1963. זהו סרט ראשון המוצג בארץ (ואולי בזרם הראשי של הקולנוע העולמי) שבמרכזו הסבל הנגרם להומואים, והוא רלוונטי לענייננו, כי מבקר הקולנוע של דבר, זאב רב-נוף, מציין בביקורת שלו במפורש את "החוק האכזרי". המבקר טוען שהסחיטה אינה העיקר במציאות של הומוסקסואלים, "אלא העובדה שאלה הם אנשים חולים מבחינת סילוף היצרים הטבעיים, ואין הם מסוגלים לחליץ עצמם מסטיה זו". לדעת המבקר, דירדן, בסרט זה ובאחרים, הוא פשטני ושטחי, והוא בוחר בסחיטה כדי ליצור "מתח חיצוני בלי להסתכן בניתוח פסיכולוגי מעמיק". "על אף יחס הכבוד ללוחמים נגד החוק האכזרי, קשה להניח כי סרט זה הוא אמנם נשק יעיל למטרה זו. ובסך הכול, זהו רק סרט-מתח מהנה לפרקים". רב-נוף היה יכול להיות יותר נדיב עם סרט חלוצי זה, אבל בענייננו מה שחשוב הוא הדיבור המפורש שלו על "חוק אכזרי", מונח נדיר בארץ בהקשר של החוק נגד יחסי מין אנאליים. בהקשר של ועדת וולפנדן הועלו טיעונים בעד ונגד דה-קרימינליזציה, אבל אף שצוינה הסחטנות, לא דובר על הסבל של ההומואים ועל כך שמדובר בחוק דכאני. הסרט מצליח, לדעתי, להעביר באופן משכנע מאוד את הסבל של הומואים החיים בארון.

(ב) שנות ה-60 והשיח על ביטול החוק בישראל

בשנות ה-60 נושא ההומוסקסואליות ודה-קרימינליזציה שלה עולה כמה פעמים לסדר היום בארץ. ייתכן שהדיווחים מבריטניה הכשירו את הקרקע לכך, ובכל מקרה הנימוקים המושמעים בעד ביטול החוק דומים לאלו שעלו בדיון באנגליה. ב-1964 גובשה הצעה במשרד המשפטים במסגרת כמה

שינויים בחוק הפלילי לבטל את איסור יחסי המין בין גברים, אך היזמה סוכלה בהסתמכות על הסטטוס-קוו בנושאי דת ומדינה.⁸² יותר מאוחר באותה שנה הנושא עלה באופן ציבורי, כאשר שופט בית המשפט העליון חיים כהן העיר למחוקקים באוביטר דיקטום בפסק דין שעסק ביחסי מין אנאליים הטרוסקסואליים, שאולי הגיע הזמן לבטל את איסור יחסי המין בין גברים בגירים ובהסכמה. חשוב לציין שכמו דו"ח וולפנדן, גם השופט כהן אינו מציג את ההומוסקסואליות כלגיטימית וכמכובדת: "אדם המוחל על כבודו כבודו מחול; ואדם המוסר גופו להנאתו או להנאת זולתו [...] גופו מחול", הוא כתב.⁸³ ובכל זאת, השופט כתב ברוח לונדון: "אל להם לבתי המשפט לשים עצמם אפטרופסים על העריות. [...] ה'טבע' בתור שכזה אינו זקוק עוד להגנת דיני העונשין. מה שזקוק להגנתם הם כבודו וגופו וחירותו של האדם [...] מזכויות היסוד של האזרח היא שהמדינה לא תתערב בחייו הפרטיים ובהתנהגותו בחדרי חדרים, כל עוד אינו פוגע בזכות הזולת שלא כדין" (שם).

יכול מאוד להיות שהמשפטים במשרד המשפטים והשופט כהן נקטו גישה ליברלית יותר בהשפעת מוצאם הגרמני, בניגוד לרוב השופטים שבאו ממזרח אירופה ורכשו השכלה משפטית בבריטניה.⁸⁴ בגרמניה הייתה לגליזציה של יחסי מין בין גברים במדינות שנכבשו על ידי נפוליון, קרימינליזציה בעקבות איחוד גרמניה ב-1871 ודיכוי חמור בתקופה הנאצית, אך שופטים ומשפטנים שגדלו בתקופת ווימאר הפנימו אולי יחס ליברלי יותר ומודעות לתנועה משמעותית נגד איסורים פליליים בעשורים הראשונים של המאה ה-20. שני השופטים שישבו עם כהן בדין בפרשת בן-עמי הסתייגו מהערתו, שעוררה גם את חמתם של ח"כים חרדים שהעלו את הנושא לראשונה בכנסת (דבר 25.6.1964). תשובתו של שר המשפטים דב יוסף, פעם בתשובה לשאלתה של ח"כ כץ מפא"י (29.6.1964), ופעם בתגובה להצעה לסדר-היום של ח"כ שלמה לורנץ מאגו"י (14.7.1964), מהדהדת את דו"ח וולפנדן, אותו היא מזכירה במפורש וקובעת שהומוסקסואליות "היא מחלה ולא יותר ממחלה, והאיש אינו יכול לשלוט בעצמו ואין להענישו על דבר כזה, אלא יש לרפאו".⁸⁵

ב-9.5.1965 הופיעה במעריב כתבה חריגה של יגאל לב, הכתב המשפטי של מעריב. הכתבה מתחילה כך:

"האיש עמו דיברנו חייב להישאר אלמוני, עלום-שם כמו אלפים רבים בישראל אשר תנאי סביבה ועיוותי חיים שונים הפכו את אהבתם לעקרה ואסורה – אהבה בין גבר לגבר, נרדפת על ידי החוק, אף כי קורבנותיה הם הראשונים, שהיו מאושרים להיפטר מעונשה. זוהי מחלה – כמחלות נפש אחרות; מחלה שהחוק הפך אותה לעבירה פלילית ובישראל דינה המאכסימלי הוא – מאסר של 10 שנים".

82 באורח מוזר ההסבר לביטול האיסור הפלילי נכלל בדברי ההסבר לשינויים בחוק הפלילי שכן אלה הובאו לכנסת למרות שהסעיף המבטל את האיסור הוצא מהחוק. דבר זה מעיד, אולי, שהייתה כוונה רצינית לבטל את האיסור, והעניין טורפד ברגע האחרון. גם דבר (18.3.1964) מדווח בשתי פסקאות קצרות בעמ' 11 על הצעת החוק "המבטלת את הענשים על הומוסקסואליות", שהונחה על שולחן הכנסת. בכל מקרה, הנושא לא עלה לדיון, וממילא לא הייתה הצבעה. ראו יובל יונאי "הדין בדבר נטייה חד-מינית – בין היסטוריה לסוציולוגיה" משפט וממשל ד 531 (1998).

83 ע"פ 224/63 בן-עמי נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד יח(3) 225, 238 (1964).

84 יונאי, לעיל ה"ש 82.

85 ד"כ 40 : 2353 ; כל הדיון נמצא בד"כ 40 : 2333–4, 2351–3. ראו גם יונאי, לעיל ה"ש 82.

הדובר האלמוני מונה שמות של אנשים מפורסמים – סוקרטס, אפלטון, אלכסנדר הגדול, פרידריך הגדול, לאונרדו דה וינצ'י, מיכאלאנג'לו, וולט וויטמן, אנדרי ג'יד, ז'אן קוקטו, צ'יקובסקי – ומוסיף, שהוא הביא את הרשימה –

"כדי להצביע על כך, שפגם זה מכה בעוורון באנשי שם ובאנשים פשוטים גם יחד. אין אנו בוחרים את 'הצרה הזאת' לעצמנו. להיפך, אין עוד תדהמה נוראה יותר לצעיר מאשר לגלות ביום מן הימים, כי האל שלל ממנו את הזכות להיות נורמאלי ככולם – והעניין לו אהבה עקרה, וככל שיגדל עמה – היא תלך ותתאכזר אליו. כי גורל האנשים שלנו הוא להיות בודדים כל ימיהם, בודדים בלי משענת משפחה, בלי ציפייה של חמימות של בית וילדים, אפילו בלי הסיכוי להקים דור של המשך, ללא תקווה מאל ומאדם".

לאחר דברים טרגיים אלו, הדובר עובר לעסוק בחוק עצמו:

"ואז באה החברה עם מערכת חוקיה ומעמידה אותנו בצל של עבריינות. יגידו המשפטנים: נכון, אבל כמעט שאין משתמשים בחוק זה. אולם, עצם האיום על כל אחד מאתנו בעבודה, בחברה ובבית, איום המוסר אותנו יום-יום בידי כל אחד שיכול לפטרנו מעבודה בגלל היותנו עבריינים פליליים, לגרשנו מהדירה על עבירה כזאת, איום שדי בו כדי להעיב על חיינו כולם ולהופכנו לחיות נרדפות הנסות משוטה המצליף של החברה – ללא מוצא".

לפחות לפי מה שאני מצאתי, זהו הדובר ההומו הראשון שמדבר בשמו בעיתונות הלגיטימית בישראל, ואולי גם תאריך זה, 9.5.1965, צריך להיכנס לדברי ימי ההומואים בארץ. הדברים מעידים הן על עצמת הסבל והן על עומק הפנמת התפיסות ההומופוביות החדשות, תפיסות שעדיין לא היו חלק מהעולם החברתי בישראל דור אחד קודם. יגאל לב מדווח בהמשך על שיחותיו עם פסיכיאטרים:

"ראשית, זוהי מחלה – ואיננה באה משחיתותו המוסרית של האיש; איננה באה מתוך רצון, אלא כדרך המחלה המכה ללא אבחנה. [...] אין מה לדבר על ריפוי מושלם של ההומוסקסואלים. מה שאפשר להשיג על ידי טיפול טוב הוא: להקל על האדם לשאת את הרעיון, כי הוא חייב לחיות תחת 'אות קין' זה. כלומר: הפסיכואנליזה יכולה להשפיע על האיש שירגיש, שבעצם מומו זה איננו חטא, במוחו כחטוורת אצל הגיבן. על כן היא מאפשרת לו לחיות בלא בושה, בהרגשה בריאה יותר וללא הנטל הנורא של אשם תמידי".

לב מצטט באריכות את ההערה של השופט כהן בפרשת בן-עמי, אבל אז מוסיף חידוש שלדעתי עדיין לא נכתב עליו בהיסטוריה המשפטית של ההומואים בישראל. הוא משיג את תגובת דובר המשטרה, נצ"מ נש, המספר על הנחיות בכתב של חיים כהן כיועץ המשפטי של הממשלה, שבהן הוא מורה לה "להתעלם מעברות של משכב זכר, אם הן מבוצעות בין מבוגרים מתוך הסכמה". הדובר מוסיף שהמשטרה אכן נהגה כך, אבל "היועץ המשפטי הנוכחי, מר בן-זאב, הודיע לפני חודשיים למשטרה, שהוא אינו מזדהה עם הנחיות אלו – ועל כן הן מתבטלות". הכתב לוחץ על הדובר ושואל אותו אם

המשטרה עשתה פעולות מיוחדות, ונענה: "אנחנו לא נשלח כוחות משטרה מיוחדים [...] ולא נעשה מיבצעים מיוחדים כדי לגלות משכבי זכר בהסכמה".⁸⁶

למרות דברי הדובר, בכתבה נטען שהיועץ המשפטי, משה בן-זאב, "איננו רואה בשאלה עדינה זו – עבירה". לב מצטט את בן-זאב, המספר על הצעת החוק הממשלתית לבטל את האיסור הפלילי שעליה סיפרנו לעיל, ומביע צער על כך שהממשלה לא אישרה זאת. אבל הוא מוסיף שבכל מקרה "הגשת משפט תלויה קודם-כל בגילוי המעשה, שהוא לעצמו דבר נדיר", וגם אחר כך יש סמכות ליועץ המשפטי להחליט "באיוז מידה יש בכלל עניין ציבורי להעמיד על מעשה כזה לדין". היועץ נשאל אפוא לפשר המכתב למשטרה, ותשובתו היא, "שאינן להתעלם מכך, שהממשלה דחתה הצעת תיקון זו ועל כן יש לראות את המעשה כעבירה".

מה פירוש אפיוזודה זו? האם היה שינוי או לא היה שינוי? לפני שאדון בכך אני רוצה לתאר את המשך הפרשה בכנסת. ב-16.6.1965, כחודש לאחר הכתבה של לב, ח"כ יעקב גרוס מאגוי מעלה הצעה לסדר היום בכותרת "ביטול עונשים על עברות פליליות על ידי הוראות אדמיניסטרטיביות". הוא טוען שבעיתונות הופיעה בהבלטה הודעה שהיועץ המשפטי ביטל הוראה של חיים כהן, ומוסיף ש"הציבור נדהם לשמוע בפעם הראשונה על קיומן של הוראות אדמיניסטרטיביות אלה, המבטלות עונשים חמורים על פשעים מוסריים בעלי עניין ציבורי" (דברי הכנסת 43 : 2195). הדובר מזכיר את הדיון בכנסת בעקבות האוביטר דיקטום בפרשת בן-עמי ומתנצח עם הטיעון שמדובר במחלה מינית; האם יש להתיר קלפנות "בהסכמה" כי מדובר ב"סטייה חולנית [...] [שהקלפנים] אינם יכולים להיגמל" ממנה? והאם מחלת הקלפטומניה מצדיקה גנבה? "הסרת פחד העונשין כמוה כהתרת רצועת החוק בפני הגל העכור של הפשע, כמוה כעידוד לעבריינות ולתיעוב" (שם). באותו דיון עולה גם נושא ההפלות המלאכותיות, שנראה שגם בעניין הורה היועץ המשפטי כהן לא להגיש תביעות, ובן-זאב ביטל את הוראה זו.

שר המשפטים דב יוסף עונה להצעה ובעצם מתחמק מהנושא. הוא טוען שכל עוד הוא שר המשפטים, הוא לא ייתן את ידו "שישימו לאל את חוקי המדינה בהוראות אדמיניסטרטיביות". הוא אומר שיש חוקים שהוא באופן אישי אינו אוהב, "אחד מהם הוא החוק בדבר משכב-זכר", אבל כל עוד זה חוק, זה חוק. הוא אומר שאין טעם לבדוק מה היועץ המשפטי (כהן) כתב לפני 9–10 שנים, ומכחיש שהיועץ הנוכחי נתן הנחיות חדשות. "הוא לא נתן שום הוראות בענין עבירת משכב-זכר. איזה בחור ישב והיה צריך לכתוב מאמר, וכתב, בלי לדעת מה הוא כותב, וחבר הכנסת גרוס [חסרה מלה] כבר נבהלים" (שם : 2196). גרוס לוחץ לקבל הבהרות שהחוק תקף ונאכף, ושר המשפטים עונה שהמשטרה בכל מקרה רק ממליצה, והפרקליטות היא שמחליטה, והחוק הוא חוק כל עוד הכנסת אינה משנה אותו. הוא גם מזכיר שיש כוונה להביא לדין הצעה לשינוי החוק, אבל נראה שגם כוונה זו לא התממשה.

86 בחיפוש ידני בסביבות התאריך הזה גיליתי גם אזכור של הפרשה בהארץ. ב-18.5.1965 מפורסם מכתב של נצ"מ נש, שבו הוא טוען שהמשטרה לא קיבלה הנחיות חדשות מהיועץ המשפטי הנוכחי. לטענתו, הכתב לא הבין מה הוא אמר על הפלות מלאכותיות, ושהוא דווקא הדגיש שאין כל חדש בקשר לטיפול בהומוסקסואלים. סופר הארץ (שלא זוהה בשם) מגיב על המכתב ומתעקש שיש אמר לו שהיועץ הנוכחי ביטל את הנחיות כהן, ושהוא אמר דברים דומים לכתבים ממעריבי ומג'רוזאלם פוסט, שאכן פרסמו אותם ב-9.5 וב-11.5.

בפועל לא נראה שחל שינוי במצב ההומואים, ומדיניות התביעה והמשטרה לא השתנתה, אבל נראה שהיועץ המשפטי בן-זאב חש שהוא לא יכול לתת לגיטימציה להוראה מפורשת לא להתייחס להפרות של חוק של הכנסת. בכל מקרה, הוויכוח בין ח"כ גרוס לשר המשפטים מראה שמדיניות היועץ המשפטי לא הייתה גלויה, ושר המשפטים אף מתכחש לה, כך שאין פלא שההומואים שראיינתי לא ידעו עליה. זה גם מראה את המעמד המעורער של ההומואים, התלויים בהחלטה של פקיד ממשלתי אחד, היועץ המשפטי לממשלה, ושצריכים לסמוך על הגנתו מהחוק עצמו. יותר מאוחר משפטנים ישתמשו בדוגמה של הנחיית היועץ המשפטי כדי לעסוק בשאלה, באיזו מידה ראיות רשויות החוק להפעיל שיקול דעת באכיפה של חוקים שנקבעו על ידי הרשות המחוקקת, אבל הם יעסקו בשאלה העקרונית ולא יתפנו לחשוב על האנשים שנפגעו ישירות מהחוק.⁸⁷

(ג) העולם הזה

כאשר סיפרתי על הכתבה של יגאל לב, אמרתי שזו פעם ראשונה שהומו מדבר בשמו בעיתונות הלגיטימית. ההסתיוגות נבעה מכך שכמה שנים קודם הופיעו שתי כתבות גדולות ב"העולם הזה", השבועון שחרג מגבולות השיח הפוליטי המקובל בארץ, תקף את המפלגות הממסדיות לרבות אלו שבאופוזיציה, והעלה סוגיות חברתיות שלא זכו לתשומת הלב של העתונות הממסדית. בתוך כך פרסם השבועון גם תמונות של נשים על גבול הפורנוגרפיה והבליט סקנדלים מיניים כדי להגביר את המכירות.⁸⁸ הומוסקסואליות הייתה קשורה לשני הצדדים של מגזין סכיזופרני זה. אחת המרואיינות, מרצה באוניברסיטה, סיפרה שהיא הופתעה לגלות בוקר אחד צוות של "העולם הזה", שבא לחשוף את הפרופסור הלסבית.⁸⁹

ב-23.3.1960 התפרסמה ב"העולם הזה" כתבה גדולה על הקהילה הלסבית בתל-אביב. הכתבה הייתה קשורה לפרסום ספר יוצא-דופן, "הדווקאים", שפורסם באופן פרטי ב-1960 תחת השם ש.ר.ב. המחברת, שרה רינה בן-מנחם, מתארת ברומן חיים של קבוצת צעירים ישראלים בני התקופה, שחלקם לסביות והומואים. השער של "העולם הזה" צעק: "הבעיה הלסבית בישראל"; כותרת קטנה יותר אמרה "כיצד מתפשטת בישראל אהבת הנשים"; תמונה של אישה וסרט לגופה שעליו כתוב "Miss Lesbos"; חץ שהצביע על הדמות אמר "דני דוברסון, מורתן של הלסביות בישראל". דוברסון (Dany Dauberson, 1925–1979), זמרת צרפתייה שהתפרסמה גם בזכות הלסביות הגלויה שלה והפכה, אליבא ד"העולם הזה", לסמל של התנועה הלסבית בעולם כולו. המגזין יודע לספר שדוברסון זכתה בתחרות גלויה בפריז בתואר "מלכת הלסביות", וזה, כנראה, פשר התמונה המופיעה בשער. הכתבה מרכלת על קשריה ועל הרומנים שלה בצרפת ובארצות אחרות, וגם מזכירה שיש לה חברות ישראליות, שאחת מהן היא "גרושתו של אחד האנשים המפורסמים בתל-אביב".

87 יונאי וספיבק, לעיל ה"ש 46.

88 ראו Oren Meyers, *Memory in Journalism and the Memory of Journalism: Israeli Journalists and the Constructed Legacy of Haolam Hazeq*, 57 J. COMM. 719 (2007); Oren Meyers, *Contextualizing Alternative Journalism: Haolam Hazeq and the Birth of Critical Israeli Newsmaking*, 9 JOURNALISM STUD. 374 (2008).

89 כאמור לעיל בה"ש 61, ראייתי גם כמה לסביות, ואחת מהן הייתה "הפרופסור הלסבית" מהעולם הזה.

רכילות מעין זו והתמונה שהוזכרה לעיל לא יכלו להופיע בשום עיתון אחר בארץ באותה תקופה (השבועון המתחרה והפורנוגרפי יותר, "בול", החל להופיע ב־1965), ואף שהיו למגזין קוראים נאמנים רבים, רוב הציבור כלל לא היה חשוף לתכנים שלו. בתוך הקהילה ההומואית והלסבית, לעומת זאת, השמועות על כתבות רלבנטיות עברו מפה לאוזן, ולכן גם לכתבה אחת מהסוג הזה יש משמעות רבה לתפיסה העצמית של אלו שכבר היו חלק מה"מחתרת". הכתבה המתוארת כ"דו"ח מיוחד" מופיעה תחת הכותרת "גל הלסביות בישראל". הכתבה מתמקדת ב"הדווקאים", ספר ה"מגולל בפעם הראשונה תיאורים של הווי הומוסקסואלי בישראל". דרך דיבור על הווי זה, מביאה הכתבה את העולם ההומו־לסבי לדיעת הקוראים:

"לסביות קיימות בכל חברה. איש לא הישלה עצמו שתופעות אלו אינן קיימות בישראל, אך [...] בשנים האחרונות חרגו תופעות הומוסקסואליות מהמסגרת הפרטית של העוסקים בכך, התפשטו וחדרו לחוגים מתרחבים והולכים. כיום קיימים כבר בישראל מוקדים וחברות של בעלי נטיות אלה, שגיבשו הווי חברתי, בדומה לזה שהשתרש בארצות כמו הארצות הסקנדינביות וצרפת".

"בישראל אף קם והתפתח חוג של הומוסקסואלים ולסביות, שאינו מסתפק עוד בשמירת התופעות המיניות האלה התחום הפרט. הופעת הלסביות בפומבי, בתור שכאלה, במקומות כמו המרתף של איזי ברמת־גן (העולם הזה 1174), הופעת חברות לסביות בחוגים הבוהמיים של ישראל, ואורגיות על רקע זה הנערכות גם בחוגי החברה הגבוהה הישראלית, מעידים על כך" (עמ' 12).

לפי הכתבה, הספר חושף הווי זה שלא היה מוכר לציבור הרחב והכתבה מנסה להעביר הווי זה בעזרת ציטוטים מהספר, והדגש הוא על מסיבות שבהן יש מפגשים מיניים מגוונים. הכתבה מזכירה מועדון שבו התקיימו מסיבות כאלו, ומזכירה גם שיש כל שבוע מסיבות אצל תעשיין עשיר – רמז, כנראה, לפרוון סטפן בראון.⁹⁰ הכתבה גורסת ש"תופעות בודדות אלה מעידות על התפשטות הלסביות בארץ" ושואלת מה ממדי התופעה. הכותבת(?) מסביר שבניגוד להומואים, לסביות כמעט לא פונות לייעוץ פסיכולוגי, ולכן רק משיחות עם לסביות אפשר להעריך בכמה נשים מדובר. בהמשך מוזכר דו"ח קינזי על מיניות האישה שיצא ב־1954 ותיאר התנהגויות מיניות בארצות־הברית,⁹¹ מחבר הכתבה טוען בהתבסס על הדו"ח, שהשיעור של נשים אמריקניות שהתנסו ביחסי מין עם נשים הוא כ־23 אחוז, וטוען שבארץ זה, כנראה, הרבה פחות "בשל המוסר החפשי יותר בארה"ב", אבל "אין ספק ש[הלסביות] הגיעו כבר היום למצב בו מהווה הלסביות תופעה חברתית בולטת בישראל".

90 חייו של סטפן בראון (1914–1990) עומדים במרכז הסרט התעודי המצוין "סטפן בראון – הסרט" של איתמר אלקלעי (בימוי) וניר שנהב (תסריט). פרשת יחסיו של סטפן בראון עם מי שהיה, כנראה, בן־זוגו התבררה בתיק עז' (מחוזי ת"א) 3441/90 ראט נ' בראון (פורסם בנבו, 18.5.1994).

91 קינסי ואח', לעיל ה"ש 80. הדוח מכיל פרק די מפורט על יחסי מין בין נשים. מדובר בפרק די ארוך עם נתונים מספריים ודוגמאות קליניות. למרות שזה היה המקור הכמעט יחיד בדרגת פירוט כה רבה בעברית על לסביות (ובעצם, גם על הומואים), הכרך לא הוזכר לא על ידי המרואיינים ההומואים וגם לא על ידי המרואיינות הלסביות.

המשך הכתבה מתחבר לשיח הרפואי-פסיכולוגי הדומיננטי של התקופה. "אחד הפסיכיאטרים הידועים בישראל" פורש תאוריה פסיכואנליטית מפורטת, ומסיק ש"רוב הנשים המכוננות לסביות הן לסביות למחצה", שקיימו יחסים עם גברים "אולם מסיבות של משבר נפשי חזרו להומוסקסואליזם". ריבוי הלסביות הוא אפוא עדות למצב משברי בחברה הישראלית. מעניין שעדות מומחה זו מובאת בעילום שם. לעומתו, הפסיכולוג דויד רודי המדבר בגלוי פורש תאוריות אחרות ומדבר על סיבות שונות להומוסקסואליות נשית וגברית.

פרט להסברים עצמם, עוד מעניין שאין מדובר בדיווח של "כתבנו בלונדון" על הנעשה מעבר לים, אלא בכתבת מחקר רצינית של השבועון על התרחשויות בישראל הכוללת חוות דעת של מומחים מקומיים. עוד יש הסבר של מה שקורה בארץ, על הבשלת התנאים הפסיכולוגיים והסוציולוגיים, ועל החשיבות של העלייה מארצות מערב אירופה ואמריקה, החופשיות יותר מבחינה מינית. בניגוד לדימוי ה"מתכנין" של הכתבה של יגאל לב חמש שנים אחר-כך במעריב, כאן מדובר על "לסביות גלויה [...] נשים שהצהירו על עצמן כלסביות [...] והגנו על אורח חייהן באידאולוגיה מנומקת ומבוססת". המגזין מספר גם כל כך ש"בחברה בוהמית יש נטיה מוגברת להומוסקסואליזם, לא כל כך כצורך פסיכולוגי [...] אלא כמחאה נגד הדפוסים המקובלים". לטענת הכתבה, כל להקה זרה של מוזיקאים או רקדנים שהגיעו לארץ חיזקה את הקשרים של הלסביות המקומיות עם הקהילה הבין-לאומית. הצגת הלסביות כמשהו שמאפיין קבוצת אוונגרד אומנותית היא כמוכן חיובית הרבה יותר מהצגתה כמשהו סוטה, לא-מוסרי או פתולוגי. כתבת דיוקן על מחברת "הדווקאים", רינה בן-מנחם, שהופיעה שבועיים אחר כך (גיליון 1176, 1960.6.4) מספרת באופן אוהד מאוד על התבגרותה של בן-מנחם, על יחסיה עם הוריה, על לימודיה, על חיה החברתיים ועל הדחף שהניע אותה לכתוב את הספר. הכתבה מציינת את בן-מנחם כאשה יצירתית, פעלתנית, ביקורתית ועצמאית, לא כמישהי שזקוקה לרחמים או ש"הטבע העניש אותה". מעניין לציין גם שעל פי הכתבה, בן-מנחם חשבה לכתוב סיפורים קצרים, אבל "לעתונות לא יכלה לחדור. עורכים היו קוראים את סיפוריה, מביעים התפעלות ומבטיחים הבטחות שמעולם לא התגשמו [...] 'זה טוב, אבל אולי תתני את זה לעתון אחר'". ציטוט זה ממחיש את מגבלות השיח של התקופה.

ליצד הכתבה על "הדווקאים" מופיע בצורה בולטת מאוד סיפור בגוף ראשון "יודויה של לסבית" עם כותרת המשנה: "אמנית ישראלית ידועה מתארת את דרכה אל אהבת הנשים ואת ההווי הלסבי בארץ". המספרת מתארת בצורה יבשה את השתלשלות הרומן הראשון שלה עם אישה ואת התפתחות התודעה הלסבית שלה מגיל 15 (על פי המסופר היא בת 24 בעת הופעת השבועון). היא מספרת על חברותיה הלסביות בארץ ועל מפגשים עם לסביות בחו"ל, כולל "טכסים של חתונות לסביות – בין אשה לאשה עם כל הסדרים הפורמליים, כולל כומר הומו-סקסואלי שהשיא אותן". היא חותמת את סיפורה האישי כך:

"בארץ אין מבינים את הבעיה הזאת בכלל. על כל אדם ברחוב אומרים שזה הומו-סקסואליסט או שזו לסבית, אבל מוטב שלא יסתכלו עלינו כעל אנשים לא נורמליים. אנחנו נורמליים – אולי יותר משאר האנשים".

גם כאן, בניגוד לכתבתו של יגאל לב, הדוברת מגלה אסרטיביות ונחישות ואינה מבכה את מר גורלה. האם זה מכיוון שמדובר בלסביות, שהחוק אינו "אוסר" את קיומן כפי שהוא כאילו אוסר את הומוסקסואליות? בחיפוש הממוחשב של העיתונים היו מעט מאוד אזכורים של לסביות, בעיקר

במאמרים פסיכולוגיים שדיברו על הומוסקסואליות נשית כחלק מהתופעה של הומוסקסואליות. אבל ההצגה החיובית של הלסביות קשורה גם למדיום, לאופיו המיוחד של "העולם הזה". אפשר להיווכח בכך מכתבה שהופיעה שנתיים בדיוק לאחר הכתבה על הלסביות, בגיליון 1278 של "העולם הזה", תחת הכותרת "דו"ח מיוחד: על ההומוסקסואליזם בישראל". כפי שהכתבה על הלסביות הייתה הפעם הראשונה שהנושא זוכה לסיקור עיתונאי, כך גם הכתבה על ההומואים. הכתבה פותחת כך:

"מחתרת חשאית קיימת בישראל.

זוהי מחתרת מבוססת ומאורגנת, הפועלת זה שנים מספר. היא מקיפה כמה אלפי חברים פעילים בכל חלקי הארץ. נמנים עליה בין היתר: שר בממשלה, פקיד בכיר במשרד החוץ, כמה אנשי רוח מפורסמים, מספר קצינים מכוח החירום של האו"ם החונה בארץ, עתונאים, אמנים ותעשיינים עשירים.

קיומה של מחתרת זו ידוע למשטרה היטב. אנשיה מוכרים לה, ומקומות המפגש שלהם נמצאים תחת פיקוחה. למרות זאת אין המשטרה נוקטת נגדה פעולה כלשהי ואף מתעלמת ממנה באדישות.

כי מחתרת זו אינה מהווה סכנה לשלטון. היא אינה מתעניינת בבעיות מדיניות, צבוריות, כלכליות או חברתיות. אין לה מנהיגים, תומכים כספיים ואף לא כלי-זיין. ואף על פי כן היא מאורגנת היטב [...] אמנם החוק הישראלי הנוהג במקרה זה, העתק של החוק האנגלי, מתייחס להומוסקסואליות בחמרה יתרה. לפי החוק משכב-זכר הוא פשע, וכל המבצע אותו צפוי לעשר שנות מאסר. אולם הכתוב קיים רק להלכה. טרם קרה בישראל שמישהו הועמד למשפט או נידון על פשע זה, אלא אם כן ביצע את המעשה עם קטינים שגילם מתחת ל-17 שנה, ומספרם של עברייני-מין ממין זה הוא מועט יחסית. [...]

בניגוד לחוק הפוריטאני המיושן שבספר החוקים, שוררת ביחס לתופעה זו גישה ליבראלית מתקדמת במשטרה ובמשרד המשפטים הרואה בהומוסקסואליות הפרעה נפשית ולא מעשה פשע. כבר בתקופת הכנסת הראשונה יזם היועץ המשפטי דאז, חיים כהן, הוראה למשטרה שלא להטריד הומוסקסואלים ולא להתערב בענייניהם, כל זמן שאין הם עושים עברות אחרות ואינם עוסקים בפיתוי קטינים. עד היום מקיימת המשטרה בקפדנות הוראה זו. רק פעם אחת נערכו מעצרים בקנה מידה גדול בין אלה המוכרים למשטרה כהומוסקסואלים. היה זה בעקבות רציחתו של הדקורטור שיפטר [...] אחרי שחקירת המשטרה העלתה כי הרצח בוצע על רקע זה.

אולם אי התערבותה של המשטרה בצד זה של חיי החברה בישראלית אינה מעידה שהמשטרה מעלימה ממנו עין לגמרי. בידיה נמצאים תיאוריהם וכתובותיהם של מרבית ההומוסקסואלים בארץ, והיא מקבלת דיווח שוטף על הנעשה בחברה זו. לפני שנים מספר ניסה אחד מחברי הכנסת לגשש בכיוון של העלאת הצעת-חוק שתוציא את ההומוסקסואליות מגדר עבירה פלילית, כפי שכבר נעשה במספר מדינות נאורות

כדנמרק, שבדיה והולנד. היה ברור מראש כי בגלל התנגדות המפלגות הדתיות וחברי הכנסת הדתיים ממפלגות אחרות, תיפול ההצעה. הרעיון נגנז."

כפי שאפשר לראות, הכתבה מתמקדת במעמד החוקי של ההומוסקסואלים. גם שער הגיליון צעק באותיות של קידוש לבנה "מחתרת על הטיילת" ותמונת השער הלקוחה כנראה מהטיילת בחוף תל-אביב הראתה 2–3 דמויות מטושטשות ברחוב לילי. הכתבה מ-1962 מדברת בגלוי על הוראת היועץ המשפטי חיים כהן, אותה הוראה שהוכחשה בקול רפה על ידי שר המשפטים ב-1965. הכתבה במגזין לא-ממסדי, אבל שהגיע לרבים, לא עוררה סערת רוחות. גם אם שחקנים פוליטיים בוודאי ידעו על הכתבה, כיוון שמדובר ב"העולם הזה", אפשר היה להעמיד פנים כאילו הדברים לא נכתבו מעולם. הכתבה מדברת במפורש על שר בממשלה. אזכור כזה היה אמור לחולל סערה תקשורתית, אבל לא איתרתי שום תגובה על אמירה זו. לפי עדויות אחרות, די ברור שמדובר בגיורא יוספטל, שהיה מקורב מאוד לבן-גוריון, ראש מחלקת הקליטה של הסוכנות בתקופת העלייה ההמונית (1947–1956), מזכ"ל המפלגה הדמוניסטית, מפא"י, כשהייתה בשיא כוחה (1956–1959), ח"כ (בכנסות ה-4 וה-5), שר העבודה (1960–1961) ושר השיכון והפיתוח (1961–1962). לולא נפטר בגיל 50 ממחלת לב, היה מן הסתם ממשיך לכהן בתפקידים בכירים אף יותר. יוספטל היה דמות מוכרת בקהילה ההומואית בתל-אביב, וכמה מרואיינים הכירו אותו אישית. אחד סיפר שהוא היה בין ה"מסתובבים" באתרי השיטוט; אחר טען שבגלל מעמדו הוא לא יכול היה לשוטט, אבל שהוא, המרואיין, היה עוזר לו למצוא פרטנרים מיניים. לפי אותו מרואיין, אם מישהו מהמעגל הפנימי של הקהילה היה נעצר על ידי המשטרה, היו מתקשרים ליוספטל, ויוספטל היה מרים טלפון לשר המשטרה ודואג לשחרר את העצור. אם עדויות אלו נכונות, הדבר מסביר את חוסר ההתרגשות מה"חשיפה" של "העולם הזה". האליטה הפוליטית והתקשורתית ידעה שליוספטל יש נטיות הומוסקסואליות. זה היה "סוד ידוע היטב" שהיה מוכר למי שהיה "בעניינים", דבר שלא מנע את המשך הצגתם של ההומואים כחריגים מעטים, מושחתים ומסוכנים או זקוקים לרחמים. נראה שלשבועון היה ידוע על ידוענים הומואים אחרים.

בהמשך הכתבה מדובר על כך שיש אמנים ועיתונאים רבים שהם הומואים, ונראה שזה לא פגע בקריירה שלהם. מרואיין אחד סיפר על סגן עורך באחד העיתונים המרכזיים שהיה הומו, ושאלו בבית הוא פגש בארוחת ערב את יצחק ולאחריה רבין. לדבריו, סגן העורך לא הסתיר את מיניותו, ולרבינים לא הייתה בעיה עם זה. לאחרונה התפרסמה גם העובדה שהמנצח והמלחין לאונרד ברנשטיין ניהל הרפתקאות אהבים עם בחורים ישראלים בביקוריו התכופים בארץ (כולל רומן עם הקריין והעיתונאי עזריה רפפורט), וזה לא הפך אותו לפרסונה נון גראטה – עוד הוכחה לסובלנות להומוסקסואליות בחוגי האליטות התרבותיות.⁹² בסוף הכתבה מושווה המצב בארץ למצב באנגליה. הכותב מזכיר את

92 אילת נגב "מאסטרו, בבקשה" ידיעות אחרונות – 7 ימים 6.10.2000, 19–17, 77. ראו גם [http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A2%D7%96%D7%A8%D7%99%D7%94_%D7%A8%D7%A4%D7%A8%D7%A9%D7%A8%D7%98](http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A2%D7%96%D7%A8%D7%99%D7%94_%D7%A8%D7%A4%D7%A4%D7%A8%D7%A9%D7%A8%D7%98). המשפט על הרומן בין המנצח לעזריה רפפורט הושמט בהמשך ואינו מופיע כעת (יולי 2014) בטקסט. ראו גם כתבה של יאיר טלמור מה-29.11.2005 בפורטל [gogay](http://gogay.co.il) יאיר טלמור "לנשק את ליאונרד ברנשטיין" GOGAY 29.11.2005, זמין ב- www.gogay.co.il/content/article.asp?id=3639. הרומן היה, כנראה, אף הוא "סוד ידוע" בקרב האליטה התל-אביבית. היו מפורסמים אחרים ש"ידועי ח"ן" ידעו על מינותם ועל קשריהם עם בני-מינם (ברוב המקרים מדובר בגברים) אך לציבור הרחב לא היה

השערוריות הרבות על רקע הומוסקסואלי שם ומוסיף ש"בארץ, כאשר מתגלים מקרים כאלה, משתיקים אותם מיד". הכותב מדגים ומספר: "לפני שנים מספר התגלה אחד ממנהיגי מפלגת פועלים מסויימת בחברתו של הוגה דעות מאותה מפלגה. השנים נראו במצב עדין בבית-ברל. הענין הושתק מיד וטושטש". "העולם הזה" אינו שובר את השתיקה, אולי כי לא היו לו הוכחות, ואולי כי הוא כיבד, במקרה הזה, את צנעת הפרט (ערך ש"העולם הזה" אינו מפורסם בו). אבל גם מידע זה מראה שידע על הומואים מפורסמים לא הביא לדחיקתם ולפסילתם.

אף שהכתבה מדברת על "מחתרת" ומזכירה את החוק ואת הענישה החמורה הצפויה לעבריינים, היא גם מציירת תמונה של לגליזציה דה-פאקטו של הומוסקסואליות (המזוהה עם יחסי מין אנאליים). אבל השבועון מבהיר כי "המשטרה מפקחת", ומספר שבידי המשטרה "תיאוריהם וכתובותיהם של מרבית ההומוסקסואלים בארץ, והיא מקבלת דיווח שוטף על הנעשה בחברה זו". לנוכח עמדות שליליות של ציבור גדול, ברור שפיקוח מעין זה היה דבר מרתיע ומאיים עבור מרבית ההומואים. בשנות ה-90, לאחר כמה מקרי רצח של הומואים בחיפה, התפרסמו טענות שהמשטרה עצרה אנשים המוכרים לה כהומואים אף שלא הייתה לה שום עדות שקשרה אותם למעשי הרצח. דובר אז על "רשימות ורודות" של הומואים, דבר שהמשטרה הכחישה. ב-1958, כאשר דקורטור בשם שיפטר נרצח בתל-אביב, המשטרה עצרה, כפי שהכתבה ב"העולם הזה" מספרת, עשרות אנשים לאחר שהתברר לה, כנראה, שהיו לנרצח קשרי מין עם גברים (אף שהוא היה נשוי והיו לו שני בנים), ונראה שלא היה צורך במידע שקשר אותם לרצח; די היה בכך שהם היו הומואים, ולכן אולי היה להם מידע על אנשים שהיו בקשר עם הקרבן.⁹³

לאחר ניתוח ה"מחתרת" והסבר המעמד המשפטי של ההומואים, השבועון עורך ניתוח סוציולוגי אולי חובבני אבל בהחלט מרשים בהתחשב בזמן. בין השאר, הכתבה ממיינת את ההומואים לקבוצות חברתיות שונות. יש קבוצה של "פעילים" ה"מופיעים בגלוי בחברה ההומוסקסואלית ובמסיבותיה", ויש את ה"מסתתרים", אלה "שאינם מעוניינים לתת פומבי לנטייתיהם ההומוסקסואליות, בעיקר מחשש למעמדם החברתי".⁹⁴ קבוצה שלישית היא ה"זמניים", ש"הם לרוב ביי-סקסואלים, כלומר דו-מיניים". הזהות הביסקסואלית התגבשה לאחר התמסדות החלוקה המינית להומואים ולהטרוסקסואלים, וזהו המאמר הראשון שבו מצאנו התייחסות לנושא. עוד אחת מקבוצות המשנה של ההומואים⁹⁵ המוזכרים במאמר היא אלו שחיים בזוגיות:

מושג על כך. גם הצייר יוסי שטרן היה מוכר לרבים כהומו, וחלק מהמרווינים סיפרו שהמפגש אתו עזר להם להבין את עצמם.

93 בדקתי את דיווחי העיתונות על הרצח שאירע בשבוע האחרון של אוגוסט 1958. אין אזכור מפורש למיניות בכתבות אבל ייתכן שיש רמיזות לכך. בדבר, ב-3.9.1958 כתוב: "כל הנחקרים, שמספרם הגיע עד כה ל-50, נמנים עם חוג ידידי ומכריו של המנוח, כיוון שהמשטרה משוכנעת ששיפטר קיים יחסים הדוקים עם רוצחו". מעצרים המוניים כאלו, ועוד בין ידידי הקרבן, אינם אופייניים, ונראה שאכן מדובר על מעצר של הומואים. ייתכן שקוראים "יודעי דבר" יכלו להסיק זאת מדיווחי העיתונים.

94 ה"מסתתרים" הם מי שהיום היינו מכנים "בארוך", אבל הביטוי הזה עדיין לא נוצר בשפה העברית.

95 אגב המילה "הומואים", מאמר זה הוא המאמר הראשון, לידיעתי, שבו נעשה שימוש בביטוי "הומו" כתחליף ל"הומוסקסואלי". לא הבחנתי במשמעויות שונות לשני הביטויים, ונראה שהכותב משתמש בהם לסירוגין לשם הגיוון. הריבוי שלו ל"הומו" איננו "הומואים" כמו היום; במקום זה המאמר משתמש בצורה "הומוס" לצורך ריבוי.

"הזוגות – גברים החיים ביחד. הקשר בין אלה אינו מיני בלבד, אלא הופך לקשר נפשי עמוק. אף אחד מבני הזוג לא יבגוד בחברו ולא יבוא במגע עם גבר אחר, כל זמן שהוא חי עם בן-זוגו. בין הסטודנטים באוניברסיטה העברית בירושלים מוכרים שבעה זוגות קבועים כאלה. כן מפורסם בירושלים זוג החי יחד זה עשרים שנה.

מעטים מבין הזוגות עוברים לחיות בדירה אחת. בדרך כלל הם נושאים במשותף בקיום המשפחה הגברית. אולם ישנם גם מקרים בהם מקיים אחד מבני הזוג את חברו."

עד כמה שזה יראה מוזר לקורא בן זמננו, אזכור כזה של זוגיות הוא מהפכני. כל השיח החוקי שנסקר לעיל עסק בביטול איסור פלילי על צורה מסוימת של מגע מיני. אף אחד לא דיבר על קצבאות שאירים, זכויות ביקור בבית חולים, ירושה של בן זוג ועשרות סוגיות נוספות הכרוכות בהשוואת מעמדם של בני זוג הומואים ולסביות עם בני זוג הטרוסקסואלים. אזכור קיומם של זוגות פותח את הפתח לשאלות חדשות, אף שכמובן גם הכותב הליברלי של כתבה זו אינו מעלה על הדעת, כנראה, שהומואים ולסביות זכאים גם להכרה בזוגיות שלהם.⁹⁶

הכתבה עוסקת בצדדים חברתיים נוספים כגון כאלו המקיימים קשרי מין עם גברים עבור כסף, הסלנג המיוחד של הומואים ומקומות המפגש בתל-אביב, בירושלים, בחיפה ובבאר-שבע. הכותב מצייר חיי קהילה תוססים ושמחים למדי ומזכיר מסיבות קבועות בימי שישי, והפעם יש התייחסות ל"פרוץ ידוע", רמז יותר מדויק לסטפן בראון מאשר "התעשיין העשיר" שהוזכר בכתבה על הלסביות. מדובר גם על מסיבות אצל "מי שהיה סגן אלוף בצה"ל וסולק בשנת 1954 כשנערך טיהור הצבא מהומו-סכסואלים". זה רמז ראשון ויחיד שמצאתי לפגיעה ממשית בקריירה של הומואים בשל נטייתם המינית, והוא סותר את הפתיחות שעליה דיברתי קודם בהקשר של השר, מנהיגי המפלגה, העיתונאים והאמנים ההומואים.

הכתב מדגיש שכל פלחי האוכלוסייה מיוצגים בקהילה: קיבוצניקים, חרדים, עולים מארצות ערב, מגיל 17 עד 70 ועוד. הוא גם מנסה להפריך את האמונה של "האדם הנורמלי" ש"את ההומו-סכסואלי ניתן לזהות בנקל" וטוען ש"הנחה זו היא מוטעת מיסודה. מספרם של ההומוס שניתן לזהותם בתור שכאלה לפי התנהגותם הנשית, גדרנותם המופרזת או תסרוקתם, הוא מועט יחסית". הוא מסביר שיש מעטים שתואמים את הסטראוטיפ של ההומו כ"מין אנדרוגינוס חירור פנים ובעל עור חלקלק, המתלבש במחלצות צבעוניות, צובע את ציפורניו ולפעמים אף משתמש באודם", אבל בפועל "רוב רובם של ההומוס מתנהגים, מתלבשים ונראים ככל האדם". הוא מפרט גם כיצד ההומואים פיתחו סימנים מיוחדים בכל ארץ לזהות אחד את השני ומצטט הומו ישראלי שאומר שבארץ "פשוט מסתכלים זה לזה בעיניים. כאשר תופשים את עיני האדם השני, מחייכים. אם הוא מבין את הרמז מתפתחת, בדרך כלל, שיחה. וזה הסימן".

שני המאמרים ב"העולם הזה", על לסביות במרץ 1960 ועל הומואים במרץ 1962, היו מאמרים מהפכניים. אני משתמש שוב בשם התואר הזה כדי להדגיש עד כמה שתי כתבות אלו חרגו מהטון של המאמרים בעיתונות הממסדית. המאמרים שנסקרו לעיל מ"דבר", "מעריב" ו"חרות", אולי דגלו בקו

96 אזכור של זוגיות חד-מינית עולה גם בכתבה על הלסביות שנתיים קודם, אם כי שם מדובר בחתונה של שתי נשים שנערכה בחו"ל.

ליברלי של ביטול הענישה הפלילית של הומואים, אבל הם ציירו את ההומואים ואת הלסביות כאנשים חולים, ש"כבר נענשו על ידי הטבע", שהם מוכי גורל. בכתבה הזו, כמו בכתבה על הלסביות, מודגשת הנורמליות של ההומואים; הם באים מכל שדרות האוכלוסייה, נראים כמו כולם, יודעים לבלות וליהנות, ואפילו חיים בזוגיות. בכתבה על הלסביות יש גם סיפור של לסבית אחת המסופר על ידה בגוף ראשון, ובגיליון שלאחר מכן גם סיפורה של מחברת "הדווקאים". בכתבה על ההומואים אין דובר הומו, למרות שברור שמי שכתב את הסיפור התמצא היטב בחיי ההומואים; אם הוא לא היה הומו בעצמו, אז הוא נעזר מקרוב בהומואים שהכירו היטב את הסצנה ההומואית בישראל. מבחינה זאת ההומו שדיבר בעילום שם אצל יגאל לב עדיין שומר על מעמדו כדובר ההומו הראשון ששומעים אותו באופן ישיר בעיתונות.⁹⁷

אבל כל זה קורה ב"העולם הזה", שבועון שאנשים "מכובדים" לא מודים שהם קוראים בו. אין ספק שחברי האליטות הפוליטיות והתרבותיות עיינו בשבועון, ומידע על שרים ועל מנהיגי מפלגות הומואיים בוודאי עבר מפה לאוזן בקרב חברי אליטות אלו. אבל מבחינת הציבור הרחב שלא קרא במגזין, עולמם של הלסביות ושל ההומואים נותר חתום ואפל כמו בכתבה של יגאל לב.

ד. סוף דבר

1. הצעות לביטול האיסור הפלילי

בכתבת "העולם הזה" מ-1962 הוזכר שהיה רעיון בקהילה ההומואית להציע את ביטול האיסור הפלילי על משכב זכר, אבל בגלל התנגדות חברי כנסת דתיים הרעיון נגנז מיד. הרעיון התגנב ככל זאת לדיונים בכנסת באמצעות עורכו של השבועון. ב-21.12.1965 וגם בדצמבר 1970 הכנסת דנה בתיקונים שונים לחוק הפלילי, וח"כ אורי אבנרי מסיעת "העולם הזה" – כוח חדש" הצר על כך שהתיקונים לא כללו את ביטול האיסור על יחסי מין בין גברים. שר המשפטים עונה לו ברוח תגובתו להצעה לסדר היום ב-1964.⁹⁸

העלאת הנושא בכנסת מקבילה לדיונים שיש באותה תקופה בבריטניה. אמנם רוב הכתבות בעיתונות הישראלית היו בשנות ה-50, בעקבות הקמת ועדת וולפנדן ב-1954 והגשת מסקנותיה שלוש שנים לאחר מכן, אבל המאבק בבריטניה הוכרע רק ב-1967.⁹⁹ גם בארצות רבות אחרות היה שינוי באותה תקופה. סעיף 175 בחוק הגרמני, שנשאר בתוקף גם בשתי הגרמניות לאחר מלחמת העולם

97 אלא אם מחשיבים את מכתבי הקוראים להעולם הזה; ב-21.3.1962 מופיעים 4 מכתבים של קוראים, אחד מהם חתום "הומו, ירושלים", ואחד אחר "סטודנט, חבר ה'מחתרת', ירושלים".

98 ב-23.12.1970 דיווחו העיתונים על דיון בקשר ליחסי מין עם קטינות; ח"כ אורי אבנרי ניצל את ההזדמנות בשביל להעלות את בעיית ההומוסקסואליזם, ושר המשפטים, י' ש' שפירא, אמר שהוא לא רואה סיבה מדוע החוק לא יבוטל. הדיווחים שאיתרתי הם מהעיתונים: למרחב, ידיעות אחרונות, הארץ.

99 Matt Cook, *Queer Conflicts: Love, Sex and War, 1914–1967*, in *A GAY HISTORY OF BRITAIN*, supra note 3, 145, 172–175.

השנייה, בוטל בגרמניה המזרחית רק ב-1957 ובמערבית ב-1969.¹⁰⁰ האיסור בוטל בקנדה ב-1969¹⁰¹ ובאוסטרליה ב-1971;¹⁰² פינלנד ונורבגיה הסירו אותו ב-1971 וב-1972, בהתאמה.¹⁰³ דיוויד פרנק ועמיתיו טוענים שרפורמות בחקיקה המינית משקפות התפתחויות בתרבות הפוליטית הגלובלית, שאינן קשורות בהכרח להתפתחויות מקומיות ולפעילות של תנועות הומו-לסביות. כמה מחוקקים ישראלים שאבו, כנראה, מתרבות גלובלית זו והתייחסו אליה במפורש, אבל נסיבות מקומיות עיכבו את שינוי החוק. עורך "העולם הזה", ח"כ אורי אבנרי, הוא הראשון המעלה הצעת חוק פרטית לבטל את האיסור הפלילי. כשבע שנים לאחר שנגנזה הצעת משרד המשפטים לבטל את החוק, ושבע שנים לאחר שהשופט חיים כהן מציע לכנסת לשקול את ביטולו, אבל רק ארבע שנים אחרי שהחוק בוטל בבריטניה, האפשרות של דה-קרימינליזציה של יחסי מין אנאליים מגיעה לכנסת. ההצעה נופלת ברוב די גדול, וחוזרת ועולה רק ב-1978, הפעם ביזמת 5 חברי כנסת ליברליים אחרים: שולמית אלוני, מרדכי וירשובסקי, מאיר פעיל, יוסי שריד ועקיבא נוף. גם הפעם ההצעה נופלת. על כל הדיונים הללו כתבתי במאמר קודם,¹⁰⁴ ולכן איני מפרט את הנימוקים בעד ונגד. באופן כללי דוברים משני הצדדים חוזרים על נימוקים שהופיעו בשיח כבר קודם, כולל התייחסות לכך שממילא החוק אינו נאכף (בדיונים מ-1971 והלאה, הוראת היועץ המשפטי ידועה ואינה מעוררת מחלוקת¹⁰⁵), שהאיסור בוטל כמעט בכל הארצות ה"נאורות", שמדובר בנטייה שאנשים אינם שולטים בה, ושהחוק גורם לסבל מיותר לאנשים שגם כך סובלים בשל נטייתם המינית. גם ב-1971 וגם ב-1978, הממשלה לא נקטה עמדה, וחברי הבית הציביעו לפי מצפונם. המצפון של רובם לא הוטרד, כנראה, מסבלם של ההומואים; 38 חברי כנסת הציביעו נגד ביטול החוק ב-1971 ו-67 לא נכחו בהצבעה; ב-1978 הציביעו נגד ו-74 לא השתתפו בהצבעה; רק 15 חברי כנסת ב-1971, ו-18 ב-1978, תמכו בביטול החוק. אמנם לא הרחבתי על ההתרחשויות בשנות ה-70, אולם ברצוני לשוב ולצטט בהרחבה את הפתיחה לדבריו של אורי אבנרי, כאשר הוא מעלה את הצעת החוק שלו לביטול האיסור הפלילי ב-1971. הוא קורא במליאה מכתב שנכתב על ידי צעיר שהתאבד, לאמו שגידלה אותו כבן יחיד לאחר שאביו נפטר בגיל צעיר.

- 100 Paul Johnson; en.wikipedia.org/wiki/Paragraph_175, לעיל ה"ש 23.
- 101 David John Frank, Steven A. Boucher & Bayliss Camp, *The Reform of Sodomy Laws from a World Society Perspective*, in *QUEER MOBILIZATIONS: LGBT ACTIVISTS CONFRONT THE LAW* 123 (Scott Barclay, Mary Bernstein & Anna-Maria Marshall eds., 2009).
- 102 Bunzl, לעיל ה"ש 43, בעמ' 213.
- 103 בשלוש המדינות הסקנדינביות הנוספות האיסור הוסר בין 1933 (דנמרק) ל-1944 (שבדיה). Rydström, לעיל ה"ש 43.
- 104 יונאי, לעיל ה"ש 82.
- 105 ב-1.1.1972 תוייקה הנחיית היועץ המשפטי הבאה: "הגשת כתיב-אישום בענין משכב זכר" הנחיות היועץ המשפטי לממשלה 50.049 (1972). בהנחיה נאמר: "בהתאם להנחיות היועץ המשפטי לממשלה קבעה ממשלת ישראל בפקודת קבע מס' 14.01.012 את הכללים הבאים לחקירת עברה עבירה של משכב זכר בניגוד לס' 152 לפקודת החוק הפלילי, 1936: 'תלונה על משכב זכר לא תיחקר – בשל חוסר ענין לציבור'". לאחר מכן מפורטים המקרים שבהם כן יש לחקור: עירוב של צעיר מתחת לגיל 18, מקום ציבורי, יחסי מרות או שימוש בכוח.

"מאז גיל 16 ידעתי שאני שונה מכל הנערים בגילי. ניסיתי להסתיר זאת מכל העולם, וגם ממך, אמא. אבל חיי הפכו לגיהנום. בכל רגע פחדתי שיגלו את הסוד שלי, שיזרקו אותי מבית-הספר, שיגרמו בושה גם לי וגם לך. לכן ברחתי מהחברה, והייתי בודד. ניסיתי ללחום נגד הנטייה שלי. באמת ניסיתי. העמדת פנים ויצאתי עם בנות, אבל זה היה עינוי בשבילי. בסוף התחילו להתלחש מאחורי גבי. האסון הכי גדול היה כשלא קיבלו אותי לצה"ל. זה היה כאילו הדביקו אותי לקין למצחי. בכל מקום שאלו אותי מדוע אני לא חייל. הייתי צריך להמציא שקרים. [...] לא ידעתי מה זה אושר, עד שפגשתי את דויד. אהבתי אותו מהרגע הראשון, וזאת הייתה אהבה אמיתית. אמרתי לך שאנו סתם חברים, אבל חיינו יחד. כשדויד עזב אותי, זה היה בשבילי מכה נוראה. התחלתי לחפש חברים ברחוב, על שפת הים ובמקומות כאלו. שלשום התנפלו עלי שם, היכו אותי וגנבו את הכסף שלי. מה יכולתי לעשות? לא הלכתי למשטרה, מפני שלפי החוק אני פושע. פחדתי ממה שיגלו בחקירה. נמאס לי הכל. אני לא יודע מה פשעתי, ולמה מגיע לי עונש. אף פעם לא עשיתי שום רע לאיש. אבל אני מרגיש כאילו אני פושע, שאני צריך כל הזמן לברוח ולהתחבא, אפילו ממך. אני לא מאשים אף אחד. אני פשוט לא יכול יותר. אמא, תסלחי לי".

מכתב זה מחזיר אותנו לדברים שמרואיינים רבים במחקרי אמרו, תחושת העלבון של איציק כאשר "חסיד אומות העולם" שבא להצילו מהבריונים שמע שהוא הומו ואמר "אה" והלך, התחושה של שמואל "שהוא מחוץ לחוק" ודברים דומים שאמרו גם אחרים. אורי אבנרי מנסה לעורר את רחמי חברי הכנסת, אבל התגובות הרשומות בדברי הכנסת הם של זלזול ובוז. "אין לחברי הכנסת דאגות אחרות – רק לטפל בחוק הזה", שואל ח"כ מרדכי סורקיס בתמיהה, "יש לנו עניינים רציניים הרבה יותר". כאשר סורקיס מזכיר את הסכנה הצפויה לחיילים ה"שומרים על קיומנו, עתידנו וביטחוננו" מביטול החוק, אבנרי עונה שחלק מחיילים אלו הם בין הנפגעים מחוק זה, כלומר הם הומואים, וזוכה מיד לטענה ש"זוהי עלילה על הנוער" (ח"כ מנחם ידיד מגח"ל). אבנרי מסיים בקריאה נרגשת: "הלוואי והייתי מוכשר יותר בתורת הרטוריקה. אני מרגיש שנפלה עלי [...] אחריות כבדה לגורלם של רבים וטובים". רטוריקה לא הייתה אף פעם הצד החלש של אורי אבנרי, אבל במרחב התרבותי של ישראל של 1971 רטוריקה לא הספיקה. חברי הכנסת עוד לא היו יכולים להפנים את הטענות של אבנרי. דניאל בלוך, כתב "דבר", מגיב על ההצבעה (דבר, 6.6.1971). הוא מבין את חברי הכנסת הדתיים אבל –

"מוזרה מאוד התנגדותם של רבים מחברי הסיעות החילוניות, לאחר ששר המשפטים וחשובי המשפטנים בכנסת תמכו בהצעת אבנרי. מוזרה מאוד היא הנמקתו של ח"כ מרדכי סורקיס [...] כל הנימוקים שהשמיעו לא היו קשורים לעניין, והיו מנוגדים לכל הנסיון המדעי בנושא. ניכר היה בדבריו שלא למד את הנושא ואף לא רצה ללמדו... לאחר הדיון אמר שר המשפטים במסדרון הכנסת, כי הוא בטוח שלא ירחק היום וחוק זה יימחק מספר החוקים. אין לי ספק שצודק שר המשפטים בהערכתו. כיוון שבהצבעה

נכחו לא יותר מ-50 חברי כנסת, ורק המתנגדים להצעה נתגייסו בהמוניהם, אפשר להניח כי בנוכחות רבה יותר היו התוצאות שונות".¹⁰⁶

למרות הטענות של אבנרי, בלוך ואחרים, ההומופוביה אינה נחלת ציבורים דתים, ושוורשיה אינם נטועים באיסורים הדתיים. זה גם אינו נכון שאיסורים פליליים דומים בוטלו בכל ה"ארצות הנאורות", כלומר בדמוקרטיה המערבית. צריך להזכיר כי בניגוד לרוב ארצות אירופה המערבית, בעולם האנגלו-סקסי נמשכו מאבקים לביטול החוק לאורך כל שנות ה-70, ה-80 וה-90. במדינות השונות באוסטרליה החוק האוסר יחסי מין אנאליים בוטל בהדרגה רק בין 1973 ל-1997, ובניו-זילנד בוטל החוק רק ב-1986.¹⁰⁷ בדרום אפריקה האיסור על יחסי מין אנאליים בוטל בפסיקה של בית המשפט החוקתי ב-1998 בעקבות אימוץ החוקה החדשה ב-1996.¹⁰⁸ דווקא ארצות-הברית, המשמשת במקרים רבים מודל למדינה השומרת על זכויות אזרח ואדם, פיגרה אחרי רוב הדמוקרטיה הליברליות בביטול איסור יחסי המין אנאליים בין גברים. ב-1962 הייתה אילינוי החלוצה במחיקת איסור זה, אבל עבר עוד כמעט עשור עד שמדינות נוספות הלכו בעקבותיה (בדרך כלל במעשה חקיקה אבל בחלק מהמדינות בפסיקה של בתי משפט). הפסיקה בפרשת *Bowers v. Hardwick*,¹⁰⁹ שבה בית המשפט העליון של ארצות הברית אישר ברוב של חמישה מול ארבעה את החוקתיות של איסור יחסי המין בין גברים (ופסל התערבות של המדינה ביחסי מין אנאליים או אורליים בין גבר לאישה), נגדה את הזרם הגלובלי שעליו מדברים דיוויד פרנק ועמיתיו.¹¹⁰ למרות פסיקה זו, מספר בתי משפט ברמת המדינות קיבלו את הטענה שהתערבות ביחסים אינטימיים של פרטים סותרת את החוקות של אותן מדינות ומגמת הדה-קרימינליזציה בארצות-הברית המשיכה.¹¹¹ רק ב-2003 קבע בית המשפט העליון הפדרלי בפרשת *Lawrence v. Texas* שאיסור יחסי מין בין גברים אינו חוקתי.¹¹² ערב הפסיקה היה עדיין קיים איסור יחסי מין אנאליים בכרבע ממדינות ארצות-הברית.

- 106 גם נתן ברון (ידיעות אחרונות, 4.6.1971) ואמנון רובינשטיין (הארץ, 9.6.1971) ביקרו את החלטת הכנסת. אפילו מאמר המערכת של דבר קבע ש"קשה לקבל את נימוקי השוללים החילוניים", משבח את היחס הליברלי של היועץ המשפטי, ומביע תקווה "כי במוקדם או במאוחר יימצא רוב בכנסת לביטול החוק, אשר ממילא כמעט שאינו מופעל" (דבר 3.6.1971).
- 107 Thomas B. Stoddard, *Bleeding Heart: Reflections on Using the Law to Make Social Change*, 72 N.Y.U. L. Rev. 967, 969 (1997).
- 108 Heidi Joy Schmid, *Decriminalization of Sodomy under South Africa's 1996 Constitution: Implications for South African and U.S. Law*, 8 CARDOZO J. INT'L & COMP. L. 163 (2000).
- 109 *Bowers v. Hardwick*, 478 U.S. 186, 106 S. Ct. 2841, 92 L. Ed. 2d 140 (1986).
- 110 Frank, לעיל ה"ש 101.
- 111 Melinda D. Kane, *Timing Matters: Shifts in the Causal Determinants of Sodomy Law Decriminalization, 1961–1998*, 54 SOC. PROBS. 211 (2007); PATRICIA A. CAIN, RAINBOW RIGHTS: THE ROLE OF LAWYERS AND COURTS IN THE LESBIAN AND GAY CIVIL RIGHTS MOVEMENT ch. 6–8 (2000); en.wikipedia.org/wiki/Sodomy_laws_in_the_United_States#State.2C_territorial.2C_and_local_laws_prior_to_2003.
- 112 *Lawrence v. Texas*, 539 U.S. 558, 123 S. Ct. 2472, 156 L. Ed. 2d 508 (2003). על המאבק להכרה ולשוויון זכויות של ההומואים והלסביות ראו LINDA HIRSHMAN, VICTORY: THE TRIUMPHANT GAY REVOLUTION – HOW A DESPISED MINORITY PUSHED BACK, BEAT DEATH, FOUND LOVE, AND CHANGED AMERICA FOR EVERYONE 266 (2012).

בהמשך שנות ה-70 סוגיית ביטול החוק היא כבר חלק מהשיח הציבורי בארץ. ב-23.6.1970 הופיעה ב"דבר" מאמר של יעקב אורנשטיין נגד הדיון על חופש מיני בתכנית "בומרנג", אחת מתוכניות הטוק־שאו הראשונות בארץ. המאמר מתנגד לדרישה לקבל הומואים בחברה, וזוכה כעבור שישה ימים לתשובה של ד"ר עמוס שפירא, מרצה צעיר במשפטים באוניברסיטת תל-אביב, שחוזר על הנימוקים התומכים בכך, שבהם נתקלנו קודם. ב-17.12.1970 כותב שפירא מאמר ביזמתו, שוב ב"דבר", ומסביר יותר בהרחבה מדוע יש לבטל את החוק. כבר אין מדובר בדיווחים מלונדון; הדיון נמצא כאן, וכידוע הוא אף התעצם בהמשך אולם תקופה זו היא מחוץ לתחום המחקר המוצג בפרק זה. ב-29.7.1980 הניחה הממשלה על שולחן הכנסת את תיקון מס' 14 לחוק העונשין, ובו שינוי מקיף בנושא עבריינות מין "בראיה מותאמת למציאות ימינו ומתוך התייחסות לדגמי חקיקה שנתחדשו בארצות העולם המערבי".¹¹³ כמה מהחידושים שהובלטו בדברי ההסבר להצעת החוק היו הקביעה שלבעל אין זכות לאנוס את אשתו, החמרה בעונשים, הגבלה על פרסום שמות נפגעים וחשודים ועוד. בדברי ההסבר אין אזכור של האיסור הפלילי על יחסים אנאליים, אבל במקום סעיף 351 המקורי, עם הנוסח המבדיל בין מי ש"שוכב עם אדם שלא כדרך הטבע" לבין מי שמרשה שישכבו עמו ומי שמסכימה שישכבו עמה, והסעיף על "שוכב עם בהמה", מופיע משפט קצר אחד: "גברים השוכבים זה עם זה דינם – מאסר שנה". נוסח זה מוציא מהאיסור החוקי יחסים אנאליים בין גבר לאישה ומקצר את העונש על יחסי מין בין גברים לשנה; גם משכב בהמה יצא מהאיסור. בהסבר סעיף זה נאמר ש"השאלה אם יש בימינו מקום להתערבות החוק הפלילי לגבי מעשים הנעשים בתחום המיני בין בגירים מרצון ובצנעה היא שאלה שנויה במחלוקת", אבל התיקון המוצע, כך נאמר בהסבר, אינו משנה את המצב; הוא רק מפחית מהעונש. "הארץ" דיווח על הפחתת העונש כעובדה (29.7.1980), אבל הצעת החוק לא נדונה כלל בכנסת. ב-30.7.1980 ההצעה מגיעה לקריאה ראשונה. יו"ר הכנסת י' ברמן מודיע ששר המשפטים יציג את ההצעה ואחר כך לא יהיה דיון ולא תהיה הצבעה. שמואל תמיר, שר המשפטים מוותר, וזה כל מה שאנו יודעים מדברי הכנסת על גלגולו של תיקון זה.¹¹⁴

סקירה קצרה זו של יזמות לביטול האיסור על יחסי מין אנאליים לא תהיה שלמה אם לא נשוב ונזכיר, שב-1975 הוקם הארגון הראשון של הומואים ולסביות בישראל, האגודה לשמירת זכויות הפרט. הארגון התלבט בעשור הראשון לקיומו בין מטרה חברתית של סיפוק מסגרת פעילות כגון טיולים, ציון חגים וקבלות שבת לבין פעילות פוליטית לשמירה ולקידום זכויותיהם של לסביות והומואים. היו רבים שחשבו שאין סיכוי לשנות את המעמד החוקי והציבורי של המיעוטים המיניים, וחשבו שעדיף להתרכז בפעילויות פנים-קהילתיות. נימוק חוזר היה "don't rock the boat". תחושתם הייתה שמעמד ההומואים שברירי ותלוי בחסד של היועץ המשפטי. ניסיון לבטל את החוק, הם חששו, עלול להוביל לביטול הנחיית היועץ המנוגדת לרוח החוק, כפי שאפשר לראות מההתגוננות של שר

113 הצעת חוק לתיקון חוק העונשין (תיקון מס' 14), התש"ם-1980, ה"ח 1476.

114 ד"כ ל"ו, 4341 (התש"ם). בראיון שקיימתי עם שולמית אלוני (דצמבר 1997), שהייתה אז ח"כ מטעם ר"צ, היא מספרת שהיא עמדה בראש ועדת משנה משותפת לוועדת הפנים ולוועדת חוקה, חוק ומשפט בנושא של עברות מיניות, ושהם הכינו את התיקון. היא טוענת שהתיקון נכשל עקב התפטרותו של שמואל תמיר מתיק המשפטים וכניסתו של משה נסים לתפקיד. נסים, בנו של הראשון לציון הרב יצחק נסים, היה לדבריה שמרני מאוד, ולכן הוא הכשיל את התיקון. החילופין נעשו באוגוסט 1980, והדחייה בכנסת אולי הייתה קשורה למהלכים הקואליציוניים שהביאו לחילופין אלו.

המשפטים ב-1965¹¹⁵. אחרים מנגד שאבו עידוד ממאבקים בחו"ל – רבים מהם היו ילידי חו"ל בעצמם – ורצו לפעול פוליטית.

ב-1976 נפגשו נציגי האגודה עם היועץ המשפטי דאז, אהרן ברק, וניסו לשכנעו בנחיצות שינוי מעמד המשפטי של ההומואים והלסביות בישראל. הם נפגשו גם עם בעלי תפקידים אחרים, כולל קציני משטרה שלהם הם סיפרו על התנכלויות של שוטרים ושל אחרים להומואים.¹¹⁶ ב-1983 הוציאה האגודה חוברת המוכרת כ"החברת הכחולה" על שם צבעה. החוברת ריכזה מידע על זכויות הומואים במדינות שונות, על עמדות של פסיכולוגים להומוסקסואליות ועוד. החוברת נשלחה לכל 120 חברי הכנסת כדי לדרבן אותם לשנות את האיסור שגם הפעילים הבינו כ"איסור על הומוסקסואליזם". כל עוד קיים האיסור בחוק הפלילי, ההומוסקסואלים עבריינים הם, ואחת היא אם הם מובאים לדין על מעשיהם אם לאו. [...] האם יפסוק בית הדין לעבודה, למשל, לטובתו של עובד, שפוטר עקב נטיותיו ההומוסקסואליות, והאם יזכה אותו עובד להגנת האיגוד המקצועי שלו?¹¹⁷

הניסיונות החוזרים והנשנים הן של משרד המשפטים והן של חברי כנסת מסוימים לבטל את החוק – שאמנם לא נעשה מאמץ לאכפו, אבל שהשאיר את ההומואים בחזקת פושעים שאינם ראויים להגנה מעידים שהיו רבים שהוטרדו מקיום חוק שכבר נחשב לא צודק. אבל הכישלונות מעידים שגם לכוחות שהתנגדו, בעיקר למפלגות הדתיות, היה חשוב מאוד שלא לתת לגיטימציה ליחסי מין בין גברים על ידי ביטול החוק. אבל יותר חשוב, כישלונות אלו העידו שגם לרוב הציבור היהודי החילוני הנושא לא היה מספיק חשוב, או שחלקים נרחבים דיים של הציבור היו שותפים לתפיסה שהומואים אינם ראויים להגנה.¹¹⁸

2. ביטול החקיקה נגד מין אנאלי

ביוני 1988 אושרה בכנסת בקריאה שנייה ושלישית רפורמה מקיפה בחוקים הפליליים הקשורים לעברות מיניות.¹¹⁹ הנוסח החדש שאושר לא כלל את האיסור על יחסי המין שלא כדרך הטבע. בניגוד לדין בהצעות החוק המפורשות שהוקדשו לנושא זה בלבד ושלא צלחו את מליאת הכנסת (ב-1971

115 יונאי, לעיל ה"ש 82; דיאנה לוצאטו אופיה של התארגנות וולונטרית: הומוסקסואלים בישראל (עבודת גמר לתואר מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב, 1984).

116 על מפגשים אלו דווח באספה הכללית הראשונה של האגודה, ראו עלון האגודה מס' 5 מפברואר 1976, עמ' 3, www.glb.org.il/he/history/articles.php?articleID=905.

117 הצילום שבידיי אינו כולל כותרת, ולא ברור לי אם בכלל הייתה כותרת לחיבור. בשיחות שלי עם ותיקי הקהילה ההומואית היא כונתה פשוט "החברת הכחולה". הציטוט לקוח מעמוד 2.

118 על המשמעות של קיום חוק גם אם הוא לא נאכף ניתן ללמוד גם מהתנגדותם של מחוקקים שמרניים בארצות-הברית למחוק חוקים נגד סדומיות גם לאחר קביעת בית המשפט העליון של ארצות-הברית שחוקים כאלו אינם חוקתיים. באפריל 2014, למשל, הצעה לביטול האיסור בלואיזיאנה נפלה ברוב עצום של 76 מול 27; ראו http://www.nola.com/politics/index.ssf/2014/04/post_558.html.

119 אני מדבר על קריאה שנייה ושלישית, כי בדיון בקריאה ראשונה, כמו בדיונים שאחר כך, לא הוזכר הנושא של יחסי מין אנאליים. הסעיף פשוט "נפל" במסגרת הדיון בוועדה והביטול הפך לעובדה בלי שהנושא נדון במליאה. אורנה אליגון-דר מספרת שבקריאה ראשונה על הרפורמה, תיקון 22 לחוק העונשין, ח"כ וירשובסקי הביע צער על כך שהתיקון אינו כולל את ביטול מה שהוא כינה "העבירה הפלילית של הומוסקסואליזם". ראו אורנה אליגון-דר "הערכים והנורמות בבסיס האיסורים על עבירות המין בישראל – מבט לעבר והצעות לעתיד" (בכתיבה, 2015).

וב-1978), הפעם לא כלל הדיון מעל במת הכנסת התייחסות לנושא זה, והדוברים התמקדו בסעיפים החשובים האחרים של הרפורמה. זה היה ספק תרגיל להרדים את ערנות המפלגות הדתיות שהתנגדו לביטול החוק או, יותר סביר, הסכמה שבשתיקה לבטל חוק שלא נאכף ממילא בלי להבליט את הביטול, הבלטה שחברי הכנסת הדתיים חששו שתיתן הכרה רשמית להתנהגות שנתפסה בעיניהם פסולה. מכל מקום, ביטול האיסור הפלילי חשמל את הקהילה הקטנה של פעילים חברתיים שהתרכזה אז סביב האגודה לשמירת זכויות הפרט ודחף אותם, לפי עדותם, לפעילות נוספת בדרך לקידום זכויותיהם של הומואים ולסביות, ובהמשך גם של קבוצות אחרות של אנשים בעלי מיניות לא-נורמטיבית.¹²⁰ זו הייתה ללא ספק נקודת מפנה בהיסטוריה של ההומואים ושל כל המיעוטים המיניים בישראל, אבל זה לא היה סוף המאבק; אדרבה, זה היה קרש קפיצה להמשך המאבק על אזרחות מלאה בחברה הישראלית.

ה. עוד אחרית דבר: הומואים אומללים?

העדויות שהובאו לעיל מהראיונות עם הומואים ותיקים ומעיתונים בעשורים הראשונים של המדינה מציינות תמונה עגומה מאוד של חיי ההומואים. החשש מפיתורין, מסחיטה, מהשלכה מדירה שכורה, מאלימות בגנים, מהטרדה משטרית, מהעמדה למשפט – כל אלה היו סכנות כבדות ומפחידות. פרט לכך הייתה הסטיגמה הנוראית להיות הומו. גם מליצי היושר שנימקו מדוע יש לבטל את החוק האוסר מין "שלא כדרך הטבע", דיברו על "תופעה מכוערת ובלתי נעימה", על מעשים "מבחילים ומעוררים שאט-נפש", על אקטים "מאוסים מבחינה אסתטית או מוסרית", על "התנהגות הומוסקסואלית מבחילה" ועל "האנשים המסכנים האלה".

האם באמת חייהם של ההומואים היו כה אומללים. נושא זה העסיק אותי רבות במחקר, והתשובה היא מורכבת. אף שאין זה נושא הפרק, צריך לאזן את התמונה ולספר בקיצור על מצאים אחרים שמראים שגם בצל האיסור הפלילי היו הומואים שמצאו דרכים לחיות חיים מהנים ומוצלחים. בין 23 המרואיינים שלי, היה מספר קטן של מרואיינים שחיו בחשש מתמיד, שכמעט לא נפגשו עם הומואים אחרים, ושבוזמן הריאיון הביעו תחושת החמצה טרגית. סיפור ההתאבדות של הצעיר שכויס בגן העצמאות הוא ללא ספק סיפור כזה, והוא לא יחיד. הומוסקסואליות היא אחד הגורמים הראשיים להתאבדות בני נוער בישראל ובארצות רבות אחרות.¹²¹ אף שמדובר במספר קטן של מרואיינים, ייתכן שבאוכלוסייה כולה מספרם היה גדול יותר. בשל חייהם בחושך ובשל החשש שלהם מחשיפה, הם היו מנותקים מאנשי הקשר שלי ולא התנדבו להתראיין גם אם שמעו על המחקר.

אבל היו גם הומואים שונים, שידעו להפריד בין חיים "סטרייטים" מספקים ומאושרים לבין סיפוק הרעב המיני שלהם לקשר עם גברים מדי פעם. הקיבוצניק שראה בהומוסקסואליות "יבלת" הוא דוגמא

120 סיפור המהלך החקיקתי הזה מסופר אצל יונאי, לעיל ה"ש 82. מאמר זה גם מתאר את היוזמה המאורגנת של פעילות ופעילים לסביות והומואים להוסיף, בעקבות תיקון החוק הפלילי, את הנטייה המינית כקטגוריה הראויה להגנה בחוק לשוויון הזדמנויות בתעסוקה.

121 שרון גיל ניסיון התאבדות כנקודת מפנה בחייהם של מתבגרים הומוסקסואלים (עבודת גמר לתואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה – ביה"ס לעבודה סוציאלית, 1997).

טובה: הוא מספר על חיי זוגיות ואבהות טובים, סיפוק בעבודה וממעמדו בקיבוץ, ופעם בחצי שנה הוא היה נוסע לתל אביב ומספק את הצורך של "היבלת". גם משה, מרואיין שנותר רווק ושמר על מעלליו המיניים הלא-מעטים בסוד מהוריו ומחבריו הקרובים הסטרייטים, הוא דוגמה למישהו שחי בשני עולמות בהצלחה רבה. כמובן, הומואים אלו חיו בסכנה שהסוד יחשף, וייתכן שהיו כאלה שחייהם נהרסו בעקבות חשיפה של עולמם ההומואי, אבל בסך הכול הם הצליחו לנהל חיים מספקים ומאושרים.¹²² אבל מה שמעניין לא פחות זה שהיו גם הומואים רבים ש"יצאו מהארון" – לא במובן שהם סיפרו למישהו שהם "הומוסקסואלים"; זו הייתה הצהרה כמעט בלתי-נתפסת אז. אבל הם נתנו לסובבים אותם לדעת שהם "כאלו". פעולה פשוטה כמו הוצאת המיטה מהחדר השני והסבתו לסלון, למשל, הבהירה לכל המבקרים, לרבות בני משפחה קרובים, ששני דיירי הבית אינם רק שותפים לדירה (דבר שהיה נפוץ מאוד בעבר), אלא שותפים לחיים.¹²³ במושגים של שנות ה-60 זאת הייתה מחווה דרמטית לא פחות מציאה מהארון כיום. מרואיינים רבים סיפרו שבני משפחותיהם וחבריהם הבינו שהם הומואים, וזה לא פגע בחייהם. הם היו מגיעים עם בני זוג לאירועים משפחתיים ומציגים את בן הזוג כ"בן-דוד", אבל כולם ידעו במה מדובר. פירוש הדבר שלמרות הדברים הנוראיים שנכתבו על ההומואים בעיתונים, ולמרות מצבם החוקי, היו הטרנסקסואלים רבים שקיבלו הומואים כבני משפחה וכחברים בלי להתרגש יותר מדי. בין המרואיינים שלי כמחצית ויותר היו בקבוצה הזו. אולם אין ספק שזה לא משקף את שיעור הקבוצה הזו בקרב הגברים הנמשכים לגברים, שהיה נמוך בהרבה. שיעור זה משקף את הקושי שלי להגיע ל"רוב הדומם" של ההומואים שחיו בשנות ה-50, ה-60 וה-70, שהתחננו, נסגרו בארון, וקשה לדעת מה הם חשבו אז והיום. רוב המרואיינים שלי היו פעילים בקהילה המחתרנית של ההומואים, קהילה שקיימה חיים תוססים, מסיבות, פגישות חברתיות באזורי השיטוט, והם גם שימשו אוזן קשבת להומואים הרבים בארון בגיחות שלהם לאזורי המפגש.¹²⁴

שתי הכתבות ב"העולם הזה", וגם "הדווקאים" של רינה בן-מנחם חושפים את הצד העליון יותר של חיי ההומואים והלסביות בשנות ה-60. פרסומים אלו הגיעו רק למעטים. השליטה של מוסדות המדינה ושל המפלגות השונות בייצור הידע והפצתו הקשו על פרסום ספר כמו "הדווקאים", ו"העולם הזה" סבל מסיטיגמה שהרתיעה קוראים רבים. אבל גם בלי לקרוא את הספר ואת השבועון, אנשים רבים הכירו הומואים ולסביות וסירבו לראות בהם משהו פסול, אקזוטי או מסכן. מסתבר שלצד השיח הפומבי המצייר את ההומואים כחוטאים או כחולים, כמושחתים או כראויים לרחמים, היה גם שיח חבוי הרבה יותר לא רק של הומואים, אלא גם של סטרייטים רבים, שקיבלו את נוכחות ההומואים כטבעית ואפילו אפשרו להם להגיע לתפקידים בכירים ומכובדים. הקיום המקביל של שני שיחים אלו מחייב מאמר נפרד, אבל צריך לזכור עובדה זו כאשר דנים בשיח על ההומוסקסואליות בכלל ועל האיסור הפלילי בפרט. האם אלו שכתבו על "ההתנהגות המבחילה" או על "דבר דוחה, בלתי-מובן

Amit Kama, *An Unrelenting Mental Press: Israeli Gay Men's Ontological Duality and Its Discontent*, 13 J. MEN'S STUD. 169 (2005)

123 יובל יונאי ורויטל מיתקי "ההיסטוריה הבלתי-נראית של הלסביות וההומואים בישראל" (הרצאה במסגרת הקונגרס העולמי למדעי היהדות, ירושלים, אוגוסט 2001).

124 CHARLES KAISER, *THE GAY METROPOLIS: 1940-1996* (1997); DANA ROSENFELD, *THE CHANGING OF THE GUARD: LESBIAN AND GAY ELDERS, IDENTITY, AND SOCIAL CHANGE* (2003).

ומכוער" ידעו שאחד העורכים הראשיים בעיתון שלהם או בעיתון מתחרה מכובד או ששר בממשלה, הם חברים בקבוצה המואשמת בהתנהגות זו? האם אלו שכתבו בזכות ביטול החוק, באנגליה או בישראל, הכירו הומואים ונימקו את תמיכתם בביטול החוק ב"חרפה" הכרוכה בהומוסקסואליות באמת חשבו שזו חרפה, או שהם הרגישו מאולצים להתבטא כך בשל כללי השיח שהיה מקובל אז? האם העובדה שיגאל לב נותן, סוף סוף, פתחון פה להומו, וזה מדבר על חיים "ללא תקווה מאל ומאדם", היא שיקוף של האופן שבו רוב ההומואים חשבו, או שהשיח הכתיב גם לאוהדי המאבק את האופן שבו צריך להציג הומואים לציבור הרחב כאומללים וכמסכנים?¹²⁵ על שאלות אלו המחקר ההיסטורי עדיין צריך לענות.

1. סיכום

פרק זה ביקש להבהיר כמה נקודות מרכזיות בקשר למעמד המשפטי של ההומואים הישראלים בעשורים ה"פרה-היסטוריים" שטרם הקמת הקהילה ההומו-לסבית עם ארגון ואמצעים לשמירת הזיכרון הקהילתי. הפרק החל בסקירת המצב החוקי והדגיש שבאזור שבו אנו חיים החקיקה האוסרת על גברים לקיים יחסי מין היא מורשת שהובאה למזרח התיכון על ידי ה"נאורות" האנגלית שביטלה את התיקונים שחידשו העותמאנים "הפרימיטיביים". בניגוד לתפיסה הרווחת בציבור, אשר גם הנחתה חלק ניכר מהמחקר האקדמי עד כה, הנאורות של המערב היא זו שיצרה את ההומואים המודרניים כישויות בעלות קיום נפרד, והיא זו שיצרה את ההומופוביה החריפה והקטלנית שהפכה התנהגות "לא מכובדת" אבל נסבלת בעבר לסימן לאישיות "מבחילה ומעוררת שאט נפש" בהווה. ההומופוביה הזו לא הייתה המשך טבעי של היסטוריה בת מאות ואלפי שנים, כפי שהיא מוצגת לעתים קרובות, אלא תוצר של המודרנה שיצרה את ההומופוביה תוך כדי זה שיצרה את ההומואים.¹²⁶ כל זה, טענתי, קורה בישראל לא במאה ה-19, ואפילו לא בתקופה המנדטורית; מדובר בתהליך שהתרחש רק בסוף שנות ה-50 ובמהלך שנות ה-60 בישראל בעקבות התרחשותו במערב לא הרבה קודם לכן.

למשך שניים-שלושה עשורים הומואים היו ה"הומו סאקר" האולטימטיבי, אנשים שאמנם אינם מוענשים על ידי חוק המדינה אך גם אינם נהנים מרשת ההגנה של החוק; אנשים שמותר לפגוע בהם ללא סנקציות.¹²⁷ שופטים, פרשנים משפטיים, פוליטיקאים ועיתונאים השתבחו בכך שהחוק המשיך 10 שנות מאסר על התנהגות מינית רצונית בין פרטים בוגרים לא הופעל (בדרך כלל) וראו בכך סימן לנאורות של החברה הישראלית. הם לא הבינו, ולא רצו להבין, שעצם קיום החוק הפך את ההומואים "לחיות נרדפות הנסות משוטה המצליף של החברה" (כדברי ההומו האלמוני בכתבה של יגאל לב),

125 ניתוח של ייצוגי ההומואים בקולנוע האמריקאי מגלה שלאחר תקופה ארוכה באמצע המאה ה-20 שבה לא הוצגו הומואים בכלל, הייתה תקופה שבה הוצגו גיבורים הומואים אומללים, שפעמים רבות "נדרונו למוות" בעלילה הקולנועית. ראו VITO RUSSO, THE CELLULOID CLOSET: HOMOSEXUALITY IN THE MOVIES (Rev. ed, 1987).

126 וגם את הלסבופוביה, הביפוביה והטרנספוביה בעקבות זה, אבל בפרק זה התמקדתי בהומופוביה בשל החוק שכוון ספציפית נגד הומואים.

127 המונח "הומו סאקר" רומז, כמוכח, לספרו של ג'ורג'יו אגמבן: GIORGIO AGAMBEN, HOMO SACER: SOVEREIGN POWER AND BARE LIFE (Daniel Heller-Roazen trns., 1998).

ולא רק בשל קיום יחסי מין אסורים, אלא אפילו בשל הפנטזיה של מגע עם גבר, או אפילו בשל משיכה רגשית ואהבה אפלטונית לגבר.

ההומואים, כך ראינו, חשו "מחוץ לחוק" וראו במשטרה כוח מאיים ולא כוח מגן. הם לא ידעו שיש הנחיות לא להעמיד אותם לדין, כי אף אחד לא סיפר להם שיש הנחיות כאלו, וכאשר עיתונאי הדליף את עובדת קיומן, השלטון מיד טשטש עובדה זאת כדי לא להרגיז את השותפים הדתיים לקואליציה. האלימות היא משהו שההומואים למדו לחיות אתו, לפתח טקטיקות להתחמק ממנו, אבל לא תמיד הצליחו (נקודה שאף היא עוד לא נחקרה מספיק). "אף פעם לא עשיתי שום רע לאיש. אבל אני מרגיש כאילו אני פושע, שאני צריך כל הזמן לברוח ולהתחבא, אפילו ממך", כותב הצעיר שהתאבד לאמו, ונציגי העם שואלים בכנסת אם אין נושאים חשובים יותר לעסוק בהם.

המאבק ל"שחרור" ההומואים מתחיל בבריטניה או באנגליה כמעט בר־זמנית עם הפיכתם לקרבנות. אם משפט ווילד מבשר את בוא החורף ההומופובי,¹²⁸ ומבצעי המשטרה נגד מקומות מפגש הומואים בלונדון בין מלחמות העולם הם שיאו של חורף זה,¹²⁹ הרי שבשנות ה־50 ג'ון גילגוד כבר זוכה בתשואות הזדהות אחרי המשפט שבו הוא מורשע בניסיון לשדל גבר אחר, וב־1967 החוק האוסר מין "שלא כדרך הטבע" מבוטל.¹³⁰ באורח פרדוקסלי הציבור הישראלי שומע על המאבק למען זכויות של הומואים עוד לפני, או תוך כדי, התגבשות ההומוסקסואל כטיפוס חברתי נפרד בחברה היהודית בישראל. מבחינה זו התהליך החברתי בישראל מואץ יותר מאשר בבריטניה; "latecomer advantage", זה נקרא בטכנולוגיה. "המצאנו" את ההומואים מאוחר, ולכן יכולנו, כחברה, להתחיל בפרויקט שחרורם מהר יותר. כבר באמצע שנות ה־50 העיתונות העברית מדווחת על המאבק באנגליה, והכותבים בעיתונות החילונית ("דבר" ו"מעריב") הזדהו עם הקו שקרא לביטול הסנקציה הפלילית על קיום יחסי מין בין גברים. הכתיבה מבנה את ההומוסקסואליות כסוג של מחלה המאמלת את קרבנותיה, שלא צריך להחמיר את מצבם, להענישם או לחשוף אותם לסכנת סחיטה. ובכל זאת, אולי כמו בלונדון ובניו־יורק, המאבק בחקיקה האנטי־סדומית מלווה בהצגת ההומואים כחולים במחלת־נפש, כדוחים, כמבחילים, כמעוררי שאט־נפש, כמאוסים וכדומה, ולכן אף שזה מאבק ליברלי נגד חוק דכאני, זה גם, בר־זמנית, חלק מפרויקט יצירת ההומואים כ"הומו־סאקר", כיצורים מסוג נחות שאדם נאור אולי חש אמפתיה עם סבלם, אבל אין צורך להגן עליהם מפני פגיעות גופניות ומפני הפליה. אדרבה, מותר להדגיש את חריגותם ונחיתותם במחיר הסרת האיום הפלילי, ומותר להתפשר עם דורשי רעתם למען שלום בית קואליציוני עם מפלגות דתיות, שאת סלידתן אף אחד לא מנסה לרסן.

הדגש בפרק זה היה על חוקים שהפכו סוג מסוים של מגע מיני לעברה פלילית – חוקים שעל פי התפיסה של הממסד ושל הקהילה ההומואית גם יחד אסרו הומוסקסואליות – ועל החיים בצל חוקים אלו. ביטול החוקים הללו נתפס בכל מדינה כצעד ראשון בהשוואת מעמדם החוקי של הומואים לאלו של אזרחים מן השורה, ולפיכך גם כצעד ראשון להשוואת הזכויות של לסביות ושל מיעוטים מיניים אחרים. אבל ההצלחה במאבק זה פתחה חזית רחבה של תביעות למימוש זכויות לזוגיות, להורות, להגנה מפני פשעי שנאה ומהפליה בבתי ספר, במקומות עבודה, במוסדות חוק וענישה ועוד. גם לאחר

128 Kaplan, Sodom on the Thames, לעיל ה"ש 26.

129 Houlbrook, לעיל ה"ש 14.

130 על המהפכים המהירים הללו כותב גם Eskridge, לעיל ה"ש 30.

הדה-קרימינלזציה, הומואים, לסביות ואנשים בעלי מיניות "אחרת" המשיכו להיות אזרחים נחותים, אבל ביטול איסורי הסדומיות אפשר להם להציב את עצמם כמיעוט התובע – בזכות ולא בחסד – שוויון והגנה.¹³¹ סדר יום זה התגבש במערב, והוא מתאים לחברות שבהן מיעוטים החורגים מהסדר ההטרונורמטיבי (הומואים, לסביות, בי-סקסואלים, טרנסג'נדרים, אינטרסקס, דוברים, חסידי BDSM ועוד) תופסים את עצמם כשייכים לקהילות המוגדרות על ידי מיניותן או על ידי שילוב של מיניותן ומגדרן. שאלה חשובה היא באיזו מידה סדר יום זה מתאים לחברות לא-מערביות באמריקה הלטינית, בעולם המוסלמי, באפריקה שמדרום לסהרה ובאסיה. יש הטוענים שאכיפת סדר היום המערבי הביאה להחמרה ביחס של חברות לא-מערביות ליחסי מין בין גברים שהיו נסבלים, ואפילו מקובלים, כל עוד נעשו בשתיקה, אבל הפכו לסמנים של זהות מערבית זרה כאשר הם לווו בדרישות להכרה פומבית רשמית בזהויות מיניות ובזכויות רשמיות של תאים משפחתיים שונים מהמסורתיים.¹³²

התמודדות עם סוגיות של מיניות ואזרחות במערב ובחברות אחרות מחייבת הבנה טובה יותר של התפתחות המיניות במערב ובחברות שהן מערביות בחלקן כמו החברה הישראלית. פרק זה עשה רק כמה צעדים קטנים בכירור שאלות על גיבוש משטרי המיניות וההומופוביה בחברה הישראלית; יש עוד דרך ארוכה כדי להבין את התהליך שהביא ליצירת קהילות מיניות בישראל, את המאפיינים המקומיים של קהילות אלו ואת הרב-גוניות הקווירית שלהן. יש לנו עדיין הרבה חורים שחורים ומושגים מעוותים לגבי העבר של המיניות, היחס למיניות שונות בקרב קבוצות שונות בישראל והשפעת המפגש בין קבוצות אלו לבין עצמן, ובינן לבין חברות אחרות בסביבה הקרובה ובעולם כולו. זהו מחקר מורכב ואין-סופי, אך כל גילוי על העבר מעשיר את חיינו בהווה ומשפר את יכולתנו להתמודד עם העתיד.

LESBIANS, GAY MEN, AND THE LAW (William B. Rubenstein ed., 1993); DIDI HERMAN, RIGHTS OF PASSAGE: STRUGGLES FOR LESBIAN AND GAY LEGAL EQUALITY (1994); ERIC HEINZE, SEXUAL ORIENTATION: A HUMAN RIGHT: AN ESSAY ON INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW (1995); MORRIS B. KAPLAN, SEXUAL JUSTICE: DEMOCRATIC CITIZENSHIP AND THE POLITICS OF DESIRE (1997) 131
 JOSEPH MASSAD; DENNIS ALTMAN, GLOBAL SEX (2001) 132
 של הזהות ההומואית והלסבית המערבית וספרו, לעיל ה"ש 15, עורר דיון ער בשאלה כיצד להתייחס לזכויות של אנשים עם מיניות לא נורמטיבית בחברות לא מערביות. לדיון דומה ביחס לחברות באמריקה הלטינית ראו José Quiroga, TROPICS OF DESIRE: INTERVENTIONS FROM QUEER LATINO AMERICA (2000).